

(toim.)
Kristina Kaihari
Maj-Len Engelholm
Tiina Aikoma
Anjuli Korhonen

HYVIÄ TOIMINTATAPOJA OSALLISTUMISEN TOTEUTTAMISEEN PERUSKOULUISSA

Peruskoulujen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen
pilottihanke lukuvuonna 2022–2023

Nordic
Perspectives on
Democracy and
Human Rights
Education

DEMOCRACY &
PARTICIPATION

IN A FINNISH SCHOOL CONTEXT

KOKKOLA
KARLEBY

Unity
& sense of
belonging

HELSINGFORS
HELSINKI

Influencing
together!

PARGAS
PARAINEN

Children &
Youngsters
as pacesetters
in sustainability

NAKKILA

Democracy
& Human
Rights

BJÖRNEBORG

Morgondagens
världs-
medborgare

BORGÅ

Demokrati-
och människo-
rättsfostran

SIPPO
SIBBO

Democracy
& participation
→ Well-being!

TUUSULA
TUSBY

Dare to
be seen &
heard.

KEMI

Becoming
strong by
influencing

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

Raportit ja selvitykset 2023:4a

© Opetushallitus

Raportit ja selvitykset 2023:4a

ISBN 978-952-13-6889-9 (pdf)

ISSN-L 1798-8918

ISSN 1798-8926 (pdf)

Kannen kuva: Linda Saukko-Rauta, Redanredan Oy

Taitto: Grano Oy

www.oph.fi

SISÄLTÖ

JOHDANTO.	4
VAIKUTTAMALLA VAHVAKSI – OSALLISTUMALLA YHDESSÄ OLEMME ENEMMÄN.	6
Kemi	
YHTENÄISKOULU YHTEISEKSI.	10
Kokkola	
KOKO KUNNAN YHTEINEN ASIA.	16
Nakkila	
KESTÄVYYSTYÖN KIRITTÄJÄT PARAISILLA.	22
Parainen	
BJÖRNEBORGS SVENSKA SAMSKOLAN DEMOKRATIAMATKA.	28
Pori	
JOHTOTÄHTENÄ YHTEISÖLLISYYS.	32
Porvoo	
HYVINVOINTIA JOKAISELLE OPPILAALLE DEMOKRATIAN JA OSALLISUUDEN KAUTTA	36
Sipoo	
USKALLA OLLA, NÄKYÄ JA TULLA KUULLUKSI.	39
Tuusula	
VIIKKI OSALLISTAA LAPSEN OIKEUKSIEN VIIKOLLA.	44
Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulu	
DEMOKRATIA ELÄMÄNTAVAKSI OPETTAJANKOULUTUKSEN JA KOULUJEN YHTEISTYÖLLÄ.	50
Matti Rautiainen, Jyväskylän yliopisto	
DEMOKRATIA- JA IHMISOIKEUSKASVATUKSEN TEOREETTINEN JA KÄYTÄNNÖLLINEN SEKOITUS POHJOISMAISESSA KOULUTUSYMPÄRISTÖSSÄ.	55
Tom Gullberg, Åbo Akademi ja Anders Fransén, Vasa Övningsskolas gymnasium	
KOHTI MUUTOSVOIMAISTA DEMOKRATIA- JA IHMISOIKEUSKASVATUSTA VARHAISKASVATUKSESTA TOISELLE ASTEELLE.	59
Anu Gretschel, Nuorisotutkimusseura ry	
EDUSKUNNAN ROOLI KOULUJEN DEMOKRATIAKASVATUKSEN TUKEMISESSA.	63
Mikko Tujula, eduskunnan kanslia	
DIGITAALISESTA SIVISTYKSESTÄ TULI KANSALAISTAITO.	68
Tiina Härkönen ja Jukka Vahti, Sitra	
NUORTEN DIALOGITAIDOISTA OSALLISUUTTA, DEMOKRATIAA JA YHTEISKUNNALLISTA RESILIENSSIÄ.	72
Laura Arikka, Erätauko-säätiö	

JOHDANTO

Demokratian ja ihmisoikeuksien puolustaminen on yhä tärkeämpää nyt ja tulevaisuudessa, kun ristiriitoja lietsovat demokratian vastaiset tahot pyrkivät monin tavoin horjuttamaan ihmisoikeuksia, sananvapautta ja oikeusvaltioperiaatetta. Suomessa on vahva länsimainen demokratia, josta meidän on pidettävä huolta. Myös suomalaiset nuoret arvostavat demokraattista ja vapaata kotimaataan. Vuoden 2021 Nuorisobarometritutkimuksessa kaikkein tärkeimmäksi säilytettäväksi asiaksi nousivat nuorten vastauksissa ihmisoikeudet. Demokratiaa ja henkilökohtaista vapautta arvostettiin myös korkealle.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus näkyy vahvasti peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmissa ja on pitkään ollut osa suomalaisten koulujen arkea. Vuodesta 2016 eteenpäin perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmaperusteet ovat nostaneet demokraattista osallisuutta vahvistavan ja yhteisöllisyyttä edistävän toimintakulttuurin keskiöön, ikään kuin sateenvarjoksi kaikelle koulun toiminnalle. Myös kaikkien oppiaineiden yhteisiksi tavoitteiksi on määritelty oppilaiden geneerisiä taitoja vahvistava seitsemän osa-aluetta käsittävä laaja-alaisen osaamisen kokonaisuus. Erityisesti L7 (osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen) kohdistuu demokratiaosaamisen edistämiseen. Oppilaskunta-toiminta on tullut jo vuosia aiemmin lakisääteiseksi kaikille kouluasteille ja koulumuodoille.

Osallisuus on yhteisöllisyyden edellytys. Lapsilla ja nuorilla on oltava tunne, että heitä kuunnellaan ja että he voivat aidosti vaikuttaa erilaisiin asioihin koulussa ja lähiympäristössä. Yhteisöllisen toimintakulttuurin rakentuminen lähtee pienistä mutta sitäkin tärkeämmistä asioista, kuten toinen toisensa huomaamisesta ja huomioimisesta, ystävällisestä kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta sekä yhdessä sovittujen sääntöjen ja toimintatapojen noudattamisesta. Jokainen voi edistää positiivista oppimisen ja tekemisen ilmapiiriä, joka edistää hyvinvointia ja turvallisuutta ja innostaa vaikuttamaan itselle ja ympäröivälle yhteisölle merkityksellisiin asioihin. Kouluyhteisön tulee yhdessä luoda rakenteet ja motivoivat keinot, joilla tätä toteutetaan.

Tämä julkaisu liittyy demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihankkeeseen ja siinä tuotettuihin hyviin ja toimiviin käytänteisiin lukuvuonna 2022–2023. Pilottihanke on osa pääministeri Sanna Marinin hallituksen demokratiaohjelma 2025:ttä. Mukana on ollut yhteensä yhdeksän valtionavustusta saanutta koulutuksen järjestäjää eri puolilta Suomea. Koulutuksen järjestäjät ovat kehittäneet ja toteuttaneet monenlaisia osallistumisen ja vaikuttamisen muotoja kuluneen lukuvuoden aikana. Olennaista pilottihankkeessa on, että uudet käytänteet jäävät pysyväksi osaksi koulujen toimintaa ja ovat myös muiden koulujen hyödynnettävissä.

Julkaisussa jokainen pilottihankkeeseen osallistunut koulutuksen järjestäjä tuo esiin parhaimmat kokemuksensa tästä lukuvuodesta. Artikkeleissa kuvataan toiminnan toteuttamisprosessia ja sitä, mitä kaikkea sen aikana on opittu. Jokainen matka on ollut omanlaisensa, mutta niitä kaikkia yhdistää tahto ja tavoite vahvistaa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta. Kehittämisessä painottuvat yhteisöllisyys, osallisuus ja demokratia-aidot sekä omaan lähiympäristöön vaikuttaminen ja ihmisoikeudet. Yhteistyötä on tehty esimerkiksi kunnan koulujen tai naapurikunnan koulujen kesken sekä muiden paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten toimijoiden ja yliopistojen opettajankoulutuslaitosten kanssa. Osa toiminnasta on yhden koulun toteutuksia, kun taas laajimmin mukana on kunnan jokainen peruskoulu.

Tässä julkaisussa kuullaan myös demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen asiantuntijoita. Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen sekä Åbo Akademin artikkelit valaisevat yhteistyötä yliopistojen näkökulmasta. Anu Gretscher Nuorisotutkimusseurasta valottaa DIOK-pilottihanketta sivuavan tutkimuksensa keskeisiä tuloksia. Mikko Tujula eduskunnasta esittelee kouluille suunnattuja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen materiaaleja. Nuorten dialogitaitojen merkitystä sekä Erätauko-toimintamallia avaa Laura Arikka. Sitran Tiina Härkönen ja Jukka Vahti muistuttavat digitaalisen sivistyksen ja informaatiolukutaidon merkityksestä nuorille.

Toivomme julkaisun innostavan kaikkia lukijoita edistämään koulujensa osallisuutta sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta moninaisin tavoin.

Kiitokset kaikille julkaisun kirjoittajille!

Antoisia lukuhetkiä julkaisun parissa toivottaa Opetushallituksen työryhmä,

opetusneuvos Kristina Kaihari
opetusneuvos Maj-Len Engelholm
erityisasiantuntija Tiina Aikoma

Helsingissä 15. huhtikuuta 2023

Tutustu myös hankkeen sivuihin: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/demokratia-ja-ihmisoikeuskasvatuksen-pilottihanke-peruskouluille>

VAIKUTTAMALLA VAHVAKSI – OSALLISTUMALLA YHDESSÄ OLEMME ENEMMÄN

Kemi

Kemissä päätettiin keväällä 2022 hakea DIOK-hankkeeseen, jotta oppilaskuntatoiminta olisi koko kaupungin tasolla yhtenäisempää ja jäsentyneempää. Tavoitteena on ollut kehittää oppilaskuntatyötä, jalostaa yhteisöllisyyttä yli yksikkörajojen sekä ideoida toimintaa säännöllisesti yhdessä. Tämän myötä on syntynyt myös uusia toimintatapoja: Oppilaita on osallistettu oman koulun koko toimintavuoden suunnitteluun sekä oppilaskunta- ja valtuustotoiminnan opetteluun. Demokratiataitoja on opeteltu, kuten myös tapoja vaikuttaa omaan lähiympäristöön. Jokainen Kemien peruskoulu on ollut mukana hankkeessa.

Oppilaskuntapäivä

Jo hankehakemusta laatiessa syntyi idea oppilaskuntapäivästä, johon kaikkien Kemien peruskoulujen oppilaskuntien hallitusten edustajat pääsisivät osallistumaan. Tarkoituksena oli tutustuttaa eri koulujen oppilaita keskenään ja saada ideoita muilta kouluilta omaan oppilaskuntatoimintaan. Samalla ohjaavat opettajat pääsisivät verkostoitumaan ja vaihtamaan ajatuksia.

Hanke esiteltiin opettajille syyslukukauden suunnittelu- ja koulutuspäivässä, ja oppilaskuntapäivää alettiin suunnitella heti elokuussa. Suunnittelussa olivat aktiivisesti mukana kaikki oppilaskuntia ohjaavat opettajat. Koska tapahtuma haluttiin pitää oppilaskuntatoiminnan aloitustapahtumana syyskuussa, oli sitä suunniteltava tehokkaasti ja ripeästi. Suurimmat haasteet liittyivät riittävän ison ja pistetyöskentelyyn (sekä budjettiin) sopivan tilan löytämiseen. Järjestämisaikaksi valikoituneen leirikeskusten sijainnin takia täytyi lopulta järjestää bussikuljetus. Oli myös huomioitava tarkka etukäteissuunnittelu, siirtymiset, aikataulussa pysyminen, turvallisuussuunnittelu, ruokailun järjestäminen sekä tilojen siivous yhdessä.

KUVA 1. OPPILASKUNTAPÄIVÄ 21.9. SAARENOTASSA

Kuva: Johanna Näykki

Kokemuksia oppilaskuntapäivästä

Oppilailta kerättiin palautetta oppilaskuntien hallitusten kokouksissa pian päivän järjestämisen jälkeen sekä erillisessä Jälkilöylyt-tapahtumassa, johon joka koululta oli valittu muutama edustaja kertomaan kokemuksistaan. Oppilailta saatu palaute oli poikkeuksetta myönteistä ja innostunutta. Erityisen tärkeäksi koettiin eri ikäisten oppilaiden kohtaamiset, kannustaminen, keskustelut ja kuulluksi tuleminen. Myös oppilaskunnasta alkanut vaikuttamisen ura teki moneen vaikutuksen. Oppilaiden ja ohjaavien opettajien mielestä toisten arvostus ja kunnioitus näkyivät: esimerkiksi isommat oppilaat osasivat huomioida pienempiä oppilaita ja kaikille annettiin tilaa ja mahdollisuus osallistua. Oppilaskuntia ohjaavat opettajat kokivat päivän erittäin merkityksellisenä ja voimaannuttavana.

Yläkouluikään ehtineet, yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostuneiden oppilaiden lisäksi DIOK-hanke nosti esiin ja motivoi nuorempia yhteistoiminnasta kiinnostuneita yksilöitä. Esimerkiksi vasta valittu alakoulun oppilaskunnan puheenjohtaja koki itselleen tärkeäksi valmistaa puheenjohtajan nuijan. Hankkeen myötä oppilaskuntien toiminta on keskittynyt entistä enemmän yhdessä tekemiseen ja oppilaskuntien hallituksien tehtävä on kirkastunut oppilaille. Oppilaat ovat huomanneet paremmin omat vaikutusmahdollisuutensa ja inspiroituneet toisten koulujen oppilaiden tapaamisesta.

DIOK-hanke on kannustanut oppilaskuntien ohjaavia opettajia aloittamaan yhteistyön ala- ja yläkoulun oppilaskuntien välillä. Yhteistyö on lisännyt myös yhteenkuuluvuuden tunnetta ylä- ja alakoulun välillä, kun tapahtumat ovat olleet koko koululle suunnattuja yhtenäiskoulun hengessä. Yhteisissä isommissa kokouksissa on päästy harjoittelemaan kokouskäytänteitä, isommalle yleisölle puhumista sekä oman mielipiteen esittämistä ja muiden kuuntelua.

Onnistumisen kokemukset kannustavat järjestämään myös jatkossa tällaisia tapahtumia, joten vastaavanlainen yhteinen toimintapäivä pyritään Kemissä järjestämään joka vuosi. Sitä kautta oppilaskunnan hallitukseen valitut oppilaat pääsevät heti tutustumaan laajasti hallitustyöskentelyyn erilaisten pisteiden kautta. He pääsevät myös kokeilemaan vaikuttamista ”leikki” kokouksessa ja kertomaan omia mielipiteitään eri pisteillä.

Vaikuttamisen portaat -tapahtuma kaupungintalolla

Helmikuussa toteutettiin Vaikuttamisen portaat -tapahtuma yhteistyössä Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoiden ja opettajien kanssa. Kemin oppilaskuntalaiset ohjaajineen saapuivat opiskelijoiden ideoimaan päivään Kemin kaupungintalolle. Teemoina päivän työpajoissa olivat vaikuttamisen haasteet, vaikuttamisen polku sekä sen eri mahdollisuudet. Kestävä kehityskin välittyi hyvikkitarjoilun muodossa.

Tapahtumaan osallistui syksyn aloitustapahtumaa vähemmän oppilaita, jolloin siirtymät ja järjestäytyminen olivat nopeampia. Päävastuu työpajojen suunnittelusta oli Jyväskylän yliopistolla, kun taas käytännön järjestelyistä vastasivat kemiläiset opettajat.

KUVA 2. VAIKUTTAMISEN PORTAAT 21.2. KEMIN KAUPUNGINTALOLLA

Kuva: Anna-Maija Leinonen

Kokemuksia Vaikuttamisen portaista

Osallistujien mielestä päivä sujui kaikin puolin hyvin: aikataulutus toimi, työpajoja oli sopiva määrä, hyvikkivälipala virkisti ja maistui oppilaille ja oppilaat kokivat olevansa hyviä ratkaisemaan työpajojen tehtäviä yhdessä. Toisaalta taas osa koki, että tapahtumia on ollut jopa liikaa ja kansalaisvaikuttaminen on etäistä.

KUVA 3. VAIKUTTAMISTA KEMIN VALTUUSTOSALISSA 21.2.

Kuva: Anna-Maija Leinonen

Pohdintaa

Matkan varrella olemme huomanneet, että meillähän on jo paljon toimivia ja osallistavia toimintatapoja ja hyviä, vahvoja perinteitä. Hankkeen kautta olemme päässeet tutustumaan muiden koulujen oppilaskuntien ohjaaviin opettajiin. Se on ollut todella mukavaa ja opettavaista. On saanut kuulla, miten muualla oppilaskunnissa toimitaan ja tehdään. Alakoululla ainoana oppilaskuntaa ohjatesa on nimittäin aika yksin. Ohjaavien opettajien kokouksista on tullut kivoja ideoita, toteutuskelpoisia teemoja sekä yhteenkuuluvuutta.

Merkityksellistä matkassamme on ollut oppilaiden ja aikuisten saamat kokemukset, toisten tapaaminen ja kokemusten jakaminen, eri ikäisten oppilaiden ja ohjaavien opettajien yhteistyön onnistuminen sekä ideoiden jakaminen. Tarkoituksena on, että entiset oppilaskuntalaiset käyvät kertomassa toiminnasta luokissa ennen syksyn äänestystä.

Upea DIOK-hanke päätetään maaliskuussa yhteisellä latu- ja pilkkiretkellä Perämeren jäällä. Päivä toteutetaan yhteistyössä Veitsiluodon kalamiesten ja Heiskasen Liikenteen kanssa. Laavulla paistetaan makkaraa ja muistellaan kauden kohokohtia. Ehkä nuotion leiskuvissa kipinöissä nähdään myös ideoita tulevaan kauteen.

Kirjoittajat:

Fanni Alahäivälä-Salmela, kotitalousopettaja, Hepolan koulu

Seija Honka, käsityön opettaja, Karihaaran koulu

Tomi Hämäläinen, Syväkankaan koulu

Piia Hulkkonen, johtava rehtori

Essi Kokkonen, luokanopettaja, Hepolan koulu

Kai Koskinen, apulaisrehtori, Koivuharjun koulu

Auli Laitila, luokanopettaja, hankkeen koordinaattori, Kivikon koulu

Anna-Maija Leinonen, rehtori, hankkeen koordinaattori, Hepolan koulu

Johanna Näykki, erityisluokanopettaja, Sauvosaaren koulu

Tuula Piittinen, luokanopettaja, Kivikon koulu

Milia Vähäsarja, kieltenopettaja, Syväkankaan koulu

YHTENÄISKOULU YHTEISEKSI

Kokkola

Tähän matkakertomukseen olemme koonneet näytteitä siitä, mitä Kokkolassa Isokylän yhtenäiskoulussa on tehty, koettu ja opittu. Oppilaiden puheenvuorot konkretisoivat kehittämissuunnan tuloksia.

Toimintaympäristön muutos luo tarpeen toimintakulttuurin uudistamiselle

Kokkolan Isokylän yhtenäiskoulun matka sai alkunsa keväällä 2022. Yhtenäiskoulu oli juuri laajentunut käsittämään myös luokat 7.–9. Oppilaita koulussamme on nyt noin 800. Yläkoulun opettajat ja oppilaat muuttivat vastavalmistuneeseen laajennusosaan maaliskuussa 2022.

Koulumme toimintaympäristö ja kulttuuri olivat siis uuden edessä. Pohdimme, millaisen toimintakulttuurin haluamme luoda. Muutamat opettajat olivat jo aikaisemmin kehittäneet demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta. Heidän innoittamina päätimme lähteä kehittämään toimintaa laajemmin.

KUVA 1. HANKE TOI YHTEEN ISOT JA PIENET OPPILAAT.

Kuva: Jonna Ollikainen

Opetushallituksen hankerahoituksen julkistaminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilotille tuli meidän kannaltamme juuri oikeaan aikaan. DIOK-hankehakemuksen laatiminen oli ensimmäisiä yhteistyökuvioita alakoulun ja yläkoulun opettajien välillä. Hakemuksen laatineet opettajat löysivät varsin nopeasti yhteisen sävelen. Tavoitteet kumpusivat luontevasti niistä ajatuksista ja toiveista, joita kukin oli tahoillaan jo miettinyt, sekä siitä, millaiseksi halusimme uuden kouluyhteisön toimintakulttuuria lähteä rakentamaan.

Hankkeen tavoitteeksi kirjasimme seuraavat asiat:

1. Demokratia- ja ihmisoikeustietoisuuden vahvistaminen Isokylän yhtenäiskoulussa
2. Oppilaskuntatoiminnan kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeustietoisesti
3. Eri ikäisten yhteistyön lisääminen kummiluokkatoimintaa kehittämällä
4. Yhtenäistä toimintakulttuuria ja yhteistyötä tukevan mediakerhon ja julkaisukanavan kehittäminen
5. Monitoimitalon eri toimijoiden kokoaminen yhteisten tavoitteiden ja yhteistyön lisäämiseksi
6. Pilottikokemusten jakaminen muille kouluille (yhteistyössä Kokkolan sivistystoimen kanssa).

Koulumme johto suhtautui hankkeeseen myönteisesti. Saimme myös Kokkolan kaupungin sivistyskeskuksen tuen. Tämä on tarkoittanut sivistyskeskuksen alaisuudessa toimivan kehittämiskoordinaattorin tarjoamaa hankeneuvontaa pitkin matkaa. Tuki on helpottanut hankkeen hallinnointia ja vapauttanut hankkeessa mukana olevien opettajien voimavaroja varsinaiseen kehittämistyöhön.

DIOK-hanketoiminnan järjestäytyminen uudessa yhtenäiskoulussa

Toiminnan järjestäytyminen ja tehtävien jako tapahtui heti syyslukukauden alussa 2022. Yhtenäiskoulun henkilökunnalle esiteltiin hankkeen tavoitteet ja tehtäväkuvaukset. Tehtäväkuvaukset olivat:

- edustuksellisen demokratian kehittäminen / oppilaskuntatoiminnan kehittäminen (2 vastuupettaja)
- kummiluokkatoiminnan käynnistäminen ja pysyvän rakenteen luominen sille (1 vastuupettaja)
- mediakasvatusprojekti / oppilaita osallistavan ja yhteisöllisyyttä rakentavan tiedotuskanavan luominen (1 vastuupettaja)
- yhteistyön koordinointi eri toimijoiden kanssa, esim. vanhempainyhdistyksen, Isokylän kyläyhdistyksen, nuorisotoimen jne. (1 vastuupettaja)
- hankkeen raportointi ja tiedotus (1 vastuupettaja).

Tehtäviä tarjottiin avoimessa haussa kaikille opettajille. Kaikkiin tehtäviin ilmoittautui niistä kiinnostuneita opettajia ja työ pääsi käyntiin. Mukana oli myös neuvoa antavina jäseninä varhaiskasvatuksen johtaja sekä muita DIOK-toiminnasta kiinnostuneita opettajia, joilla ei ollut erityistä lisätehtävää tai koordinaatiovastuuta. DIOK-tiimin lisäksi kehittämistyöhön osallistui laaja määrä opettajia, jotka olivat luokkansa kanssa mukana eri osaprojekteissa. Oppilaat osallistuivat DIOK-toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen oppilaskuntatoiminnan kautta.

Hankkeemme vahvuuksia on ollut se, että pilottitoiminta tapahtuu yhdessä isossa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen yksikössä. Tämä on helpottanut toiminnan tavoitteista ja taustoista viestimistä kaikille koulun opettajille. Toiminnasta on kerrottu opettajien yhteistyöajalla, tiedotettu sähköpostiviestein ja kartoitettu kiinnostusta kummiluokkatoimintaa kohtaan kaikille opettajille suunnatun Forms-kyselyn avulla.

Koulussamme on joka viikko tiistai-iltapäivisin kello 14–16 varattu aikaa opettajien yhteistyölle. Tätä yhteissuunnitteluaikaa on varattu DIOK-toiminnalle kerran kuukaudessa koko lukuvuoden ajan, mikä on ollut erityisen merkittävää hankkeen toteutumiselle. Tästä kiitos kuuluu koulun rehtorille ja johtoryhmälle.

Esimerkkejä onnistuneista hankekokeiluista oppilaiden kertomana

Mediakerho kokosi innokkaita uutistentekijöitä

Yhtenäistä toimintakulttuuria ja yhteistyötä tukeva mediakerho käynnistettiin nimenomaan kerhotoimintana, johon kokoonnutaan kaksi kertaa kuukaudessa. Kerhosta tiedotettiin kaikkia 4.–9. luokkien oppilaita ja heidän huoltajiaan. Kaikki kiinnostuneet oppilaat toivotettiin tervetulleeksi opettelemaan kuvaamista, editointia ja juttujen tekemistä. Aluksi mukaan lähti pienempi ryhmä oppilaita.

Seuraavaksi 5. luokan oppilaat lisä ja Rasmus kuvaavat mediakerhon toimintaa:

”Isokylän koulun mediakerhossa tehdään uutisia, joita koulun oppilaat ja henkilökunta saavat katsoa. Uutisissa on kuvia ja tekstejä koulun tapahtumista ja ihmisistä. Niissä on kerrottu esimerkiksi 9. lk:n kilpailuista Kirkonmäellä (toim. huom. paikallinen lähiliikunta-alue) ja Villa Elbassa (toim. huom. paikallinen Luonto- ja nuorisokeskus). Kuvasimme ja haastattelimme myös koulun rehtoria ja koulun vierailijoita.

Mediakerho pidettiin syksyllä 2022, ja se jatkuu keväällä. Mediakerho on yleensä joka toinen viikko klo 13.15–15.00. Kerhossa on yleensä Saara-Leena-opettaja, viidennen luokan oppilaita ja Juhani-opettaja. Kaikki koulun oppilaat ovat tervetulleita kerhoon.

Kerhossa on opittu käyttämään uutta kameraa ja läppäriä sekä pädejä. Seuraavaksi opettelemme käyttämään MacBookin uutta kuvankäsittelyohjelmaa. Tulemme kerhoon, koska siellä on kivaa ja voi työskennellä kavereitten kanssa.”

Kummiluokkatoiminnan kokeilut opettivat yhteistyötä ja vastuunkantoa

Kummiluokkatoiminnan käynnistäminen ja pysyvän rakenteen luominen on vaatinut paljon työtä ja koordinoitua. Käytännössä vastuuopettaja kartoitti kyselyn avulla, millaista luokkien välistä yhteistyötä tehdään jo, ketkä opettajat ovat kiinnostuneita toiminnasta, ketkä ovat kiinnostuneita kokeilemaan kummiluokkatoimintaa ja mitä ideoita opettajilla itsellään on. Kyselyn perusteella vastuuopettaja loi sopivia pareja eri luokkien välistä yhteistyötä varten.

8. luokan oppilaat kertovat omasta yhteistyötään 3. luokan oppilaiden kanssa:

”Kummioppilastoiminnassa opetimme palovammoista, haavoista ja paleltumista. Opetimme myös nettikiusaamisesta. Oli kiva päästä opettamaan nuorempia, ja siinä oppi itse myös samalla. Saimme suunnitella opetuksen täysin itse, vain aiheet jaettiin. Mielestäni ne tunnit olivat hauskoja, ne kolmoset olivat yllättävän mukavia. Kummioppilastoimintaa voisi järjestää uudestaan ja kokeilla myös muualla.”

”Oli mukavaa tutustua koulun muihinkin oppilaisiin. Oppilaat kuuntelivat hyvin meitä ja uskalsivat sanoa omia mielipiteitään. Välillä tuntuu, että tunneilla kuunnellaan vain opettajia eikä keskustella siitä, miten oppilaat näkevät asian. Kummioppilastoiminta oli mukavaa vaihtelua. Tunteja pitäisi tehdä uudestaan, koska kokemus oli mukava ja opimme itsekin uusia asioita.”

KUVA 2. KUMMIOPPILASTOIMINNAN MYÖTÄ KASIT PÄÄSIVÄT OPETTAMAAN KOLMASLUOKKALAISILLE ENSIAPUTAITOJA.

Kuva: Jonna Ollikainen

Olemme verkostoituneet ja ottaneet askelia oikeaan suuntaan

Hankkeen erilaisia onnistumisia yhdistävä tekijä on ollut yhdessä tekeminen: oppilaat ovat päässeet toimimaan erilaisissa ryhmissä eri-ikäisten kanssa ja opettajat ovat saaneet uusia kollegoja sekä kokemuksia ainerajat ja luokka-asteiden rajat ylittävästä yhteissuunnittelusta.

Vaikka koemme onnistuneemme kehittämistyössä, tekemistä riittää edelleen. Onnistuminen kehittämistyössä ei tarkoita sitä, että kaikki olisi sujunut kuin tanssi tai että kaikki koulun opettajat olivat välittömästi lähteneet innolla mukaan.

Onnistuminen tarkoittaa meille sitä, että olemme saaneet vahvistettua demokratia- ja ihmis-oikeustietoisuutta, uskaltaneet heittäytyä ja kokeilla uutta, luoneet kehittämistoimintaa tukevia rakenteita, saaneet innostettua ensimmäisessä aallossa monta opettajaa mukaan sekä suunnitelleet hankkeelle jatkoa. Onnistuminen merkitsee meille askelien ottamista oikeaan suuntaan.

Yksi konkreettinen askel on se, että kouluyhteisössämme on tapahtunut asenteellisia muutoksia. Esimerkiksi hiljattain koulullamme vieraili päättävissä asemissa olevia henkilöitä ja järjestöjen edustajia. He olivat tulossa tapaamaan koulun johtoa. Tämän tajuttuaan opettajakollegamme ehdottivat, että oppilaiden edustajien pitää ehdottomasti päästä mukaan keskusteluihin. Näin lopulta tapahtuikin. Myös oppilaat pääsivät jakamaan ajatuksiaan koulun kehittämisestä tälle arvovaltaiselle delegaatiolle. Nuoret saivat valtavasti kehuja ja kiitosta esiintymisestään ja heille tärkeiden asioiden esille nostamisesta. Saimme iloita paitsi oppilaistamme myös kollegoistamme ja heidän DIOK-tietoisista toimistaan. On tärkeää, että oppilaita sivuuttavia käytänteitä puretaan ja heille luodaan mahdollisuuksia vaikuttaa. Tämä ymmärretään nyt entistä paremmin koulussamme.

Olemme oppineet, että kehittäminen edellyttää johdon sitoutumista, asian esillä pitämistä ja yhteiseen hiileen puhaltamista. Kehittämistyötä helpottaa, että koululla on sitä tukevia rakenteita. Se tarvitsee myös vastuupettajia ja vastuupettajien verkostoitumista. Opetushallituksen ja toisten hankekoulujen kanssa tehty yhteistyö on auttanut näkemään, missä voimme vielä kehittää omaa toimintaamme.

KUVA 3. YLÄKOULUN OPPILASKUNTA VAIKUTTAMISKOULUTUKSESSA. VERKOSTOITUMINEN MAHDOLLISTAA TOIMINNAN KEHITTÄMISEN MYÖS JATKOSSA.

Kuva: Jonna Ollikainen

Kokkolassa on kehitetty nuorten osallisuuteen liittyviä asioita jo pidemmän aikaa. Olemme saaneet DIOK-pilotissa sparrausta esimerkiksi Kokkolan Maailmankoulun toimijoilta. Maailmankoulu on globaali- ja kehityskasvatuksen tukipalvelu opettajille ja kasvattajille. Yhteistyötä on tehty myös mm. Kokkolan kaupunginkirjaston kanssa, jonka demokratiahankkeen rauhankasvatukseen liittyvät rap-työpajat on toteutettu yläkoulussamme. KEKO Kestävä Kokkola -hanke on puolestaan järjestänyt yläkoulun oppilaskunnan hallitukselle Agenda 2030 -tavoitteiden mukaista vaikuttamista. Myös näistä yhteistyökuvioista olemme ammentaneet uusia ideoita omaan DIOK-toimintaamme.

Kirjoittajat:

Annakaisa Marjokorpi, opinto-ohjaaja, Isokylän yhtenäiskoulu

Saara-Leena Kokkonen, luokanopettaja, mediakerhon vetäjä, Isokylän yhtenäiskoulu

Jonna Ollikainen, aineenopettaja, oppilaskuntatoiminnan kehittäjä, Isokylän yhtenäiskoulu

Kiia Rahkonen, luokanopettaja, kummiluokkatoiminnan koordinaattori, Isokylän yhtenäiskoulu

KOKO KUNNAN YHTEINEN ASIA

Nakkila

Demokratia- ja ihmisoikeusteemat koskettavat jokaista perusasteikäistä oppilasta usealla eri tavalla monessa kohden kouluvuotta. Nakkilan DIOK-hankkeessa kokeiltiin systemaattista lähestymistapaa, joka sitoi kaikkien koulujen toimintaa yhteen lukuvuoden aikana. Kohokohtia olivat kaikissa kouluissa tapahtuneet etä- ja läsnävierailut, yhteinen työskentely lukuvuoden alussa ja yhteiset työpajat lukuvuoden lopuksi, jolloin oppijat asettavat konkreettisia tavoitteita yhdenvertaisuuden edistämiseksi kouluissaan seuraavalle lukuvuodelle. Kunnan nuoret ottivat haltuunsa pelin suunnittelun, prototyypin valmistelun ja testaamisen, jotta pelistä tulisi kiinnostava, opettava ja innostava. Opettajien kokemuksia kartoitetaan vielä hankkeen päätteeksi, mutta keskusteluissa on jo todettu, miten tärkeää on ollut, kun asiat ovat loksahaneet paikoilleen isompaan viitekehykseen. Arjen askareista ja koulupäivän kiireestä on siis voitu kohottaa pohdintaan teemoja laajemmin ja uusista näkökulmista.

KUVA 1. NAKKILAN OPPILASKUNTATYÖPAJA

Kuva: Katariina Kivioja

Pilottiin mukaan tarpeesta

Nakkilan kunta haki keväällä 2022 demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottiin hankerahoitusta. Suunnitelma uudesta koulukeskuksesta vahvisti tarvetta koulujen toimintakulttuurien yhtenäistämiseksi. Eriytyneistä toimintatavoista oli suunnistettava kohti aitoa yhteistyötä ja vahvaa osallistamista. DIOK-teema päätettiin valita koko kunnan yhteiseksi monialaiseksi

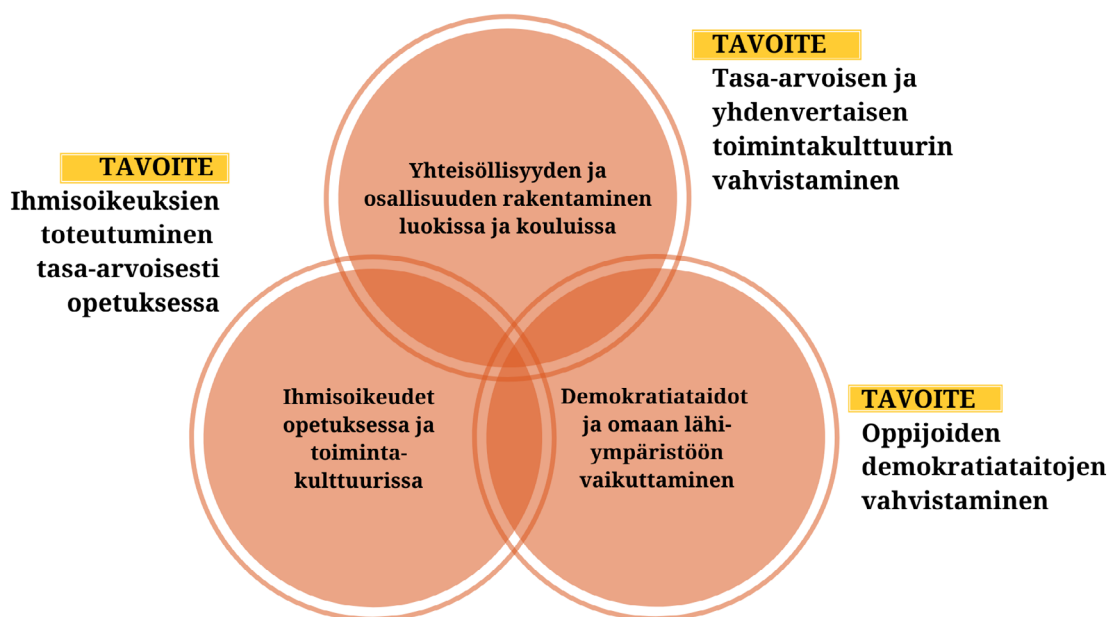
oppimiskokonaisuudeksi (MOK) lukuvuodeksi 2022–2023. Kunnan opetussuunnitelmat myös päivitettiin lukuvuoden alussa elokuussa voimaantulleen lakimuutoksen myötä, joka keskittyy erityisesti kiusaamisen ehkäisyyn.

”Nakkilan sivistystoimi sai hankkeen toteuttamiseen Suomen suurimman avustussumman, mistä pienessä kunnassa ollaan iloisia. Projektituloilla on merkittävä vaikutus sivistystoimen toimintaan ja kehittämiseen”, kertoo sivistysjohtaja Riikka Kuusisto-Kajander. Pieni kunta hyötyy hankerahoituksesta, joka mahdollistaa vierailijoiden kustannusten korvaamisen ja tuositon uusia virikkeitä oppijoille ja uusia taitoja opettajille.

Toiminnan lähtökohdat

Hankkeen tavoitteena oli kääntää opettaminen ja oppiminen ylösalaisin ja antaa lapsille ja nuorille ääni kertoa, miten he toivovat koulussa käsiteltävän teemoja, jotka he DIOK-pilotissa kokevat tärkeiksi.

Tarkastelimme demokratiaa ja ihmisoikeuksia kolmesta lähtökohdasta. Lähestyimme erityisesti toimintakulttuurin kehittämistä tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen toimintakulttuurin lähtökohdista tuottamalla sisältöjä yhdessä eri asiantuntijoiden kanssa

KUVIO 1. PILOTIN OSA-ALUEET

DIOK-MOK käynnistettiin opettajien suunnittelupäivässä ennen lukuvuoden alkua. Asiantuntija Tiina Karhuvirta fasilitoijana toi alustavan pilotin toteutussuunnitelman opettajien arvioitavaksi ja kommentoitavaksi. Varsinainen kick-off päätettiin järjestää opettajien koulutuspäivänä lokakuussa. Koska kyse oli yhteisön demokraattisen toimintakulttuurin vahvistamisesta, opettajat osallistettiin kyselyillä ja työpajatyöskentelyllä suunnitteluun ja toteuttamiseen, mikä lopulta osin muuttikin pilottisuunnitelmaa. Esimerkiksi aiheena ollut sukupuoleen liittyvän identiteetin käsittely päätettiin muokata ihmisyyden moninaisuuden pohtimiseksi. Toteutusaikatauluun tehtiin matkan varrella myös joitakin tarkennuksia koulujen ja opettajien havaintojen perusteella.

Oheiseen kuvaan on koottu MOK-teemat aikatauluineen.

KUVIO 2. DEMOKRATIA- JA IHMISOIKEUSKASVATUKSEN
MONIALAISET OPPIMISKOKONAISUUDET

Pilotin aikana opettajia ovat kouluttaneet kasvatustieteen professori, seksuaaliterapeutti, demokratiakasvatuksen asiantuntija sekä nuorisotutkija ja aktiivisen kansalaisuuden tutkija. Pilotin tärkeys on vain vahvistunut toiminnan aikana, toteutuhan pilotti varsin poikkeuksellisen ajankohtana, joka haastaa demokraattista elämäntapaamme. Länsimainen elämäntapa edellyttää vahvaa demokratiaa, joka tukee kaikkien ihmisten yhdenvertaista ja tasa-arvoista kohtelua ja mahdollisuutta elää turvallista ja ihmisarvoista elämää.

Liikkeelle lähdettiin oppilaiden ideoista

Kunnan kaikkien oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa liikkeelle lähdettiin omasta elinpiiristä miettimällä parannusehdotuksia omaan kouluun. Yläkoululaiset ja lukiolaiset pohtivat myös sitä, mihin oppijoiden olisi vaikutettava koulussaan. Lokakuisen päivän aikana ideoita tuli yli 400 välituntivälineiden hankinnasta kiusaamisen ehkäisyyn ja välipalamahdollisuudesta koulun tilojen monipuolistamiseen. Oppijat miettivät ideoitaan luokissaan, ideat kirjoitettiin Innoduel-työkaluun ja lopulta samaisella työkalulla äänestettiin eniten kiinnostavista ehdotuksista. Jokainen koulu sai siis omat juuri niitä innostavat huippuideat muokattavaksi

toteuttamiskelpoisiksi lukuvuoden aikana. Pajapäivässä mukana ollut Kirkonseudun koulun opettaja Katariina Kivioja totesikin, että digitaalisesti toteutettu ideointi ja äänestys innostaa vaikuttamaan ja näkemään omin silmin demokraattista toimintaa.

Demokratia kiinnostaa kunnan päättäjiä

Nakkila oli yksi kolmesta pilottipaikkakunnasta, jotka olivat mukana valtioneuvoston TEAS-tutkimuksessa. Tutkimus paneutui opetussuunnitelmatekstien mukaisiin demokratia- ja ihmisoikeusaiheiden ymmärrykseen sekä siihen, millaisia kokemuksia lapsilla ja nuorilla on teemojen ilmenemisestä. Kenttäaineisto kerättiin haastattelemalla lapsia ja nuoria aina 5-vuotiaista toisen asteen opiskelijoihin. Aineistoa koottiin myös opettajilta, kunnan viranhaltijoilta ja luottamushenkilöiltä. Kenttätyön aikana toteutetuissa kolmessa keskustelussa käsiteltiin yli sadan lapsen ja nuoren esittämiä kysymyksiä, ehdotuksia ja väitteitä yhdessä kunnan päättäjien ja virkamiehien kanssa. Tarkoituksena oli löytää yhdessä kehitettäviä ja toteutettavia asioita.

DIOK-matkan aikana oppilaat ovat kohdanneet useaan otteeseen kunnan päättäjiä. Kohtaamiset ovat olleet tärkeitä etappeja, jotka ovat osoittaneet konkreettisesti, että vaikuttamalla voi saada parannuksia aikaan. Nakkilan kyselytunnilla marraskuussa oppilaat pyysivät hämähäkkikeinua koulun pihalle. Mukana ollut kunnanjohtaja lupasi keinun ja järjesti sen pihalle pikavauhtia. Lasten oikeudet -teemapäivissä mukana olivat kunnan hallituksen puheenjohtaja, sivistysvaliokunnan puheenjohtaja, sivistysvaliokunnan jäseniä, sivistysjohtaja ja koulujen rehtorit. Kouluissa oli äänestetty esimerkiksi oppitunnin sisällöstä, mieluisesta kielivalinnasta ja järjestyssääntöjen reiluudesta. Huomionarvoista on ollut, millaisia oppimiskokemuksia erilaiset kohtaamiset saavat aikaan. Eräs opettaja pohdiskeli, miten alakoulussa tapahtunut äänestäminen oli kirvoittanut tärkeitä lasten omakohtaisia huomioita vaikuttamisesta ja äänestämisestä.

Nakkilan nuoret ovat ottaneet käsiinsä vaikuttajapelin suunnittelun, prototyypin valmistelun ja testaamisen. Tulossa on peli, jossa vaaditaan ripautta huumoria, paikallisuutta, tietoa ja ehkäpä taitoakin. Pelin osalta on päädytty antamaan nuorille vastuuta ja luottamaan heihin, vaikkakin se tarkoittaa pelin suunnitelman tarkentamista hieman toisin.

Tukea ja materiaalia tarpeesta käsin

Hankepilotti tukee opetussuunnitelmaa ja antaa opettajille materiaaleja sen toteuttamiseksi. Kokeilimme hankkeessa ennakkoluulottomasti erilaisia digitaalisia työkaluja, kuten Mentimeteriä, QR-koodeja, Teamsia, esitysmateriaalia Lasten oikeudet -työpajoihin, sähköisiä kyselyjä ym.

Hankkeessa mukana olleet vierailijat ja asiantuntijat ovat koonneet opettajille ohje- ja materiaalipaketit tukemaan vierailuja. Materiaalit jäävät koulujen käyttöön. Hankkeella on haluttu tukea opettajien työssäjaksamista ja tarjota hyvin valmiita toteutuspaketteja kouluille.

Yhteistyötä harkiten ja hallitusti

Yhteistyökumppanien valinnalla MOK-kokonaisuudesta muodostui mielekäs ja teemaan hyvin kiinnittyvä. Halusimme kutsua mukaan myös paikallisia toimijoita. Pohdimme soveltuvia yhteistyökumppaneita eri toimijoiden kanssa, kuten SETAn, Lounais-Suomen Romanineuvoston ja kunnan omien työntekijöiden kanssa. Pilotissa oli mukana Innoduel, joka antoi makсутta käyttöön osallistavan ideointi- ja äänestystyökalun. Pilotti hyödynsi myös Opinkirjon verkostoja yhteistyökumppaneiden kartoittamisessa. Työtä tehtiin siten eri alan ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden kanssa. Mukana oli myös oppijoita asiantuntijoina sisältöjä luomassa sekä omia näkökulmiaan esittämässä.

Oppijat arvostavat keskustelua arvoista

Oppilaat ovat antaneet MOK-teemoista hyvää palautetta keskustellessaan opettajien kanssa vaikkapa vierailujen annista. Oppilaat ovat toivoneet, että jatkossakin koulussa varattaisiin aikaa yhteiselle keskustelulle ja arvopohdinnalle. Nuorille ajankohtaiset ja heidän ikäkauteensa yhdistyvät teemat koetaan kiinnostaviksi ja niihin halutaan käyttää myös koulussa aikaa.

Oppilaskuntapäivän työskentelyyn osallistui myös lukion opiskelijakunta. Nuoret totesivat yhteisen pöydän äärellä työskennellessään, että tämä saattoi olla ensimmäinen kerta, kun samassa rakennuksessa olevat yläkoululaiset ja lukiolaiset kohtasivat pohtimaan yhdessä oppilaitoksensa käytäntöjä, jotka vaikuttavat kaikkiin siellä opiskeleviin nuoriin.

Etävierailujen antama mahdollisuus on huikea, koska tällainen toimintatapa mahdollistaa vierailujen toteuttamisen helposti eri puolilta Suomea. Koululta tämä vaatii sitoutumista ja ennakkovalmistelua, mutta samalla toteutetaan opetussuunnitelmaa monipuolisesti, vahvistetaan tietoja, taitoja ja ihmisoikeuksia kunnioittavia asenteita sekä – ennen kaikkea – harjaannutaan demokraattiseen elämäntapaan.

Lopuksi

Nakkilassa oli mahdollista toteuttaa pilotti kaikissa neljässä kunnan perusopetusta antavassa koulussa sekä kytkeä mukaan kaikki kunnan opettajat, muut nuorten kanssa työtä tekevät henkilöt, luottamushenkilöt ja ylin johto. Vaikuttavuutta lisäsi se, että kunnan kaikki oppijat olivat mukana ja samaan aikaan tapahtunut kouluverkkoon liittynyt lapsivaikutusten arviointi pystyi huomioimaan käynnissä olevan pilotin.

Opettajien palautekysely toteutetaan pilotin lopuksi. Kokoamme myös vielä oppijoiden palautetta lukuvuoden MOK-teemoihin liittyen. Olemme jo nyt todenneet, että pilotin suunnitteluun olisi voinut käyttää enemmän aikaa. Silloin opettajien näkemyksiä, kokemuksia ja tarpeita olisi voitu kartoittaa tarkemmin ja kytkeä ne vielä paremmin toteutukseen. Otimme huomioon varsin tarkoin kouluvuoden rytmin ja viestimme aikataulusta heti pilotin alussa. Suunnitteluvaiheen lyhykäisyys aiheutti haasteita, koska vierailijoiden etsintä ja aikataulujen synkronointi on varsin aikaa vievää ja työllistävää. Toteuttamisessa on otettava huomioon varsin monitahoisia aikatauluja ja eletävä koulun oman arjen mukaan, jota rytmittävät ruokailut, koeviikot, erilaiset teemapäivät, lomat, kuljetukset ja monet muut seikat.

Käytännön haasteet eivät kuitenkaan mielestämme saa nousta liian suuriksi, vaan samalla on pidettävä tavoite mielessä.

Kirjoittajat:

toimialajohtaja Riikka Kuusisto-Kajander, sivistystoimiala, Nakkilan kunta
erityisasiantuntija Tiina Karhuvirta, Kehittämiskeskus Opinkirjo

KESTÄVYYSTYÖN KIRITTÄJÄT PARAISILLA

Parainen

Paraisten suomenkielisten koulujen pohjatyö DIOK-pilottia varten alkoi tavallaan jo syksyllä 2021, kun lukuvuoden 2022–2023 painopistealueeksi sovittiin yrittäjyyskasvatus. Asia eteni keväällä 2022, kun yrittäjyyskasvatustiimiä lähdettiin muodostamaan Korppoossa yhteisessä tapaamisessa. Tavoitteena oli, että jokaisesta suomenkielisestä koulusta olisi edustaja tiimissä ja että kaikki kouluasteet osallistuisivat hankkeeseen.

KUVA 1. KOIVUHAAN KOULUN KODIN JA KOULUN PÄIVÄ

Kuva: Merja Huvila

Samoihin aikoihin keväällä 2022 Valonia etsi yhteistyökumppania DIOK-pilottikouluhankkeeseen. Valonia on Varsinais-Suomen kuntien yhteinen asiantuntijaorganisaatio, jonka ydinosaamista ovat ympäristö- ja energia-asiat sekä kestävä kehitys. Hankkeemme hyväksyttiin, ja se sai nimeksi Lapset ja nuoret Varsinais-Suomen kestäväyytyön kirittäjinä – lyhyesti siis Kirittäjät. Hankkeen käynnistyttyä sovittiin, että Paraisten ruotsinkielinen opetustoimi ottaisi hankkeen materiaalit käyttöön syksyllä 2023 varsinaisen pilotoinnin jälkeen.

Alkutaival Paraissilla

Nopealla tahdilla yrittäjyyskasvatustiimiä lähdettiin nitomaan mukaan Kirittäjät-hankkeeseen: mukaan tuli edustajia Paraistenseudun koulusta, Koivuhaan koulusta, Nilsbyn koulusta ja Ulkosaariston koulusta. DIOK-hankkeen aloitusseminaarin asiantuntijapuheenvuorojen ja muiden pilottihankkeiden tutustumisen myötä ymmärsimme, että hankkeemme on osa tärkeää kokonaisuutta ja tulevaisuuden kansalaisyhteiskunnan rakentamista.

Lukuvuoden alussa VESO-päivänä opettaja Juho Kuzu esitteli Paraisten suomenkielisten koulujen opettajille Kirittäjät-hanketta, minkä ansiosta saimme lisää innostuneita opettajia mukaan. Päivän aikana hankettamme syvensi Länsi-Turunmaan yrittäjien puheenjohtaja Julie Wallin, joka toi hyvin esiin, miten hän ei ollut kokenut kouluvuosinaan saaneensa riittävästi opettajilta tukea yrittäjyyteen ja kansalaisyhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi kasvamiin. Se herätteli opettajakuntaa koko demokratiakasvatuksen tarpeellisuudesta.

Heti alkusyksystä Koivuhaan alakoulussa tartuttiin Kirittäjät-hankkeeseen. Rehtori Merja Huvila antoi vuosiluokkatiimeille pedagogiseksi aiheeksi tutustua hankemateriaaliin ja jatkokehittää monialainen oppimiskokonaisuus hankkeeseen sopivaksi.

Myös Nilsbyn koululla lähdettiin toteuttamaan yrittäjämäistä asennetta ja vuorovaikutustaitoja innokkaasti. Alkuinto-ryhmissä yhteistyötä tekevät esikoululaiset sekä ensimmäisen ja toisen luokan oppilaat. Teemat syyslukukaudella olivat kauppaleikki, kierrätys sekä tunne- ja vuorovaikutustaidot. Kevään aikana Alkuinto-toiminta Nilsbyn koululla jatkuu uusien teemojen. Luvassa on myös oppilaskunnan hallituksen ideoima ystävänpäivä sekä vanhanajan koulupäivä.

Yhteisöllinen kodin ja koulun päivä

Osallisuutta harjoitettiin jo Koivuhaan koulun kodin ja koulun päivänä syyskuussa. Tapahamaan osallistui koko koulu, huoltajat ja paikallisia yrittäjiä. Yrityspolun varrella oli erilaisia toimintapisteitä. Matkan varrella tutkittiin omia vahvuuksia ja tunnistettiin eri yritysten logoja, mietittiin erilaisia ammatteja ja kuunneltiin yrittäjien tarinoita. Näin opeteltiin oma-aloitteisuutta ja yhdessä tekemistä. Vastuuntuntoa harjoitettiin kävelemällä yrityspolkua ja saavuttamalla ”tonni täyteen”: kun tuhat kierrosta saataisiin täyteen, vanhempainyhdistys hankkisi välituntivälineitä koululle. Oppilaiden kanssa saatiin hyviä keskusteluja aikaiseksi: oppilaat huomasivat muun muassa, etteivät tavoitteet aina toteudu heti, vaan niiden eteen pitää vähän ponnistella ja tehdä työtä. Sen makeammalta maistui tonnin täyttäminen ja leikkivälineiden lisääntyminen välitunnille.

Kolmea polkua kehittämässä

Kirittäjät-hankkeemme varsinainen ydin on kolme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen liittyvää polkua eri luokka-asteille. Polkuja on ideoitu ja kehitetty lukuvuoden aikana Valonian kanssa, ja kokeilut tapahtuvat maaliskuuhun 2023.

Yhteisiksi poluiksi valittiin:

1. **Koulun kestävyystyön polku.** Oppilaat kutsuvat sivistystoimen johtajan kouluun. Sen jälkeen toteutetaan rastikiertä, jossa perehdytään muun muassa koulun ympäristö-, energia- ja ruoka-aiheisiin. Tarkoituksena on herättää pohdintaa kestävästä kehityksestä konkreettisesti eri teemoja kouluympäristössä tarkastellen.
2. **Kunnan kestävyystyön polku.** Oppilaat kutsuvat kouluun päättäjiä ja järjestävät kaupunkikävelyn yhdessä päättäjien kanssa. Kaupunkitilaa havainnoivan kävelyn tarkoituksena on tutustua omaan kaupunkiin tai alueeseen ja ideoida sen kehitystä sekä herätellä ajatuksia ja keskustelua.
3. **Yritysten kestävyystyön polku.** Oppilaat kutsuvat paikallisia yrityksiä kouluun ja vierailevat yrityksissä paikan päällä. Tavoitteena on tutustua yritysten ilmasto- tai ympäristötyön keinoihin.

Kaikkien polkujen tavoitteena on oppilaiden lopputuotos, jolla olisi toivottavasti konkreettisia vaikutuksia koulun, kunnan tai yrityksen kestävyystyöhön. Polkuihin osallistuminen lisää oppilaiden keskinäistä vuorovaikutusta, edistää osallisuutta ja yhteisiin sopimuksiin sitoutumista sekä tuo päätöksenteon prosesseja lähemmäs oppilaita.

Lokakuussa 2022 järjestettiin kick-off-päivä, jolloin päästiin kasvokkain kehittämään polkujen sisältöjä ja pohtimaan materiaaleja. Tuorlan majatalossa järjestetyssä päivässä meitä ohjeisti OPH:n erityisasiantuntija. Mukaan saatiin myös Turun yliopiston opettajankoulutuslaitos, sillä lehtori Anuleena Kimanen osallistui kokoukseen etäesityksellään Kansalaiskasvatuksen näkökulmia ilmastokirittäjiin. Mukaan Tuorlaan saatiin myös Mynämäeltä Laurin koulu.

KUVA 2. KICK-OFF-TAPAHTUMA TUORLASSA

Kuva: Miriam Sewón

Verkot vedessä – saadaanko kalaa?

Kirittäjät-pilottihankkeeseen yritettiin saada syksyn mittaan muita Varsinais-Suomen kouluja mukaan. Vaikka tiimillämme oli ns. kaikki verkot vedessä, hankkeeseen ei saatu lisää kouluja. Vaikutti siltä, että opettajat kokivat kuormituksen jo nykyisellään sen verran suureksi, että edes pitkälti valmiiksi pureskeltu hanke ei innostanut (tässä tapauksessa hanke pohjautuu aikaisemmalle kokeilulle). Tämä tuli pienenä yllätyksenä tiimiläisille.

Korppoon koulu koekaniinina ja polkujen testaajana

Ulkosaariston koulu (yhtenäiskoulu, 15 oppilasta luokilla 2–9) tutustui koulunsa ja paikkakuntansa yritysten kestävyyspolkuihin. Koulun kestävyystyön polulla painotimme jokaisen oppilaan osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia tekemällä kattavan kierroksen koulussa kiinteistönhoitajan kanssa. Selvitimme koulun lämmitystavan ja -kulut, materiaalien hankinnan, jätteiden kierrätyksen ja sen, kuka mistäkin asiasta on vastuussa. Tietoa lisäämällä tuimme vastuunkantoa yhteisistä tiloista, pyrimme vähentämään ilkivaltaa ja esitimme koulun alueen kehittämiseen ideoita ja toiveita.

Rastikierrosta edelsi koulun alueen kartta ja pohjapiirroksen tutustuminen. Kierroksen jälkeen ideoiden keruuta ja jalostusta jatkettiin oppitunneilla. Oppilaat pääsivät myös pienimuotoisesti huoltamaan kiinteistöjä: esimerkiksi maalaamaan bussikatosta.

Yritysten kestävyystyön polulla oppilaat tutustuivat lähialueen yritystoimintaan ja yritysten kestävyysnäkökulmiin. Nuoret olivat perehtyneet jo ennen yritysvierailuja esimerkiksi ilmastoon lämpenemiseen ja yritysten vastuulliseen toimintaan. Yrityksille tehtiin valmiiksi pitkä lista kysymyksiä ja yrittäjien kanssa keskusteltiin yritysten ilmasto- ja ympäristövaikutuksista. Lähiyhteisön ja -yrityksien tunteminen lisää kiinnostusta omaan paikkakuntaan ja tukee myös TET-jaksoja, kesätöiden saamista ja palaamista kotiseudulle kouluttautumisen jälkeen.

KUVA 3. ULKOSAARISTON KOULU TUTUSTUMASSA KORPPOOLAISEEN YRITYKSEEN

Kuva: Sari Kempainen

Oppeja tulevaisuuteen

Hankkeessa ovat olleet mukana kaikki kouluasteet kaikista Paraisten suomenkielisistä kouluista. Kevään kokeiluihin on valmistauduttu kokoustamalla tiiviisti ja kehittämällä kolmea polkua. Paraisten koulut ovat tiiviisti saaristossa mutta pahimmillaan muutaman lauttamatkan päässä toisistaan. Se on osaltaan vaikeuttanut samojen askelten ottamista, mutta hanke on auttanut kokoamaan tekemämme työn yksiin kansiin ja näin olemme oppineet toisiltamme.

Saariston eri koulujen henkilökunta on myös tutustunut toisiinsa, joten tulevaisuudessa yhteistyön tekeminen, tietojen vaihtaminen ja ideoiden yhteinen kehittäminen helpottuu. Se auttaa oppilaiden tulevaisuutta, sitoutumista yhteiskunnan kriittisiksi jäseniksi ja liikkuvuutta uusien ystävien parissa.

Hanke on opettanut kansalaistaitoja ja laajentanut tietoa kestävästä elämäntavasta ja taitoja sitä kohti. Oppilaat ovat päässeet (ja pääsevät) toteuttamaan omia suunnitelmiaan ja tekemään yhteistyötä paikkakunnan yritysten ja päättäjien kanssa. Uskallus vaativienkin kysymysten esittämiseen ja keskusteluun on lisääntynyt, mikä antaa parhaimmillaan kokemuksen omien mielipiteiden ja tehdyn työn tärkeydestä.

Eri oppitunnit tulevat saamaan lisäsisältöä, kun demokratiakasvatusta toteutetaan yhdessä monen opettajan kesken. Oppilaat ovat oppineet, kuinka asiat liittyvät toisiinsa ja miten yhteiskunnassakin asiat vaikuttavat toisiinsa. He oppivat vaikuttamaan ensin pieniin asioihin, mikä lisää heidän uskoaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Hankkeen konkreettisena

lopputuotoksena syntyy Kirittäjät-toimintamalli, jonka oppimateriaalit ovat julkisesti saatavilla suomeksi ja ruotsiksi Valonian nettisivuilla.

Kirjoittajat:

Anna Leena Harhala, luokanopettaja, Nilsbyn koulu

Merja Huvila, rehtori, Koivuhaan koulu

Sari Kemppainen, aineenopettaja, Ulkosaariston koulu

Ville Kiviharju, aineenopettaja, Laurin koulu

Juho Kuzu, aineenopettaja, Paraistenseudun koulu

Silja Ngobese , projektiasiantuntija, Valonia

Miriam Sewón, projektiasiantuntija, Valonia

BJÖRNEBORGS SVENSKA SAMSKOLAN DEMOKRATIAMATKA

Pori

Vuonna 2018 koulumme liittyi DEMBRA-hankkeeseen (Demokraattinen valmius rasismia, antisemitismia ja demokratian vastaisia asenteita vastaan). Sen yhteydessä syntyi idea tehostetusta ainerajat ylittävästä yhteistyöstä 7.–9. luokilla. Syksyllä 2019 käynnistyi 9. luokalla Ihmisoikeudet ja kestävä kehitys -hanke, joka on laaja ja monialainen hanke kattaen maantieteen, yhteiskuntaopin ja uskonnon oppiaineet. 9. luokalla näiden oppiaineiden sisällöt sivuavat toisiaan ja ovat osittain päällekkäisiä, erityisesti ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisten kysymysten sekä kestävä kehityksen osalta. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen avulla voimme keskittyä myös kielen tukemiseen. Opiskelijat tuottivat kuvailevan asiatekstin, selittävän, analyttisen tekstin sekä selittävän, argumentoivan tekstin. Projektiin kuului myös luentoja, haastatteluja, raporttien kirjoittamista ja julisteiden luomista. Koulu teki yhteistyötä Åbo Akademin elinikäisen oppimisen keskuksen kanssa, joka tuki meitä työn kehittämisessä kieltä tukevaksi hankkeeksi.

Vastaanotto oppilaiden keskuudessa oli ainakin aluksi ristiriitaista, ja jopa kollegat suhtautuivat hankkeen toteutukseen skeptisesti. Opettajien epäluulosta ja oppilaiden vastustuksesta huolimatta emme antaneet periksi. Uskoimme asiaan ja luotimme oppilaiden tietoihin ja osaamiseen. Pilottihankkeesta saatujen kokemustemme myötä työn jalostaminen ja kehittäminen jatkui. Olimme melko tyytyväisiä sisältöön, mutta koimme, että viestintää oppilaille voisi parantaa. Siksi muun muassa selkeyttäneet ohjeistusta. Lisäksi olemme kiinnittäneet enemmän huomiota opetussuunnitelmien tavoitteiden mukaisiin asioihin.

Hankkeen toteuttamisen jälkeen käydyissä keskusteluissa monet oppilaat korostivat, että kyse on ajanhallinnasta, tiedonhausta ja siitä, mitä voidaan saada aikaan. Hankkeessa huomioidaan opiskelijoiden omat kehitystasot: huippusuorittajat kokevat saavansa riittävästi haastetta ja jokainen saa työskennellä oman tasonsa mukaisesti. Tärkeää on myös, että me opettajat voimme tukea toisiamme monella tasolla.

Uudet tuulet

Toukokuussa 2022 huomasimme Opetushallituksen pilottihankehaun perusopetuksen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytäntöjen kehittämiseen. Päätimme hakea siihen koulun johdon luvalla. Pilottihanke hyödytti tavoitettamme Unesco-kouluna laajentaa ihmisoikeuksia ja kestävä kehitystä syventävää osaamista 9. luokan monialaisessa yhteistyössä kaikilla yläluokilla.

Huomisen maailmankansalaiset -luokasta tuli kolmiosainen kokonaisuus, jonka parissa kollegoidemme kanssa työstimme oppilasdemokratiaa. Ensimmäisen tavoitteen eli oppilaiden aktiivisuuden lisäämisen osalta olemme huomanneet meillä olevan vielä paljon tehtävää. Tämä työ on tehtävä näkyväksi, jotta myös oppilaat aidosti kokevat voivansa vaikuttaa ja olla mukana kehittämässä kouluarkea.

Rastisfestival

KUVA 1. ERILAISIA OPPILASTAPAHTUMAN AIKAISIA AKTIVITEETTEJA

Toisena tavoitteena oli kehittää oppilaskuntatyötä ja oppilaiden osallisuutta 1.–6. luokilla luomalla punainen lanka, joka jatkuu edelleen oppilaskuntatoimintaan 7.–9. luokilla. Myös oppilaiden ehdotuksiin ja kriteereihin perustuvia teemapäiviä tavoiteltiin. 1.–6. luokkien turvatiimi aloitti välituntifestivaalipäivänä. Oppilaille mielekkäiden välituntien tarjoamisesta luokanopettajat sopivat koulun visiota muodostettaessa. Välituntifestivaalin ideana oli tarjota oppilaille erilaisia aktiviteetteja, joita emme usein näe koulun pihalla nykypäivänä: musiikkia, tunnelmanurkkausta, seurapelejä, aikahaasteita, luovia tehtäviä jne. Pidemmän tauon aikana oppilaat pääsivät yhdessä lounaalle sekä maistelemaan kasvistikkuja, kuivattuja hedelmiä, popcornia, hattaraa ja mehua. Toinen tapa toteuttaa osallisuutta ja työskennellä ekologisen mutta myös sosiaalisen kestävyysparissa 1.–6. luokilla oli yhteinen kampanja, jossa kerättiin merkkejä erilaisten toimeksiantojen mukaisesti. Tällä kaikella pyrittiin tuottamaan tietoa sosiaalisesta ja ekologisesta kestävydestä. Luokat tekivät omat sopimuksensa siitä, miten merkkejä ansaittiin, ja oppilaiden oli siten osallistuttava työtapaan lisätäkseen työn yhteisöllisyyttä ja vaikuttavuutta.

Kehitys

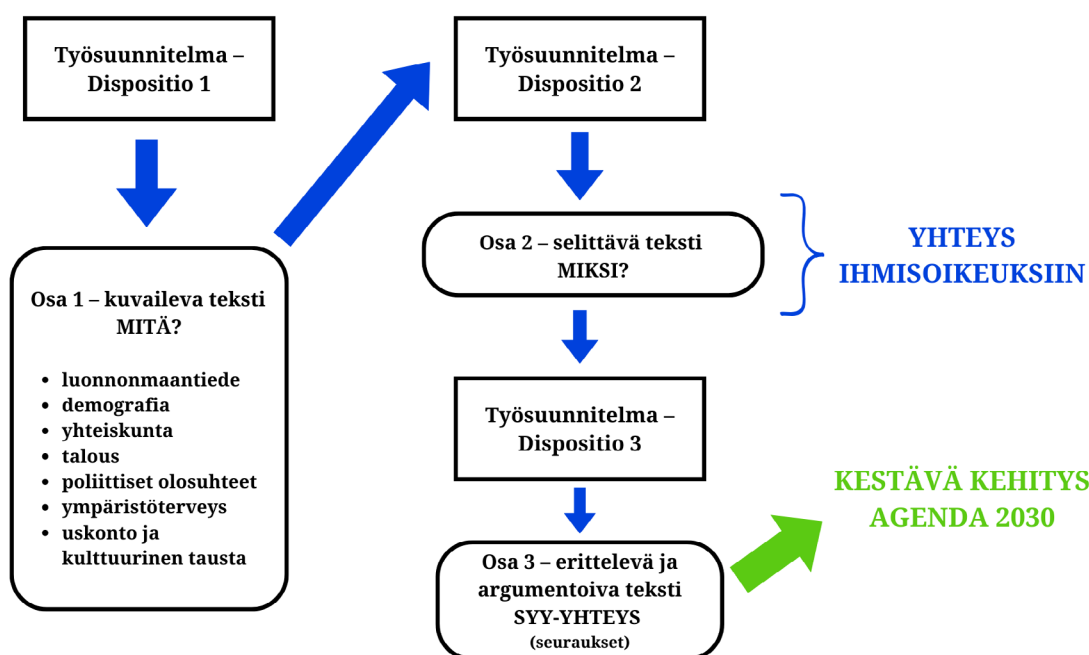
Huomisen maailmankansalaiset -hankkeen kolmas osa on ainerajat ylittävän työn jatkuva kehittäminen sekä ihmisoikeuksiin ja kestäväan kehitykseen liittyvän tiedon kumuloituva kehittäminen kielitietoisella tavalla. Hanke tarjosi siten mahdollisuuksia kehittää jo olemassa olevia käytäntöjä 9. luokalla, mutta myös edistää ja vakiinnuttaa 7. ja 8. luokkien monialaista työskentelyä kielitietoisella tavalla. Yhteistyö Åbo Akademin kanssa jatkui tämän myötä. Sen lisäksi, että olemme huolissamme demokratian heikkenemisestä, meillä on huoli myös siitä, että oppilaat kirjoittavat ja lukevat aivan liian vähän. Tästä syystä toteutamme hankkeita myös 7. ja 8. luokilla. Yksi tärkeistä demokratiataidoista on pystyä kirjoittamaan, lukemaan ja ymmärtämään lukemaansa. Se yhdistyy kriittiseen tiedon tarkasteluun, kun oppilaat hakevat tietoa verkosta.

Seitsemännellä luokalla yhteistyötä tehdään uskonnon, maantieteen, äidinkielen ja kirjallisuuden sekä kotitalouden oppiaineiden kesken. Yksi hankkeemme lopputuotteista on kestävään kehitykseen keskittyvä kuvaileva asiateksti jostakin Aasian maasta. Toinen lopputuote on ruoanlaitto, jonka avulla oppilaat näkevät maantieteen, kulttuurin, perinteen ja uskonnon välisen yhteyden valmistamiensa ruokien kautta.

Kahdeksannella luokalla oppiainerajat ylittävää yhteistyötä tehdään uskonnon, maantieteen sekä äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineiden kesken. Mahdollisesti tässä voidaan luoda yhteistyötä myös kotitalouden kanssa. Oppilaat syventyvät kolmeen maahan kolmesta eri maanosasta ja paneutuvat siihen, millaista on kasvaa näissä maissa lapsen näkökulmasta.

IHMISOIKEUDET ja KESTÄVÄ KEHITYS

Moniaineinen projekti, luokka 9

KUVIO 1. KAAVIO MONIALAISESTA HANKKEESTA 9. LUOKALLA

Yhdeksännellä luokalla monialaisessa yhteistyössä ovat mukana yhteiskuntaopin, maantieteen, uskonnon sekä äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineiden lisäksi myös terveystieto. 9. luokan päätöshanke sisältää

- kuvailevan tekstin, jossa verrataan valitun maan tilannetta Suomeen eri näkökulmista
- argumentoivan tekstin, jossa oppilaat ottavat kantaa siihen, täyttääkö heidän tutkimansa maa ja kulttuuri Agenda 2030:n kriteerit.

Lisäksi mukana on osuus, jossa oppilaat kirjoittavat yhteenvedon töistään englanniksi. Ottamalla yhteistyöhön mukaan enemmän oppiaineita ja opettajia, olemme voineet hankkeen kautta laajentaa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen parissa tehtävää työtä.

Tulevaisuus näkyvissä

Opimme prosessin aikana jatkuvasti ja uskomme siihen, mitä teemme. Siksi meidän on helpompi vastata esimerkiksi 7. ja 8. luokkalaisten vastustukseen, joka on hyvin samankaltaista kuin aiemman DEMBRA-hankkeen alkaessa vuonna 2019. Vaikka suunnittelu viekin aikaa, se lopulta säästää kokonaisaikaa. Sekä Åbo Akademin että Helsingin yliopiston tuella saamme tähän tutkimuksellista perustaa. Yliopistot ovat olleet suureksi avuksi työmme vahvistamisessa ja ohjauksessa. Yhteistyö on ollut myös pohjana hankkeen tarkoituksen tarkastelulle, mikä on auttanut meitä keskittymään siihen, mitä eri oppiaineissa ja kielissä tulee oppia. Pyrimme yhdessä löytämään myös uskonnonopetukseen uuden lähestymistavan keräämällä haastatteluilla, kyselyillä ja havainnoilla tietoa tulevaa analyysia varten.

Haluamme korostaa vertaisyhteistyön merkitystä, vaikka suunnitteluajan riittäminen ja yhteisymmärryksen aikaansaaminen voikin joskus olla vaikeaa. Sillä saadaan paljon enemmän aikaa oppilaiden osaamisen kehittämisessä. Yritetään rohkeasti nähdä opetussuunnitelman päällekkäiset tavoitteet ja työskennellä niiden kanssa. Kokonaisvaltaista opetusta toteuttamalla uskomme, että me opettajina säästämme aikaa ja lisäämme oppilaiden hyvinvointia.

Kaiken kaikkiaan voimme tarkastella Huomisen maailmankansalaiset -hanketoteutusta hyvillä mielin. Se on ollut aikaa vievää ja haasteellista sekä vaatinut oman mukavuusalueen ulkopuolelle menemistä, mutta luottamuksemme siihen, että tulevaisuus tuo paljon enemmän kuin vie, on entistä vahvempi. Olemme vakuuttuneita siitä, että nämä hankkeet ja toiminnot edistävät monipuolista demokratiaosaamista – kuten ihmisoikeusosaamista, joka sisältää myös laaja-alaista kestävän kehityksen osaamista. Uskomme, että näin voimme olla mukana vaikuttamassa siihen, että maailman tulevaisuudennäkymät paranevat ainakin jonkin verran.

Kirjoittajat:

Nina Juganson, aineenopettaja, Björneborgs svenska samskola

Erika Ekholm, aineenopettaja, Björneborgs svenska samskola

Gloria Romlin, iltapäivätoiminnan koordinaattori, Björneborgs svenska samskola

JOHTOTÄHTENÄ YHTEISÖLLISYYS

Porvoo

Sannäs skolan toimintakulttuuri rakentuu työn ilon, luottamuksen, kunnioituksen ja turvallisuuden varaan. Nämä johtosanat olemme luoneet yhdessä oppilaiden, henkilöstön ja huoltajien kanssa keväällä 2017 käynnistyneen laajan opetussuunnitelmaprosessin yhteydessä. Olemme työskennelleet määrätietoisesti ja intensiivisesti yhteisöllisyyden tunteen luomiseksi toiminnassamme. Saavutamme parhaat tulokset, jos työskentelemme kaikki saman asian eteen ymmärtäen tehtävämme.

Koronapandemia ja siihen liittyvät rajoitukset olivat kova isku yhteisöllistämistyöllemme. Yhtäkkiä vuosiluokkien sekoittaminen eri opetustilanteissa ei enää onnistunut, ei myöskään yhteisopetus tai yhteistyö huoltajien kanssa, meille niin tärkeällä matalalla kynnyksellä. Etätapaamiset ja keskustelut muuttuivat arjeksi samoin kuin suljetut luokkahuoneiden ovet ja tyhjät sosiaalitulat.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen valtionavustuksessa nähtiin mahdollisuus käynnistää toimintakulttuurimme kehittäminen edelleen yhä vahvemmaksi yhteisöksi. Kehittämistyössä on mukana sekä oppilaita, henkilökuntaa että huoltajia.

KUVA 1. ELLEN, NADJA, LUCAS JA ELISA EDUSTAVAT 5. JA 6. LUOKKIA OPPILASKUNNASSA. OPPILASKUNTIEN EDUSTAJAT TUNNISTETAAN SINISISTÄ LIIVEISTÄ.

Kuva: Kristoffer Åberg

Oppilaskunta

Koulutuksen tehtävänä on edistää hyvinvointia, demokratiaa ja aktiivista osallistumista yhteiskuntaan. Oppilaiden tulee saada olla mukana kouluyhteisön kehittämisessä kehitystasonsa mukaisesti.

Oppilaskuntatoiminta on meille jo ennestään tuttua, mutta hankkeen aikana olemme kehittäneet uusia oppilaskunta- ja luokkaraatitoiminnan rakenteita. Säännöllisten oppilaskuntatapaamisten avulla oppilaat tuovat käsittelyyn ajatuksia ja ideoita luokkakunnistaan. Toivomme, että oppilaamme kokevat ajatustensa ja ehdotustensa muokkaavan arkeamme.

Oppilaskunta on oppilaiden toiveesta ottanut käyttöön säännöllisiä pidempiä, koko koulun yhteisiä välitunteja, joissa on ohjattuja leikkejä. He ovat myös halunneet kiinnittää huomiota tiettyihin erityispäiviin, kuten halauspäivään, solmiopäivään ja muihin vastaaviin, sillä he ovat keksineet hauskoja pieniä yhteisiä elementtejä arkeen. Ystävyyspäivänä oppilaskunta järjesti ohjelmaa, jonka toteutimme yhdessä tukioppilaidemme kanssa. Viihtyisyys ja yhteisöllisyys ovat merkittäviä tekijöitä, joihin oppilaskunta on puuttunut aivan uudella tavalla.

Yksi oppilaskunnan hienoimmista kokemuksista hankkeen aikana on ollut yhteistyö Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuksen kanssa. Opettajaopiskelijat järjestivät Sannäs skolassa kaksi teemapäivää yhteistyöstä ja viestintätaidoista.

Oppilaskuntamme oli mukana suunnittelussa alusta asti ja huomasi, että heidän ideansa loivat perustan teemapäivien toteutukselle. Oppilaskunta sai esittää toiveita siitä, mitä opiskelijoiden oli otettava huomioon suunnittelussa. Toivelistalla oli ikäryhmiä, monipuolisia ja oppilaita aktivoivia tehtäviä sekä se, että tehtävien tulisi liittyä paikallishistoriaan.

KUVA 2. OPETTAJAOPISKELIJOIDEN VETÄMÄ USEILLE IKÄRYHMILLE SUUNNATTU, OPPILAITA AKTIVOIVA JA MONIPUOLINEN OHJELMA

Kuva: Kristoffer Åberg

Oppilaskuntamme kutsui oppilaskuntien edustajia kaikista Porvoon ruotsinkielisen perusopetuksen kouluista. Se oli sekä eri koulujen että koulun ja opettajankoulutuksen välistä yhteistyötä. Teemapäivät olivat menestys niin oppilaidemme, opiskelijoiden kuin osallistuvien koulujen kannalta. Teemapäivien järjestelyt antoivat myös hyvän pohjan koulujen välisen yhteistyön jatkamiselle.

KUVA 3. YHTEISVOIMIN PÄÄSIMME AIKA PITKÄLLE.

Kuva: Kristoffer Åberg

Yhteistyö

Menestyneelle koululle on ominaista se, että oppilaat sekä oppivat että voivat hyvin kouluyhteisössä. Arvopohjan, oppimiskäsityksen ja toimintakulttuurin tulee siis läpäistä käytännön koulutyö. Henkilöstöllä on tärkeä yhteinen tehtävä luoda edellytyksiä oppilaiden hyvinvoinnille, kehitykselle ja oppimiselle.

Kollegat tekevät keskenään tiivistä yhteistyötä ja pedagogiikan rakenne on yhteinen. Työskentelemme luokka-asteet ylittävissä tiimeissä, joissa suunnittelemme yhdessä kaiken pedagogiikan rakenteesta oppilastukeen ja arviointiin. Yhteistyö on meille tärkeää ja pyrimme luomaan elinikäistä oppimista myös henkilöstön keskuudessa oppimalla toisiltamme ja seuraamalla aktiivisesti koulutusasioiden kehitystä.

Pidämme yhteistyötä sekä muiden koulujen että yliopistojen kanssa arvokkaana, joten yhteinen teemapäivä Jyväskylän yliopiston ja muiden ruotsinkielisten koulujen kanssa tuntuu erityisen arvokkaalta.

Oppiminen yhdessä ja toisiltamme on tärkeää. Olemme DIOK-hankkeen tuella järjestäneet Porvoon oppilaskuntien opettajille syksyn aikana tapaamisia ja tätä yhteistyötä on tarkoitus jatkaa verkoston puitteissa. Olemme myös luoneet kansainvälisiä yhteyksiä eTwinningin kautta, jossa oppilaskuntamme voi jakaa työtään muille yhteistyökumppaneilleen.

Huoltajien osallistuminen ja mahdollisuus olla mukana koulutyössä ja kehittää sitä on keskeinen osa koulun toimintakulttuuria. Kodin ja koulun kasvatusyhteistyö lisää oppilaan, luokan ja koko koulun hyvinvointia ja turvallisuutta. Hankkeen puitteissa järjestettiin esimerkiksi vanhempainilta myönteisen vanhemmuuden teemasta. Työskentelemme positiivisen pedagogiikan parissa ja halusimme osallistaa vanhemmat työhön.

Jaettu ilo on kaksinkertainen ilo

Yhteistyön ja osallisuuden merkitys on tärkeä koulun onnistumisen kannalta. Toimintakulttuuria luodaan tiiviissä yhteistyössä oppilaiden, henkilöstön ja huoltajien kesken.

Toimivan oppilasosallisuuden mahdollistamiseksi tarvitaan selkeä rakenne ja koko henkilöstön sitoutuminen. Luokkaraatimme ovat sitouttaneet kaikki yhteisöömme, ja oppilaskuntamme kautta olemme tuoneet arkeemme asioita, jotka ovat hyvin arvostettuja oppilaiden keskuudessa. Samalla se luo luottamuksen ilmapiiriä koulussa: oppilaat tietävät, että heidän ajatuksillaan on merkitystä ja että heillä on mahdollisuus muovata arkea.

Yhteistyö ja verkostoituminen muiden koulujen kanssa on entistä tärkeämpää henkilöstölle. Osaamisen kehittämisen ilon säilyttäminen elossa on edellytys koulukehitykseen osallistumiselle. Työhyvinvointia ylläpitää se, että saa jakaa vahvuuksiaan keskenään, innostaa toisiaan ja tarttua arjen haasteisiin yhteisvoimin.

”Mitä olisimme ilman teitä?” kysymme yleensä oppilaiden huoltajilta. Yhteistyömme perustuu keskinäiseen kunnioitukseen, jossa luotamme siihen, että molemmat osapuolet tekevät parhaansa yhteisen tehtävämme eteen. Jotta tehtävä voidaan nähdä yhteisenä, meidän on kerta toisensa jälkeen varmistettava, että osallistamme vanhemmat toimintaan. Riittävä tieto, arvokeskustelut ja matala kynnyksellä oleva yhteydessä toisiinsa ovat tämän työn peruskiviä.

Vahva yhteisöllisyys ei toteudu ilman määrätietoista työtä sen eteen. Aina ei tarvitse olla kyse niin merkillisistä asioista, vaan arjen mahdollisuuksista kohdata yhteisiä asioita ja löytää rakenteita niiden mahdollistamiseksi.

DIOK-hanke on antanut meille mahdollisuuksia useiden uusien osallistamisen ja yhteistyön mallien toteuttamiseen. Nämä ovat malleja, jotka ovat jo vakiintuneet osaksi toimintaamme ja joissa on mukana sekä huoltajia, muita kouluja että yhteistyökumppaneita. Jaettu ilo on kaksinkertainen ilo.

Kirjoittajat:

Jessica Gillberg, rehtori, Sannäs skola

Minna Ståhls, opettaja ja apulaisrehtori, Sannäs skola

HYVINVOINTIA JOKAISELLE OPPILAALLE DEMOKRATIAN JA OSALLISUUDEN KAUTTA

Sipoo

Sipoo on 15 peruskoulun kunta, joista kuusi on suomenkielisiä ja yhdeksän ruotsinkielisiä. Koulujen koko vaihtelee 40 oppilaan pienistä kyläkouluista 600 oppilaan yhtenäiskouluihin. Oppilaiden hyvinvointi kaikissa näissä yksiköissä on tärkeää, ja siksi kunta haluaa panostaa oppilaiden osallisuuteen koulussa.

Kysymys siitä, kuinka saada opiskelijat mukaan arkeen, on ollut asia, josta meillä on viime vuosina keskusteltu paljon. Oppilaiden vastuuta omasta oppimisestaan on haluttu lisätä kouluarjessa. Tämä edellyttää kuitenkin, että oppilaat oppivat, miten heidän tulee toimia, jotta he voisivat parhaalla mahdollisella tavalla saada osallisuudesta irti mahdollisimman paljon. Kaikilla Sipoon kouluilla on jo ollut toimivaa oppilaskunta- ja tukioppilastoimintaa. Erillistä on ollut lähinnä se, mistä asioista oppilailla on ollut mahdollisuus olla päättämässä. Varsinaisia oppilaskuntatoiminnan linjauksia ei ole ollut.

Sipoossa koulujen yhteinen matka kohti demokraattisempaa ja osallistavampaa arkea alkoi, kun päättäjiltä tuli pyyntö, että koulut ottaisivat oppilaita enemmän mukaan koulun arkeen. Oli ymmärretty, että panostusta tarvitaan, jotta koulut voisivat parhaiten kannustaa ja innostaa oppilaita vaikuttamaan. DIOK-hanke tuli kuin tilauksesta tukemaan tätä työtä. Kun selvisi, että kunnalle oli myönnetty valtionavustusta, minut nimitettiin osa-aikaiseksi koordinaattoriksi johtamaan hanketta.

Ohjaava opettaja

Oppilaskuntien toimivuuteen tarvitaan liikkeellepanevaksi voimaksi aikuinen. Ohjaavien opettajien rooli toiminnassa on erittäin tärkeä, ja siksi Sipoon kunta on päättänyt panostaa heihin. Ohjaavien opettajien toiminnan johtamisesta saamaa palkkiota korotettiin työn arvostuksen osoittamiseksi. Sipoon lukion 3. vuoden opiskelija suunnitteli hankkeelle logon, ja se painettiin t-paitoihin. T-paidat jaettiin ohjaaville opettajille.

KUVA 1. SIPOON LUKION OPISKELIJAN SUUNNITTELEMA DIOK-LOGO

Halusin antaa ohjaajille mahdollisuuden tavata ja vaihtaa kokemuksia. Kokosin kunnan ohjaajat opettajat ensimmäistä kertaa yhteiseen tapaamiseen, jossa sain mahdollisuuden keskustella koulujen oppilaskuntatoiminnassa onnistuneista ja vähemmän onnistuneista asioista, ja kerroin heille, mikä hankkeessa on ajankohtaista. Tapaamisessa heräsi keskusteluja muun muassa oppilaskuntien koosta ja siitä, kuinka hankalaa voi olla löytää tapaamisaika. Koska Sipoon koulut ovat hyvin erikokoisia, oli selvää, että oppilaskuntien oppilasmäärät voisivat vaihdella 6 edustajasta 20 edustajaan. Myös oppilaskuntien kokousten tiheys ja kesto vaihtelee. Otin tämän esille koulutusjohtajien kanssa kiinnittääkseni heidän huomionsa ongelmaan, ja yhdessä pohdimme parhaillaan ratkaisua, jotta kaikilla oppilaskunnilla olisi yhtäläiset toimintamahdollisuudet.

Toisessa tapaamisessa ohjaavien opettajien kanssa laadimme yhdessä muistilistan siitä, mihin asioihin kaikkien oppilaskuntien tulee ottaa kantaa. Vaikka koulujen toimintakulttuurit ovat hieman erilaisia toisistaan, pystyimme nostamaan oppilaskuntien yhteisiksi kysymyksiksi muun muassa ruokaraadin, oppimisympäristön kehittämisen ja välituntitoiminnan kehittämisen. Osallistujat olivat kuitenkin kaikki yhtä mieltä siitä, että oppilaskunnilla on edelleen mahdollisuus järjestää myös hauskanpitoa, kuten tempauksia ja teemapäiviä. Keskustellessamme uudelleen oppilaskuntien koosta – aihe, joka joissakin kouluissa koettiin hankalaksi – ohjaavat opettajat halusivat kuitenkin itse päättää, kuinka monta edustajaa luokkaa kohden yksittäisen koulun oppilaskunnalla olisi. Tämä on merkki itsemääräämisoikeuden tärkeydestä myös pieniltä tuntuissa asioissa.

Ensimmäisessä tapaamisessamme monet ohjaavat opettajat ilmaisivat, että he kokivat oppilaskuntien oppilaiden motivoinnin vaikeaksi ja että heiltä puuttui koulutusta tällaisen toiminnan johtamisesta. Heidän toiminnan tärkeyden osoittamiseksi järjestin erityisesti ohjaaville opettajille suunnatun koulutuksen. Koulutus toivottavasti antaa osallistujille työkaluja mm. ryhmäyttämiseen, ryhmän eri rooleihin ja siihen, miten nuoret saadaan ymmärtämään vastuunsa. Toivon samalla, että tällainen koulutus voitaisiin järjestää uudelleen, ei ehkä kaikkina vuosina, mutta säännöllisesti.

Demokratiamessut – ajatuksista tapahtumiin

Ajatus demokratiamessuista eli tapahtumasta, jossa lapset ja nuoret voisivat tavata päättäjiä ja yhdessä heidän kanssaan miettiä, miltä esimerkiksi tulevaisuuden koulut voisivat näyttää, syntyi, kun tutustuin siihen, miten muilla paikkakunnilla on toimittu nuorten osallisuuden lisäämiseksi. Nuorten Suomi ry oli usean vuoden ajan järjestänyt Vaikuta-teemapäivää Keski-Suomessa. Vaikuta-teemapäivä! Aloin suunnitella pohjaksi meille sopivaa omaa versiota, jossa vain yhden ikäryhmän kutsumisen sijaan halusimme koota eri-ikäiset oppilaskunta-aktiivit yhteiseen tapaamiseen päättäjien kanssa.

Tilaisuuteen kutsutaan muun muassa koulujen oppilaskuntien, nuorisovaltuustojen ja kunnanvaltuustojen edustajia. Saimme myös kaksi kansanedustajaa vierailijoiksi. Päivän aikana oppilaskunnat pääsevät esittelemään toimintaansa toisilleen ja päättäjille ja oppilaat saavat kuunnella eduskunnan tervehdysten ja osallistua paneelikeskusteluun. Tavoitteena on löytää kysymyksiä, joista oppilaat voivat yhdessä päättäjien kanssa keskustella ja joihin he voivat etsiä vastauksia. Monet palapelin palat kaipaavat vielä paikalleen putoamista, mutta nykyiset suunnitelmat antavat toivoa tapahtuman onnistumisesta.

Kestävyysviikko – askel kohti kestävämpää koulua

Yksi kunnan sitovista tavoitteista on koulujen toiminnan kehittäminen kestävämmäksi, ja toimimme Agenda 2030 -tavoitteiden mukaisesti. Kunnan koulut ovat työskennelleet tämän asian parissa hieman eri tavoin. Hankkeen myötä tavoitteena on saada kestävyys osaksi koulujen seuraamaa vuosikelloa esimerkiksi kulttuuri- ja liikuntatoiminnassa.

Vuosikellon lähtölaukaus suunnitellaan tänä vuonna kestävyysteemaviikolla, jolloin kouluille tarjotaan materiaalia ja ideoita kestävyysliittävien kysymysten tuomiseksi osaksi toimintaansa. Viikon jokaiselle päivälle on oma teemansa, joka huomioi tärkeät asiat. Olen valinnut viikon, jolloin on sekä maailman vesi- että metsäpäivä. Nämä kaksi päivää tarjoavat luonnollisen pohjan teemaviikon ohjelman rakentamiselle. Metsän ja veden lisäksi ajatuksena on, että kouluissa voitaisiin käsitellä myös ruokaa, kulutusta ja energia-asioita. Luomme yhteisen sähköisen kansion, johon kerään linkkejä ja materiaaleja, joista opettajat voivat valita. Toivon tietenkin myös, että jos opettajilla on jo käytössään materiaalia, he jakavat sen kansioon. Näin syntyy materiaalia, josta hyötyvät kaikki kunnan opettajat nyt ja myös tulevaisuudessa.

Toivottavasti kestävyysvuosikello tulee jatkossa olemaan osa koulujen arkea. Ajatuksena on, että opettajat voivat käyttää sitä tukena opetuksessa ja löytää opetus- ja muuta materiaalia keskustellakseen oppilaiden kanssa esimerkiksi ilmastonmuutoksesta sekä ruokahävikki- ja energia-asioista ja kiinnittää huomiota näihin kysymyksiin.

Kirjoittaja:

Irene Raphanel, projektikoordinaattori, Sipoo

USKALLA OLLA, NÄKYÄ JA TULLA KUULLUKSI

Tuusula

Kun Tuusula päätti hakea DIOK-hankerahaa, oli koronarajoituksista juuri päästy eroon. Olimme valinneet tavoitteeksemme tulevalle lukuvuodelle yhteisöllisyyden ja osallisuuden palauttamisen sekä koulujen sisällä että eri toimijoiden kanssa. Syksyllä 2023 käyttöön tulisi myös Tuusulan omat Agenda 2030 -portaat, joiden myötä YK:n tavoitteiden teemoja käsiteltäisiin kaikissa kouluissa vuosiluokittain. Demokratia ja omaan lähiympäristöön vaikuttaminen toistuisivat sen myötä usealla luokka-asteella. Näiden lisäksi kouluilla oli meneillään omia aiheeseen liittyviä projekteja. Hankehakemusta suunniteltaessa olikin kasassa pian peräti neljä eri koulua, joilla jokaisella oli oma kärkensä DIOK-hankkeeseen. Toisaalla haluttiin vahvistaa koulun sisäistä dialogisuutta ja tuoda turvallisia tapoja tulla kuulluksi Erätauko-keskustelujen kautta, toisaalla taas kehittää koulurajat ylittävää yhteisöllisyyttä. Kun ne yhdistettiin, saatiin suunta Tuusulan hankkeelle. Seuraavaksi esittelemme kahden hankkeen osallistuneen koulun keskenään erilaiset polut yhteistä tavoitettamme kohti.

Rohkeammin näkyviin ja kuuluviin – Riihikallion koulu

Koulumme Uskalla olla, näkyä ja tulla kuulluksi! -hankkeella on kaksi eri ulottuvuutta. Ensinnäkin olemme vahvistaneet dialogitaitoja, toiseksi kulttuurista osaamista ja tietoisuutta. Molemmat ulottuvuudet linkittyvät demokratiataitoihin, syrjinnänvastaisuuteen ja monikulttuurisuuteen.

Syksy starttasi kaikille koulun oppilaille avoimella julistekilpailulla, jonka aiheena oli suunnitella syrjinnän ja kiusaamisen vastainen juliste. Oppilaat tarttuivat innokkaasti haasteeseen, ja kilpailuun osallistui iso määrä töitä. Kilpailu huipentui marraskuussa vietetyllä suvaitsevaisuusviikolla, jolloin palkittiin jokaisen ikäsarjan parhaat työt. Ne painettiin myös julisteiksi ja tarroiksi, jotka jäivät koristamaan käytäviä ja muistuttamaan aiheesta koko lukuvuodeksi. Teemaviikolla oli muutakin ohjelmaa: saimme 6.–9. luokkien vieraaksi ihmisoikeusaktivisti Ujuni Ahmedin, katsoimme monikulttuurisuutta käsittelevän elokuvan Ensilumi, teimme Agenda 2030 -oppaan suvaitsevaisuuteen liittyviä tehtävät ja vastustimme kiusaamista Odd socks -henkisillä sukkavalinnoilla.

Teemaviikko sopi hyvin demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen syventämiseen koko kouluyhteisössä. Kun aihe on näkyvillä useana päivänä peräkkäin eri tavoin, se tavoittaa suurimman osan henkilökunnasta ja oppilaista. Siitä on hyvä lähteä jatkamaan pitkäjänteistä ja konkreettista työtä. Hyvästä vastaanotosta intoutuneena suunnittelemme keväälle toista teemaviikkoa. Tällä kertaa teema on tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.

Pienempiäkään oppilaita ei tässä hankkeessa ole unohdettu. Esikoulusta 5. luokille järjestetään aiheeseen liittyvä oma yhteinen oppitunti. Koululle on hankittu lukuvuoden aikana myös luokallinen monikulttuurisuutta käsitteleviä kirjoja (Ujuni Ahmed & Elina Hirvonen: Tytöille, jotka ajattelevat olevansa yksin). Kirjaa luetaan koulussa äidinkielen ja kansainvälisyyskursien tunneilla luku kerrallaan. Sen jälkeen aihetta syvennetään tehtävien avulla.

Rohkeammin näkyviin ja kuuluviin -tavoitteen valinnan takana on oivallus, että usein hiljaiset äänet jäävät kuulumatta keskusteluissa. Koulussamme iso osa niistä kuuluu eri kulttuureista tuleville lapsille ja nuorille. Arvostavan kuuntelemisen taidot tarvitsevat myös harjoitusta,

joihin hankkeessa kiinnitettiin huomiota. Olemme hyödyntäneet oppilaiden kanssa keskusteltaessa Erätauko-menetelmää.

KUVA 1. SYRJINNÄN JA KIUSAAMISEN VASTAISIA JULISTEITA RIIHIKALLION KOULUN KÄYTÄVÄLLÄ

Kuva: Suvi Romppanen

Näissä onnistuimme

Parhaimpia onnistumisen kokemuksia hankkeen toteutuksessa ovat olleet mm. seuraavat:

- Oppilaat olivat iloisia ja innostuneita osallistuessaan julisteen suunnittelukilpailuun.
- Syrjinnänvastaiset julisteet ja tarrat ympäri koulua koettiin oppilaitten osalta tervetulleiksi.
- Odd socks -teema sai hyvän vastaanoton. Oppilaat ja kouluyhteisö olivat hyvin mukana toteutuksessa.
- Ujuni Ahmedin vierailu herätti kiinnostusta oppilaissa. Aiheen käsittelyn jatkaminen Ahmedin kirjan parissa on ollut luonteva jatkumo vierailulle.
- Maahanmuuttotataustaiset oppilaat kokivat Ujunin vierailun merkittävänä ja pystyivät samaistumaan moniin esille tuotuihin kokemuksiin.
- Hiljaisia ääniä kuultiin keskusteluissa muun muassa Erätauko-menetelmän avulla.

Kannustamme kaikkia kollegoja tarttumaan rohkeasti tasavertaisuuden teemojen käsitteelyyn. Pienikin nosto on merkityksellistä monille oppilaille. Hankkeen toteutumisessa on tunnut merkitykselliseltä se, että sillä on oikeasti saatu yhteys oppilaisiin ja etenkin moneen näkymättömämmässä roolissa olevaan maahanmuuttotataustaiseen tai eri kieltä ja kulttuuria edustavaan oppilaaseen.

Pääsimme hankkeen myötä hyvään alkuun dialogitaitojen sekä demokratiakasvatuksen ja syrjinnänvastaisuuden saralla. Näiden kokemusten innoittamana jatkamme aiheen esilläpitoa koulussamme. Käyttämistämme työtapoista uskomme voivamme juurruttaa koulumme arkeen ainakin julistekilpailun ja Erätauko-tyyppisten keskustelujen hyödyntämisen oppilaiden parissa. Lisäksi kirjahankinnoista riittää iloa pitkäksi aikaa.

KUVA 2. IHMISOIKEUSATIVISTI UJUNI AHMED RIIHIKALLION
KOULUN OPPILAIDEN VIERAANA

Kuva: Elsi Kiviniemi

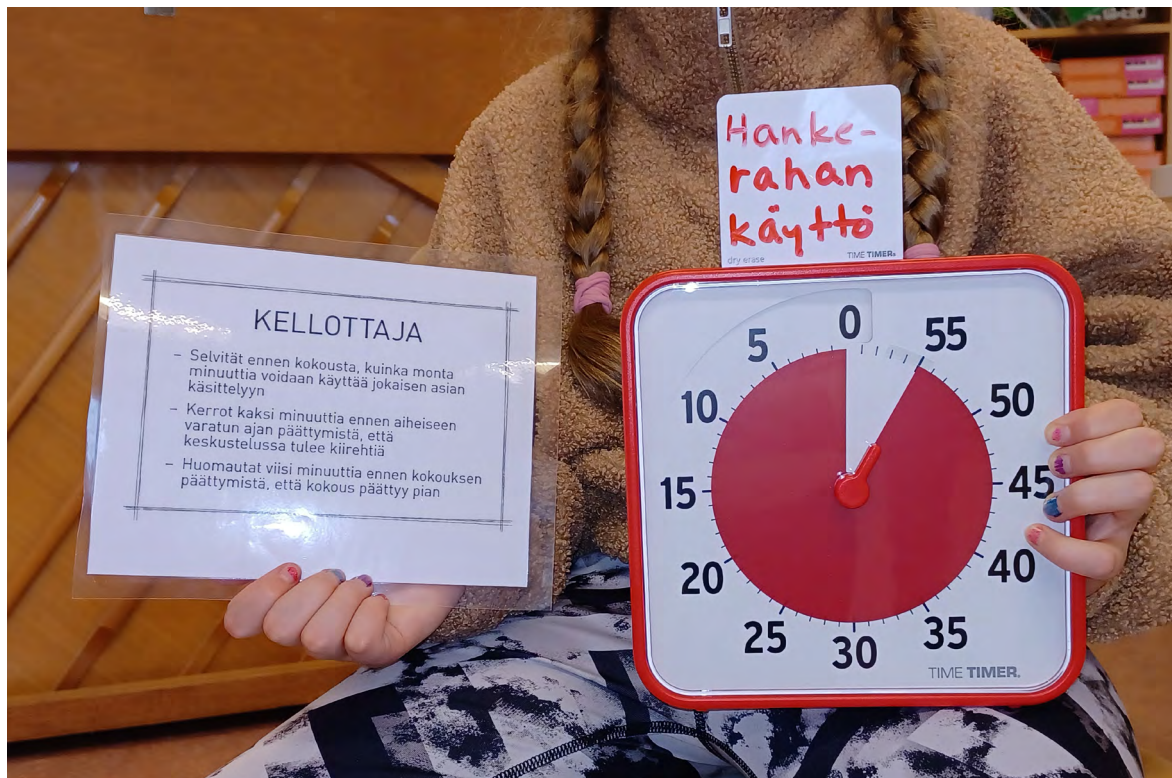
Demokratiaa luokkavaltuustotoiminnan kautta – Kolsan koulu

Päätimme Kolsan koulussa aloittaa 3.–4.luokkalaisten kanssa luokkavaltuustotoiminnan hankkeen osana. Opettajat kävivät ensin koulutuksessa ja ideoivat oppimansa pohjalta, miten toiminta sopisi omaan luokkaan. Myös oppilaiden kanssa käytiin keskustelua hankkeesta ja sen tavoitteista. Luokkavaltuusto aloitettiin pian koulutuksen jälkeen. Suurena apuna oli Antti Moilasen kirja Luokkavaltuusto – Opas kouludemokratian edistämiseen.

Luokkavaltuuston kokous järjestetään joka perjantai viimeisellä oppitunnilla. Kaikki oppilaat ovat mukana. Oppilaat toimivat kukin vuorollaan vastuutehtävissä: puheenjohtajana, sihteerinä, puheenjohtajan avustajana, kellottajana ja työrauhan valvojana. Vastuuhenkilöille on laminoitu ohjekyltit, joiden mukaan he voivat toimia. Puheenjohtajalla on yksityiskohtaiset ohjeet kuin muilla jäsenillä, jotta hän voi edetä kokouksessa järjestelmällisesti. Opettajat auttavat tarvittaessa mutta käyttäytyvät kokouksessa samantarvoisina kuin oppilaat.

Valtuuston ideana on kehittää demokratiaa luokkayhteisössä. Tavoitteena oli alusta asti, että jokainen oppilas kokee voivansa vaikuttaa luokkansa asioihin. Muun muassa seuraaviin asioihin oppilaat ovat vaikuttaneet tämän vuoden aikana:

- uusien välineiden hankkiminen välituntilainaan (asia käytettiin myös koulun oppilaskunnassa)
- kännykän käyttö välitunneilla (äänestyksessä enemmistö vastusti kännykän käyttöä)
- palkintotuntien sisältö
- maahanmuuttajaoppilaiden huomioiminen eri tilanteissa
- ongelmatilanteet jalkapallokentällä välitunnilla
- kierrätys ja sen toteutus
- hankerahojen käyttö (oppilaiden aloitteesta hankerahoja käytettiin koko koulua hyödyttävien välituntilelujen hankintaan).

KUVA 3. KOLSAN KOULUN LUOKKAVALTUUSTON KELLOTTAJAN LAMINOITU OHJEKYLTTI JA VÄLINEET

Kuva: Elsi Kiviniemi

Näissä onnistuimme

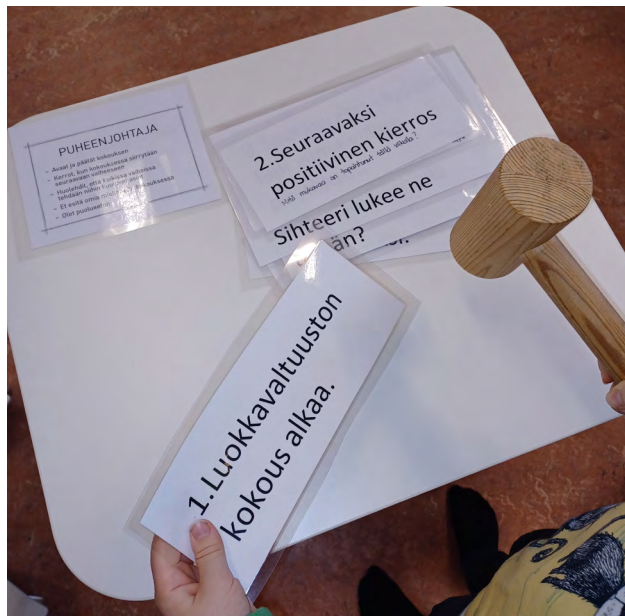
Iloisia yllätyksiä opettajille olivat lasten kiinnostus ja sitoutuminen kokouksiin. Lapset muun muassa kyselivät jo alkuviikosta perjantaisen kokouksen perään. Pelkäsimme alussa myös, että tilanne riistäytyisi yleiseksi puheensorinaksi lasten ollessa johdossa. Kokoukset kuitenkin sujivat hyvin hallitusti. Valtuuston yhteistyö oppilaskunnan kanssa on sujunut myös mutkattomasti.

Merkityksellistä luokkavalvuustotoiminnassa on ollut se, että oppilaat ovat huomanneet voivansa vaikuttaa moniin heitä koskeviin asioihin. He ovat myös rohkaistuneet kertomaan mielipiteitään. Tammikuussa tehdyssä hyvinvointikyselyssä 3.–4.luokkalaisista suurin osa koki olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä. Kyselyn mukaan enemmistö uskaltaa sanoa mielipiteensä luokassa.

Luokkavalvuustotoiminta on vaikuttanut mielestämme seuraaviin asioihin:

- rohkaistuminen vastuunottoon
- toisen ihmisen mielipiteen kuunteleminen ja mahdollinen täydennys/vastaväite
- oman mielipiteen perustelu
- oman vuoron odottaminen
- sellaisen äänestystuloksen hyväksyminen, joka ei ole oman mielen mukainen
- kokouksen rakenteen hahmottaminen
- luokkavalvuustotoimintaa vastaavien rakenteiden havaitseminen ympäröivässä yhteiskunnassa
- yhteistyö koulun oppilaskunnan hallituksen kanssa.

Koulun muut opettajat ovat osoittaneet kiinnostusta hankettamme kohtaan, ja toivommeikin valtuustoiminnan leviävän koulumme toimintakulttuuriin. Opettajat voivat tulla seuraamaan kokousta milloin itselle sopii. Koulumme on monikulttuurinen, ja on erityisen tärkeää ottaa kaikki mukaan päätöksentekoon kielitaidosta tai kulttuuritaustasta riippumatta. Luokkavaltuusto tarjoaa siihen erinomaisen mahdollisuuden.

KUVA 4. KOLSAN KOULUN LUOKKAVALTUUSTON KOKOUKSEN ALOITUS

Kuva: Elsi Kiviniemi

Yhteenveto

Tuusulan yhteiset tavoitteet DIOK-hankkeelle olivat 1) lisätä eri toimijoiden välistä osallisuutta ja yhteistyötä, 2) tarjota mahdollisuuksia nähdä ja kuulla tulemiselle ja 3) testata ja ottaa käyttöön metodeja, jotka lisäävät lasten ja nuorten osallisuutta. Hankkeen myötä on onnistuttu vahvistamaan oppilaiden roolia ja lisäämään vaikuttamismahdollisuuksia erityisesti koulun sisällä – mutta myös ulkopuolisten toimijoiden suuntaan. Vaikka teot ja tapahtumat ovat osittain hyvin pieniä ja arkisia, on juuri niissä osallisuuden kokemuksellinen voima.

DIOK-hanke on vahvistanut sitä, että on hyvä pilotoida toimintamalleja pienemmän ryhmän kesken ennen niiden jalkauttamista muille kouluille tai luokille. Neljän koulun osallistuminen hankkeeseemme on tuonut esiin mielenkiintoisen huomion siitä, miten eri lähtökohdista samaa asiaa voidaan lähestyä niin, että lopputuloksena on onnistuminen. Se on tärkeä tietää, kun hankkeen jälkeen pilotoituja toimintamalleja lähdetään levittämään muille luokille ja kouluille. Se on myös hyvä muistutus siitä, että kehittämistyötä tehdään parhaimmillaan olemassa olevien rakenteiden päälle ja koulujen omista tarpeista ja lähtökohdista käsin.

Kirjoittajat:

Suvi Romppanen, aineenopettaja, Riihikallion koulu

Elsi Kiviniemi, aineenopettaja, Riihikallion koulu

Riitta Lantela, luokanopettaja, Kolsan koulu

Reija Rantakari, luokanopettaja, Kolsan koulu

Laura Aalto, oppimisen asiantuntija

VIIKKI OSALLISTAA LAPSEN OIKEUKSIEN VIKOLLA

Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulu

Tapahtumapaikka ja -aika

Matkakertomuksemme tapahtumapaikka on suuri yliopiston harjoittelukoulu Helsingin Viikissä. Viikin norssia kuvaa hektinen tuhannen oppilaan yhtenäiskoulun arki, jota rikastuttavat opetusharjoittelijat, didaktikot ja vierailijat läpi vuoden. Rajaamme tämän matkakertomuksen erityisesti alakouluun, jossa Lapsen oikeuksien viikko nostettiin keskiöön, vaikka toiminnot ja tapahtumat toki aina näkyvät eri tavoin myös koko koulun tasolla. Keskellä kouluamme on Unesco-seinä, joka toimii matkakertomuksemme keskeisenä paikkana, sillä siitä muodostui näkömaku yhteisöllisyydelle.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hankkeen aikana on tapahtunut lukusia asioita, mutta ”timanttisinta” on ollut teemaviikko, jonka aikana onnistuimme osallistamaan monia osapuolia aiempia vuosia vahvemmin. Teemaviikko on vuosittain toistuva Lapsen oikeuksien viikko, joten tulevaisuudessa on mahdollista hioa edelleen oppien edellisistä kokemuksista.

Koulussamme on aktiiviset oppilaskunnat. Alakoulun oppilaskuntaa kutsutaan Pikkuparlamentiksi, ja se kokoontuu viikoittain koulupäivän aikana. Oppilaskunnan kautta tapahtuu paljon yhteisöllistä toimintaa, ja sen avulla halusimme osallistaa kaikki oppilaat suunnittelemaan, jakamaan ja kokemaan Lapsen oikeuksien viikkoa.

Miten kaikki tapahtui?

Keskeiset tavoitteet DIOK-hankeessamme ovat

- 1) yhteisöllisyyden ja osallisuuden rakentaminen luokissa ja koulussa
- 2) demokratiataidot ja omaan lähiympäristöön vaikuttaminen
- 3) ihmisoikeudet opetuksessa ja toimintakulttuurissa.

Nämä tavoitteet mielessämme etenimme loka- ja marraskuussa seuraavasti:

- 1) Info- ja suunnittelukysely luokissa.** Ennen Lapsen oikeuksien viikkoa opettajat ja Helsingin yliopiston asiantuntija valmistelivat tiiviin info- ja suunnittelukyselyn luokkiin. Pikkuparlamentti kommentoi monisteen, ja sitä helpotettiin hieman. Pikkuparlamentin edustajat (yleensä kaksi oppilasta) pitivät luokissa lomakkeen tuella pienen päivänavauksen, jossa he ensin kertoivat taustaa tulevasta viikosta. Sen jälkeen luokassa keskusteltiin, millaiset aiheet Lapsen oikeuksista kiinnostivat luokkaa eniten sekä äänestettiin toivottuista toimintatavoista. Tämä vei tunnista aikaa noin vartin eikä pääsääntöisesti työllistänyt opettajaa. Harkitsimme myös digitaalista tietojen keruuta suunnittelun tueksi, sillä niin se sujuisi ja koostuisi nopeammin, mutta konkreettinen kirjoittaminen lapuille tuntui helpommalta toteuttaa eikä vaatinut kirjautumisia tai linkkien lähettämisiä. Digitaalinen yhteissuunnittelu onnistuu isompien oppilaiden kanssa varsin kätevästi muttei välttämättä ole yhtä vuorovaikutuksellinen prosessina kuin luokkayhteisönä asioista keskustelu, äänestäminen ja sopiminen. Niihin päädyimmekin tällä kertaa.

Hei Viikin väki!

Tänään 24.10. on liputuspäivä, sillä on YK:n eli Yhdistyneitten Kansakuntien päivä.

Yhdistyneet kansakunnat on maailmanlaajuinen yhteistyöjärjestö, joka perustettiin 24. lokakuuta 1945. Maailmanjärjestö perustettiin toisen maailmansodan jälkeen edistämään kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta, oikeudenmukaisuutta sekä ihmisoikeuksia. YK:n virallinen tunnus esittää maapalloa, jota ympäröi oliivipuun lehdistä sidottu rauhaa symboloiva seppäle.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus on yksi maailman tunnetuimmista sopimuksista.

Lapsen oikeuksista on tehty paljon kuvia ja julisteita. Näette niitä tarkemmin, kun vietämme Lapsen oikeuksien viikkoa 14.-20.11.

Oppilailta kuullaan nyt toiveita viikon järjestämiseksi.

Vastatkaa ystävällisesti näihin kysymyksiin koko luokan kanssa 24.10. ja palauttakaa moniste pikkuparlamentin kokousluokkaan 2041/4C viimeistään tiistaina 25.10.

Luokka _____

Luokan pikkuparlamentin edustajan nimi _____

Tässä on lasten oikeuksia. Mistä haluaisitte oppia lisää marraskuun Lapsen oikeuksien viikolla? Alleviivaa.

Lapsen oikeudet lyhyesti	
Kukaan ei saa syrjiä.	Oikeus omantunnon- ja ajatusvapauteen sekä uskonnolliseen itäisyyteen.
Kaikkien päätöksissä tulee miettiä, mikä olisi lapsen etu.	Oikeus leikkiin ja vapaa-ajan sekä yksityisyyteen.
Valtion pitää tukea huoltajia kasvatuksessa.	Lapsella on oikeus saada tietoa ikänsä sopivalla tavalla.
Oikeus elää mahdollisimman terveenä ja saada tarvittaessa hoitoa.	Oikeus sosiaaliturvaan ja riittäviin elintarvikkeisiin.
Oikeus henkilökohtaiseen viralliseen rekisteriin.	Oikeus koulutukseen ja laadukkaaseen opetukseen.
Oikeus perheeseen ja säilyttää sukulaisuutensa, jos on hyvä olla heidän kanssaan.	Oikeus oman kielten ja kulttuurin harjoittamiseen sekä oikeus liittyä yhdistyksiin.
Oikeus ilmaista mielipiteensä, kunhan se ei loukkaa muiden oikeuksia.	Lapsella tulee suojella puolelta, hyväksikäytöltä, lapsikaupalta sekä työltä, joka haitallista kehitykselle.
	Oikeus väärinkäytösten jälkeiseen tuomioon edistämiseen.
	Unicef

Miten haluaisitte opiskella Lapsen oikeuksista koulumme Lapsen oikeuksien viikolla?

___ opetus
___ vierailija koululla
___ musiikki
___ muu, mikä?

___ kuvataide
___ draama
___ ryhmätehtävät

Laita rasti siihen, kumpi saa luokassanne enemmän ääniä.

Konsertti koululla _____ VAI elokuva-tai teatteriesitys koululla _____?

Tänne voitte kirjoittaa, mikäli haluatte sanoa vielä jotain aiheeseen liittyen:

Kiitos vastauksista! Palauta palauttakaa moniste luokkaan 2041/4C viimeistään tiistaina 25.10.

KUVA 1. TIETO- JA SUUNNITTELUKYSELYLOMAKE.

2) Tietojen koonti ja ohjelman suunnittelu. Hankevastaavat kokosivat luokkien lomakkeiden tiedot yhteen, ja niiden perusteella suunniteltiin yhdessä oppilaiden toimintaa viikolle. Tässä – mikäli aikaa olisi ollut enemmän – olisi voinut hyödyntää vielä enemmän oppilaita. Koulussamme on kuitenkin aina meneillään useita projekteja ja aikataulu oli tiukka, joten viikon raamitus ja yhteistyökumppaneiden ja työpajojen ym. selvittäminen, yhteydenotto ja asioiden sopiminen jäi suurelta osin opettajien iltapäivätoiksi.

Viikin norssilaiset ovat toivoneet erityisesti tietoa kokemuksellisesti seuraavista Lapsen oikeuksista:

Ketään ei saa syrjiä. 1c, 2c, 3c, 4c, 5c, 6c

Oikeus leikkiin, vapaa-aikaan sekä yksityisyyteen. 3c, 4c, 5c, 6c
Lasta tulee suojella päihteiltä, hyväksikäytöltä, lapsikaupalta sekä työltä, joka on haitallista kehitykselle. 2c, 4c, 5a, 5b, 6c
Lapsella on oikeus saada tietoa ikätasolleen sopivalla tavalla. 5c, 6a, 6c

Oikeus perheeseen ja säilyttää sukulaisuussuhteensa, jos on hyvä olla heidän kanssaan. 3a, 4c, 5c

Kaikissa päätöksissä tulee miettiä, mikä olisi lapsen etu. 2c, 6a, 2b (Miten eduskunta ja Sanna Marin tätä huomioivat?)

Oikeus omantunnon-

ja ajatuksenvapauteen sekä uskonnonvapauteen ikätaso huomioon ottaen. 3a

Oikeus sosiaaliturvaan ja riittävään elintasoon. 6c

Oikeus oman kielen ja kulttuurin harjoittamiseen sekä oikeus liittyä yhdistyksiin. 6c

Oikeus koulutukseen ja laadukkaaseen opetukseen. 5c, 2c (Miten toteutuu kaikissa maissa?)

Oikeus väärinkäytösten jälkeiseen toipumisen edistämiseen. 6a

Oikeus ilmaista mielipiteensä, kunhan se ei loukkaa muiden oikeuksia. 6c

Työtapoina toivottu erityisesti: kuvataide, draama, ryhmätehtävät

muutama toive myös näissä: luonnossa toimiminen, liikunta, vierailija, opetus, musiikki

KUVA 2. SUUNNITTELUKYSELYKOONTI

3) Tapahtumat. Viikon aikana oli

- päivänavauksia ja infotilaisuuksia
- opettajille ja opetusharjoittelijoille tieto- ja toimintapaketti hyödynnettäväksi
- draamatyöpajoja Planilta, Taksvärkki ry:ltä ja Rauhankoululta
- Teams-työpaja Kahooteineen Unicefilta
- Unesco-professorin vetämä työpaja.

Osa luokista syvensi Lapsen oikeuksien viikon teemoja vielä opetusharjoittelijoiden kanssa suunnitelluissa monialaisissa oppimiskokonaisuuksissa, perehtyi Lasten eduskunta -materiaaliin ja koki virtuaalikierroksen eduskunnassa. Viikon lopuksi nautittiin yhdessä vielä lasten äänestämästä elokuvahetkestä suuressa auditoriossamme.

Keskellä koulua olevan ruokalan edessä olevalla ilmoitustaululla ylläpidettiin viikon aikana osallistavaa seinää, johon koko koulun oli mahdollista kirjoittaa käsiteltyihin aiheisiin liittyviä ajatuksiaan Post-it-lapuille. Tämä onnistui varsin hyvin ja rakensi kivaa yhteisöllisyyttä. Toki pari asiatonta lappuakin sinne eksyi, mutta itse kukin korjasi sellaisen huomattessaan pois. Seinää on hyödynnetty myös muiden teemojen yhteydessä tämän jälkeen ahkerasti esimerkiksi ihmisoikeuksien päivän, uuden vuoden toiveiden ja ystävänpäiväteemojen yhteydessä. Lapsen oikeuksien viikon aikana koulun seinillä näkyi läpi koulun julisteita, tietoa ja taideteoksia. Oppilaat saivat myös kirjoittaa nimettöminä kysymyksiä Lapsen oikeuksien

kysymyslaatikkoon, ja kysymyksiä pyrittiin käsittelemään viikon aikana. Osaan on palattu myöhemmin, osa odottaa vielä käsittelyä.

KUVA 3. VIIKIN NORSSIN OPPILAITA KIRJOITTAMASSA AJATUKSIAAN YLÖS TEEMAVIIKON OSALLISTAVALLE SEINÄLLE

Kuva: Sari Muhonen

4) Reflektointi. Viikon jälkeen hankevastaava ja yliopiston ”sparraajat” refleктоivat toimintatapaa todeten viikon monin tavoin yhteisölliseksi ja onnistuneeksi. Jos ei olisi ollut niin monta projektia meneillään, olisi ollut hyvä pysähtyä myös opettajakollegoiden, opetusharjoittelijoiden, asiantuntijoiden ja lasten kanssa arvioimaan onnistumisia ja kehittämisalueita. Siihen on toivottavasti mahdollisuus ensi kerralla, samoin kuin tietoisesti varata arvioinnille ja edelleen kehittämiselle aikaa. Tällä kertaa harjoittelun päättymisproseduurit, ihmisoikeuksien päivän tapahtumat, itsenäisyyspäiväjuhlallisuudet ja joulujuhlalalmistelut lähestyivät jo vauhdilla.

Timantteja käsissä ja kiviä kengässä

Teemaviikon suunnittelussa ja toteuttamisessa oli todella hedelmällistä toimia lasten, yliopiston professorien ja tutkijoiden, kansalaisjärjestöjen, opetusharjoittelijoiden ja opettajien kanssa yhteistyössä. Olisiko asioita voinut tehdä vielä osallistavammin, huomioida huoltajat, osallistaa lähialueen kouluja...? Kyllä, kyllä ja kyllä. Monessa kuitenkin onnistuttiin, ja tästä on hyvä jatkaa. Merkityksellisiä kohtaamisia saavutettiin monella tasolla: kun yliopiston professori vetää työpajaa pienille oppilaille Lapsen oikeuksista, kaikilla osapuolilla on mahdollisuus oivaltaa jotain olennaista.

Olennaista suurten, osallistavien ja yhteisöllisten prosessien suunnittelussa on mahdollisimman varhainen asian alustaminen – prosessit kannattaa saada yhteisöllisesti ideoiden alulle jo edellisenä keväänä suunnaten kohti seuraavaa lukuvuotta. Lisäksi on löydettävä

”core-tiimi”, jotta asiat etenevät, ja tietenkin toiminnalle tarvitaan koulun johdon tuki. On tärkeää myös tiedottaa huoltajia ja kutsua heitä mukaan toimintaan. Vaikka viikon suunnittelussa ja toteuttamisessa oli runsaasti lisätyötä, se oli sen arvioista. Samaa kehikkoa ja luottajia kontakteja voi hyödyntää ja kehittää jatkossa.

Omassa koulussa yhteisöllinen seinä keskellä kouluamme on jäänyt osaksi arkea. Lukuvuoden aikana siihen on kulkeutunut mm. koulumme ihmisten ajatuksia ihmisoikeuksista, rauhasta, tulevaisuustoiveista ja ystävyyssvinkeistä. Innovatiivinen koulunkäyntiohjaajamme on osallistunut aktiivisesti seinän kehittämiseen. Koimme myös, että lokakuussa toteutettu tapa tuoda tietopohjaa luokkiin (tässä tietoisuudessa oli tietoa YK:n päivästä ja lapsen oikeuksista lyhyesti) ja kutsua luokkia yhteissuunnitteluun pienen päivänavauksen merkeissä toteutui hyvin Pikkuparlamentin oppilaiden avulla.

Tärkeimpiä onnistumisia olivat tilanteet, joissa oppilaiden äänet ja ajatukset saatiin kuuluville ja näkyville. Lapsen oikeuksien viikolla nostettiin esiin asioita, joista oli kerätty tietoa oppilailta ja joista lapset olivat äänestämällä päättäneet esimerkiksi alkukyselyssä (mm. kiinnostavimmat lapsen oikeuksien osa-alueet ja työtavat), elokuvaäänestyksessä ja käytävän postilaatikkokysymyslapuissa. Miten tärkeää onkaan, että oppilaat myös huomaavat, että ovat tulleet kuulluksi ja saaneet vaikuttaa? On tärkeää myös käsitteellistää prosesseja: mitä ja miten tapahtui, miten toiminta vaikutti ja miten voidaan olla jatkossa entistä osallistavampia. Osallisuuden kokemukset luovat ja vahvistavat hyvinvointia.

Koulun toimintakulttuuri entistä vahvemmaksi

Kiireisessä arjessa tarvittavaa suunnittelu- ja kehittämisaikaa on haastavaa järjestää, sillä niin suuri joukko ihmisiä aikatauluineen on otettava huomioon. Haasteena on myös, kuinka saada kaikki mukaan. On hyvä muistaa, että aina kaikkien ei tarvitsekaan osallistua samalla intensiteetillä ja silti voidaan saada aikaan muutosta.

Sattumalta samaan aikaan tämän hankkeen kanssa alakoulun pedagogiikan työryhmä osallistui eräälle dialogisen toimintakulttuurin kehittämisen kurssille. Siksi myös opettajankouksia kehitettiin entistä osallistavammiksi ja yhteisöä kuuntelevammiksi. Nostimme esimerkiksi nimettömästi esiin arjen pulmia, joita digitaalisen työkalun avulla vertailtiin ja arvioitiin, ja päätimme yhdessä puuttua näistä tärkeimmiksi koettuihin. Dialogisuus osallistavia menetelmiä hyödyntäen on tuotu koulukulttuuriimme tänä vuonna usealta taholta.

Parasta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta onkin se, mitä tapahtuu päivittäin monessa paikassa. On tärkeää rakentaa kouluun kulttuuria, jossa toista arvostetaan ja näkökulmia kuullaan. Yhdessä vaikuttamisen matkamme jatkuu.

Kirjoittaja:

Sari Muhonen, lehtori, Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulu

KUVA 4. YHTEISÖLLISELLE SEINÄLLE ILMESTYNEITÄ OPPILAIDEN
TUOTOKSIA YHDESSÄ VAIKUTAMME -TEEMASTA

Kuva: Maarit Nupponen

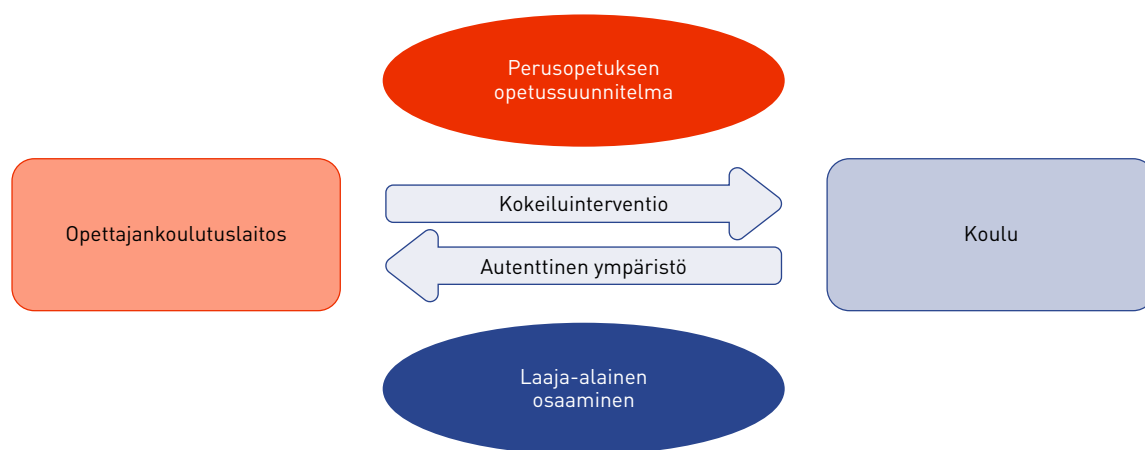
Lue lisää:

- UNESCO-koulutoiminta (eNorssi): <https://enorssi.fi/unesco-koulutoiminta/>
- Oppilaskuntatoiminta (eNorssi): <https://enorssi.fi/oppilaskuntatoiminta/>
- Lapsen oikeuksien viikko (Lapsenoikeudet.fi): <https://www.lapsenoikeudet.fi/kampanja/lapsenoikeuksienviikko>
- Lapsen oikeuksien viikon tehtäväpaketti: https://viikinnormaalikoulufi-my.sharepoint.com/:p:/g/personal/sari_muhonen_vikinnormaalikoulu_fi/EZWa6GWi52RGovPQAalp1mkB6sPcNS64sXjnwFSAemwazQ?e=l4COPk&wdLOR=c96459B22-65E3-4FD1-AC18-D5C6E84DAD7F
- Lasten eduskunta -julkaisu: [https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/esitemateriaalit/Documents/2017 Lasten eduskunta SUOMI web.pdf](https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/esitemateriaalit/Documents/2017%20Lasten%20eduskunta%20SUOMI%20web.pdf)
- Moniste YK:n päivästä: https://viikinnormaalikoulufi-my.sharepoint.com/:w:/g/personal/sari_muhonen_vikinnormaalikoulu_fi/EXf58a7Pz05EpioDXiK9aHUBo5jHDm2bRbHMq4U3h7rQfg?rtime=VwKfWaYk20g

DEMOKRATIA ELÄMÄNTAVAKSI OPETTAJANKOULUTUKSEN JA KOULUJEN YHTEISTYÖLLÄ

Matti Rautiainen, vanhempi yliopistonlehtori, Jyväskylän yliopisto

Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos otti vuonna 2014 käyttöönsä ilmiölähtöisen opetussuunnitelman. Käyttöönoton yksi keskeisistä tavoitteista oli entisestään vahventaa opettajankoulutuksen ja koulujen välistä yhteistyötä. Yhteistyöllä on ollut vuosien aikana monia muotoja, mutta sen keskeinen idea on mahdollistaa opettajankoulutuksen opiskelijoille osallistuminen koulun kehittämiseen yhdessä opettajien ja oppilaiden kanssa. Erityisesti yhteistyötä on kohdistettu koulun laaja-alaisen osaamisen ja keskeisten yhteiskunnallisten tavoitteiden, kuten demokratiakasvatuksen, kehittämiseen (ks. kuvio 1).

KUVIO 1. OPETTAJANKOULUTUKSEN JA KOULUJEN VÄLISEN YHTEISTYÖN LÄHTÖKOHTA

Demokratiakasvatus on ollut yksi näkyvä osa Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen erilaisia kouluinterventioita jo pitkään. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilotti-hankkeessa Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos oli mukana kahden koulutuksen järjestäjän kokeilussa. Porvoon Sannaisten koulussa ryhmä ensimmäisen vuoden opiskelijoita oli toteuttamassa kahden päivän ajan teemapäiviä, joiden aiheet nousivat oppilaiden kiinnostuksista. Kemissä luokan- ja aineenopettajista muodostunut ryhmä toteutti Vaikuttamisen portaati -aamupäivän oppilaskunnan hallitusten jäsenille Kemien kaupungintalolla.

Demokratiakasvatus opettajankoulutuksessa

Opettajankoulutuksen lähtökohdat perustuvat demokratian arvoille ja periaatteille, mutta ne näkyvät yleisesti suomalaisessa opettajankoulutuksessa lähinnä välillisesti eikä niitä käsitellä systemaattisesti opinnoissa. Toki demokratialla voidaan tarkoittaa monia asioita aina hallinnollisista ratkaisuksista elämäntavaksi, jossa demokratian arvoilla ja periaatteilla

on merkittävä asema ihmisten elämässä. Yhdysvaltalainen kasvatustilafilosofi ja demokra-
tiakasvatuksen kehittäjä John Dewey ilmaisi asian kuvaamalla koulua pienoisyhteiskuntana,
jossa oppilailla on mahdollisimman paljon valtaa ja mahdollisuuksia harjoitella demokratia-
kansalaisuutta koulussa.

Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksella demokratia elämäntapana -idea on viety
pisimmälle luokanopettajakoulutuksessa, jossa on toiminut vuodesta 2020 Derby-kotiryhmä.
Sen opiskelijat suorittavat luokanopettajaopintoja demokratiakasvatuspainotteisesti. Joka
toinen vuosi alkava kotiryhmä jatkaa opintoja myös ensimmäisen vuoden jälkeen, mutta
niiden demokratiakasvatuksellinen painopiste on pienempi kuin ensimmäisenä vuonna.
Opiskelun idea ryhmässä perustuu kasvatuksen ja opetuksen tarkastelemiseen yhteiskun-
nallisesta näkökulmasta, painottuen demokratiaan ja kestävään elämäntapaan. Ryhmä pyrkii
mahdollisimman aktiivisesti tutkimaan ja myös toimimaan yhteiskunnassa muun muassa
erilaisten kouluprojektien kautta.

Opettajaopintojen tulisi tarjota opiskelijoille mahdollisuuksia erilaisiin demokratiakasva-
tuksen kokeiluihin niin, että opiskelijoilla on mahdollisimman suuri valta päättää siitä, mitä
kokeilussa tapahtuu. Se on olennaista paitsi demokratiakasvatuksen myös tulevaisuuden
koulun kannalta, jota opettajankoulutus osaltaan luo ja kehittää. Demokratiaa oppii vain
demokratisoimalla koulutusta ja luottamalla yhteisön jäseniin. Siksi konkreettiset projektit,
joissa valta on opiskelijoilla, ovat tärkeä osa opettajankoulutusta. Niiden myötä opitaan koke-
muksellisesti sitä, mitä ovat luottamus, yhdessä tekeminen ja yhteisöllinen oppiminen.

Uusi syntyy kokeilusta

Demokratian kehittyminen perustuu kokeiluille – ja niin perustuu demokratiakasvatuksenkin
kehittyminen. Porvoon ja Kemin projekteissa molemmissa korostettiin seuraavia asioita.

1. Valta opiskelijoilla

Olen tehnyt samanaikaisesti näiden kahden kokeilun suunnittelemisen ja toteuttamisen
kanssa selvitystä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tilasta suomalaisessa opettajan-
koulutuksessa (yliopistot). Opiskelijoiden haastatteluissa on tullut esille se, kuinka valmiiksi
monet asiat koulutuksessa tehdään ja kuinka sen myötä kokeilut tai mahdollisuudet niihin
kilpistyvät varsin rajattuihin mahdollisuuksiin. Tämän ”valmiiksi tehdyn maailman” katsottiin
paitsi syövä motivaatiota myös estävän uuden luomista. Molemmissa demokratiakokei-
luissa opiskelijoille annettiin valta toimia hyvin väljästi raamitetuissa puitteissa. Sannaisissa
puitteet tulivat keskusteluissa Sannaisten koulun oppilaskunnan hallituksen jäseniltä, ja
Kemissä suurimman reunaehdon loi teemapäivän aihe (Vaikuttamisen portaati). Valta antaa
paitsi mahdollisuuden tekijöidensä näköisille kokeilulle myös sitoo tekijänsä siihen kiinni.

2. Autenttisuuden vaade

Kuivaharjoittelu on käsite, jolla viitataan suunnitelmaan, jota ei toteuteta. Näitä harjoituk-
sia opettajankoulutusohjelmat ovat täynnä. Koska sanat tulevat todeksi usein vasta tekojen
myötä, aidot, autenttiset ympäristöt ja niihin liittyvä kompleksinen elämä luo todeksi demo-
kratian elämäntapana. Siksi kokeiluympäristöjen tulee olla mahdollisimman autenttisia ja
mahdollistaa koulun tai muun oppimisympäristön kokeminen ja yhdessä eläminen niin rou-
heana ja verevänä kuin mahdollista.

3. Immersiiviset tilat

Viimeisten vuosien aikana on puhuttu paljon oppimisen immersioista, imusta, joka imee oppijat keskelle oppimista. Immersiosta puhutaan erityisesti pelillisyyden sekä digitaalisten ja virtuaalisten oppimisympäristöjen yhteydessä. Toisaalta jokaisen oppimisen tilan tulisi olla immersiivinen. Niin myös demokratiakasvatuksessa. Tilojen puolesta niin Sannaisten koulu kuin Kemin kaupungintalo ovat molemmat ihanteellisia paikkoja demokratiakasvatukselle. Sannaisten koulun yhteisöllisyyttä korostava arkkitehtuuri on puitteiltaan ideaali paikka. Keskelle koulua rakennettu sydän on paitsi symboli myös konkreettinen paikka rakentaa yhteistä elämäntapaa kouluun. Kemin kaupungintalo puolestaan kohoaa kauas kaupungin kattojen yläpuolelle ja yhdeksän kerroksen valtuustosalin ei jätä kävijäänsä kylmäksi. Valtuustosalissa on luonnollista asettua tutkailemaan demokratiaa, koska se on suunniteltu sitä varten.

KUVA 1. REFLEKTIOHETKI SANNAISTEN KOULUN SYDÄMESSÄ

Kuva: Emma Kostainen

Demokratian ydintä on yhteen kokoontuminen, asioista keskusteleminen ja niistä päättäminen. Kun siihen on aikaa ja demokratian mahdollistavia tiloja, voi demokratia elämäntapana tulla todeksi – niin opettajankoulutuksessa kuin koulussa.

Kemin ja Sannaisten kokeilut osaltaan vahvistavat edellä kuvaamieni kolmen näkökulman merkitystä demokratiakasvatukseen liittyvissä koulukokeiluissa. Rationaalisesti tarkasteltuna kokeilut voi aina reflektoida tavoitteiden toteutumisesta käsin, mutta affektiivista puolta ei tule hyljeksiä. Nämä kaksi kokeilua toteutuivat mielestäni onnistuneesti, koska tunnetila oli innostunut, tilaan tempautunut ja opiskeltavaan sisältöön ja tapoihin immersoittunut. Demokratia on parhaimmillaan tunnetta, joka vahvistaa omaa ja muiden toimijuutta.

Visioita tulevaisuuteen

Michael Fullan on kirjoittanut koulutuksen muutoksesta vuosikymmeniä ja todennut, että muutos on aina periaatteellisella tasolla helppo mutta käytännössä kompleksinen. Siksi demokratia elämäntapana ei ole laajalti juurtunut kouluihin ja opettajankoulutukseen, vaan demokratiakasvatus on asialähtöistä ja liian vähän oppilaita osallistavaa, vaikka erilaiset uudet muodot, kuten luokkavalvuusto, leviävätkin kouluihin. Myös koulujen ja opettajankoulutuksen välinen yhteistyö rakentuu opetusharjoittelun, yhteisten projektien tai henkilökohtaisten suhteiden varaan, ei niinkään rakenteelliselle ja pitkäkestoiselle yhteistyölle. Alueella, jossa molemmilla on intressi ja tarve kehittyä paremmaksi, on tärkeää jatkaa erilaisten yhteistyömuotojen ideointia ja toteuttamista.

Seuraavassa kehittämisvaiheessa koulujen ja opettajankoulutuksen kokeilujen luonnetta tulisi rakenteellistaa pitkäkestoiseksi niin, että demokratiasta elämäntapana tulee osa luokkahuoneiden ja koulun arkea. Käytännössä tämä voisi tapahtua esimerkiksi seuraavasti: Kouluyhteisöt määrittelevät itselleen demokratiakasvatukseen liittyviä pitkäkestoisia tavoitteita, jotka koskevat kaikkia koulun opettajia ja oppilaita. Näitä tavoitteita viedään käytäntöön opettajankoulutuslaitoksen kanssa niin, että opiskelijoille annetaan tehtäväksi suunnitella ja toteuttaa pitkäkestoisia, koko kouluvuoden mittaisia kokeiluja luokkahuonetasolla yhdessä opettajien kanssa. Käytännössä opiskelijat osallistuisivat säännöllisesti viikoittain tai sovitusti luokan toimintaan edistämällä demokratiakasvatuksellisia tavoitteita. Toiminta voi olla jonkin valmiin mallin soveltamista. Se voisi olla myös oppilaiden osallistumista lähiyhteisön toimintaan Euroopasta tutun service learning -konseptin mukaisesti. Ja luonnollisesti se voi olla jotain uutta, opettajan, opiskelijoiden ja oppilaiden kehittämää toimintaa. Olennaista on, että myös oppilailla on aitoa valtaa toiminnassaan opettajaopiskelijoiden rinnalla.

Olemme muutamaan kertaan viritelleet tällaista pitempää kokeilua, mutta se on kaatunut juuri kompleksisuuteensa erityisesti luottamuksen ja vallan osalta. Demokratian todeksi eläminen ei silti onnistu ilman luottamusta ja valtaa ja niiden myötä tulevaa epävarmuuden mutta yhteisille päätöksille perustuvan todellisuuden rakentumista. Vuonna 2021 väitelleen Jesper Kristianssonin radikaali demokratiakokeilu, jonka tavoitteena oli valtaistaa perusopetuksen oppilaita historian tunnilla, on hyvä esimerkki siitä, mitä voi tapahtua, kun valta ja luottamus siirretään oppilaille. Sen soisi jokaisen koulun oppilaan ja opettajaksi opiskelevan kokevan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja mahdollisimman usein.

Lue lisää

- Kuvaus Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksella tehdystä demokratiakasvatuksen kehittämis- ja tutkimustoiminnasta: www.demokratiakasvatus.fi
- Eija Aalto & Matti Rautiainen. 2015. Kokeiltiin tällaista. Opettajankoulutus ja koulut yhdessä. Jyväskylän yliopisto. Julkaisu on luettavissa osoitteessa: <https://www.jyu.fi/edupsy/fi/laitokset/okl/kouluyhteistyoyhteistyohankkeet-koulujen-kanssa/kokeiltiin-tallasta-opettajankoulutus-ja-koulut-yhdessa>.
- Mikko Hiljanen & Riitta Tallavaara. 2022. Demokratiakasvatusta luokanopettajakoulutuksessa – Derby-kotiryhmä. Löytyy Nina Mårdin toimittamasta teoksesta Ämnesövergripande undervisning och demokratifostran. Idemo-hankkeen tuloksia 2018-2022, s. 22-26. Åbo Akademi. Julkaisu on luettavissa osoitteessa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-4137-6>.

- Mikko Hiljanen, Riitta Tallavaara, Matti Rautiainen & Perttu Männistö. 2021. Demokratiasvatuksen tiellä? Toimintatutkimus luokanopettajaopiskelijoiden kasvusta demokratiasvattajiksi. Löytyy *Kasvatus & Aika* -lehestä 15(3–4), s. 350–368. Julkaisu on luettavissa osoitteessa: <https://doi.org/10.33350/ka.111332>.
- Kristiansson, J. 2021. "Aika paljon sai tehdä, kunhan se liittyi siihen historiaan ja opetussuunnitelmaan". Oppilaiden valtaistuminen yläkoulun historian tunneilla. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Julkaisu on luettavissa osoitteessa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/75989>.
- Matti Rautiainen, Mikko Hiljanen & Perttu Männistö (toim.). 2022. Lupaus paremmasta – demokratia ja koulu Suomessa. Into Kustannus.
- Mirja Tarnanen & Emma Kostainen (toim.). 2020. Ilmiömaista! – Ilmiölähtöinen lähestymistapa uudistamassa opettajuutta ja oppimista. Jyväskylän yliopisto. Julkaisu on luettavissa osoitteessa: <https://www.uuttaluova.fi/download/1273/>.

DEMOKRATIA- JA IHMISOIKEUSKASVATUKSEN TEOREETTINEN JA KÄYTÄNNÖLLINEN SEKOITUS POHJOISMAISESSA KOULUTUSYMPÄRISTÖSSÄ

Tom Gullberg, vanhempi yliopistonlehtori, Åbo Akademi ja
Anders Fransén, lehtori, Vasa Övningsskolas gymnasium

Hankkeen tausta ja tavoitteet

Helmikuun alussa Åbo Akademin Vaasan yksikössä järjestettiin pohjoismainen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen seminaari. Seminaari toteutettiin Pohjoismaiden ministerineuvoston rahoituksella. Hankekauden aikana on tehty tiivistä yhteistyötä myös Suomen Opetushallituksen kanssa. Lisäksi DIOK-Norden-työnimellä toteutetussa hankkeessa on ollut mukana laaja opettajankoulutuslaitosten yhteistyöverkosto Suomessa, tarkemmin sanottuna Åbo Akademi, Jyväskylän yliopisto, Helsingin yliopisto, Turun yliopisto ja Itä-Suomen yliopisto. Tämä teksti toimii referaattina 6.-7.2.2023 pidetyn kokouksen keskeisistä ajatuksista.

Päätavoitteiden muotoilulle on ollut ominaista pyrkimys nostaa esiin vähemmistöpedagogiikka demokratian ja ihmisoikeuskasvatuksen välineenä pohjoismaisessa koulutusympäristössä, mikä seminaarissa ilmeni selvästi pyrkimyksinä arvioida saamelaisten ja muiden vähemmistöryhmien vaikuttamismahdollisuuksia. Pääosin saamelaisten kansallispäivänä (6.2.2023) pidetyn seminaarin aikatauluun vaikutti saamelaisten painottaminen temaattisena lähestymistapana.

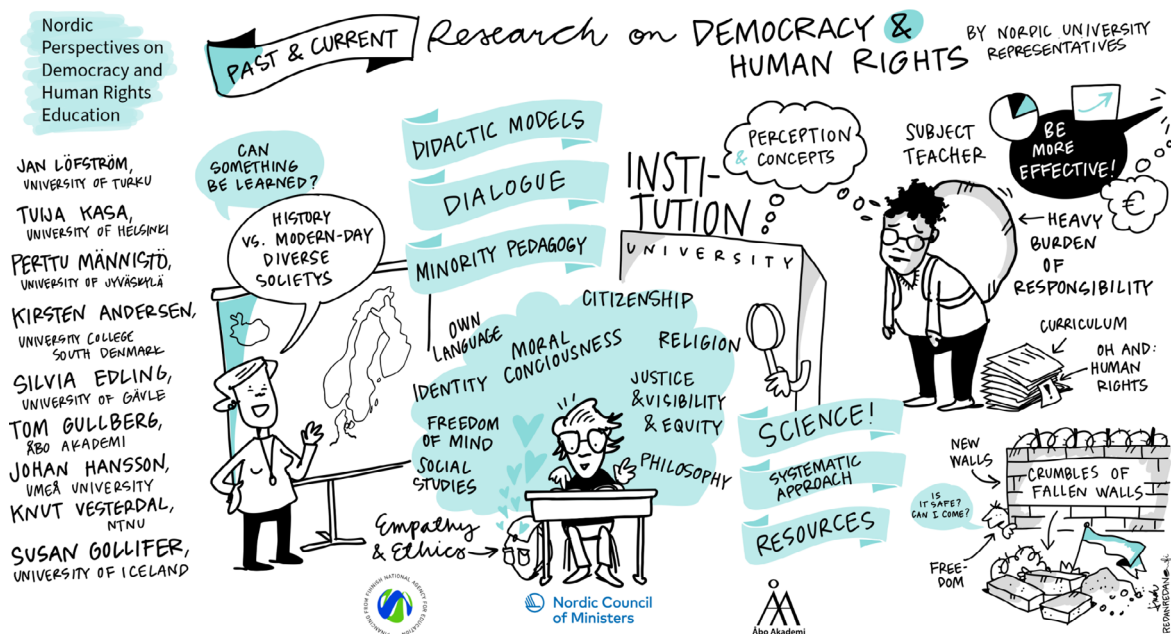
Lisäelementtinä seminaarin suunnitteluvaiheessa käytävään ydinintressien keskusteluun löytyy synergiavaikutuksia DIOK-koulujen rinnakkaishankkeesta. Tässä varhaisessa vaiheessa on syytä korostaa, miten koulukontekstin käytännön toteutuksesta saadut kokemukset ja pohdinnat yhdistettynä teoreettiseen ajatustenvaihtoon toimivat tärkeänä osana kyseisen pohjoismaisen tutkija- ja asiantuntijaverkoston vahvistamisessa.

Ensimmäinen seminaaripäivä

Ensimmäinen seminaaripäivä jakaantui kolmeen eri istuntoon, joissa keskityttiin selkeästi vähemmistöpedagogiikkaan ja siihen liittyviin kysymyksiin lounaan jälkeisen ohjelman aikana. Päivä alkoi paneelikeskustelulla, jossa kaikkia Pohjoismaita edusti demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen liittyviin kysymyksiin erikoistuneita yliopistohenkilökuntien jäseniä. Paneelin tarkoituksena oli antaa seminaarin osallistujille mahdollisuus tutustua sekä kansallisiin että yliopistokohtaisiin kiinnostuksen kohteisiin. Se synnytti hedelmällisiä keskusteluja panelistien ja yleisön välillä, mikä toimi myös ponnahduslautana tuleville keskusteluille.

Jotta nyt voisimme seurata paneelikeskustelun aikana toistuneita ajatuksen jälkiä, voidaan esimerkiksi korostaa, kuinka osallistujat palasivat useaan otteeseen kysymykseen siitä, miten seminaarin käsitepari demokratia ja ihmisoikeudet ymmärretään ja miten näitä käsitteitä tarkastellaan. Samanaikaisesti em. käsitteiden sisällön ja konnotaatioiden rajaamisen ja ymmärtämisen haasteita koskevien pohdintojen kanssa problematisoitiin myös kasvatuksen vastuukysymykset niihin liittyen. Se, että päävastuu on yleensä historian ja yhteiskuntaopin – tai vastaavan – aineyhdistelmän omaavilla henkilöillä, näyttää olevan yhdistävä tekijä niin yliopistomaailmassa kuin kouluissakin.

Toinen näkökohta, jonka voidaan jossain määrin katsoa liittyvän siihen, kenen pitäisi tehdä mitään, on tehokkuus- ja kustannusnäkökohta. Panelistit olivat yhtä mieltä siitä, että on olemassa riski, että tärkeitä asioita, kuten demokratiaa ja ihmisoikeuskasvatusta, ei priorisoida tai työ ei saa riittävästi resursseja, jotta tällaisten prosessien kanssa voitaisiin työskennellä hedelmällisesti.

KUVA 1. YHTEENVETO ALOITUSPANEELIKESKUSTELUSTA

Kuva: Linda Saukko-Rauta, Redanredan Oy

Saamelaisuuden juhlaistunnon luentoja leimasivat runsas annos tietosisältöjä ja kriittistä ajattelua suosivia kysymyksiä. Yhtenä ajatuksena voitaisiin korostaa sekä saamelaisia koskevan koulutiedon lisäämisen että saamelaisväestön oman kielen opiskelun ja kulttuurin kartuttamisen merkitystä. Kolmessa Pohjoismaassa – Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa – suhde saamelaisiin on ollut hieman erilainen ja saamelaiden ja saamelaisuuden koulutuksen järjestämisessä on nähtävissä eroja. Kun Suomi ja Norja ovat perinteisesti keskittyneet assimilaatioon, Ruotsi on kannattanut sosioekonomisesti motivoitunutta segregatiota. Kaikissa maissa on kuitenkin nähtävissä, miten välitön intressi luoda kansallisen identiteetin narratiivi on vaikuttanut kielteisesti enemmistön tietämykseen alkuperäiskansasta. Kollektiivisesti nyt voimassa vaikuttaa olevan sellaisen opettajan ääni, joka haluaa lisää tietoa ja materiaalia saamelaisista ja saamelaisuudesta, sillä monet kokevat, että heiltä puuttuu opetusmateriaalin sisältöön perustuva opetusvalmius.

Päivä 2: Pohdintaa ja seuraava vaihe

Seminaarin toinen päivä alkoi DIOK-koulut-hankkeen edustajien pyöreän pöydän keskusteluilla. Läsnä olleet tutkijat, pedagogit ja virkamiehet kiertelivät eri asemien välillä, joissa yksittäiset tapaamiset mahdollistivat joidenkin tai kaikkien projektikoulujen toiminnan syvällisen tutkimisen. Suomalaisten peruskoulujen toiminta vaihteli tietysti organisaatioittain, riippuen esimerkiksi lähestymistavasta ja kuntien strategioista. Siitä huolimatta voidaan jäljittää yhteisiä nimittäjiä sellaisissa käsitteissä kuin hyvinvointi, mielekkyys, kuuluminen ja vaikuttaminen.

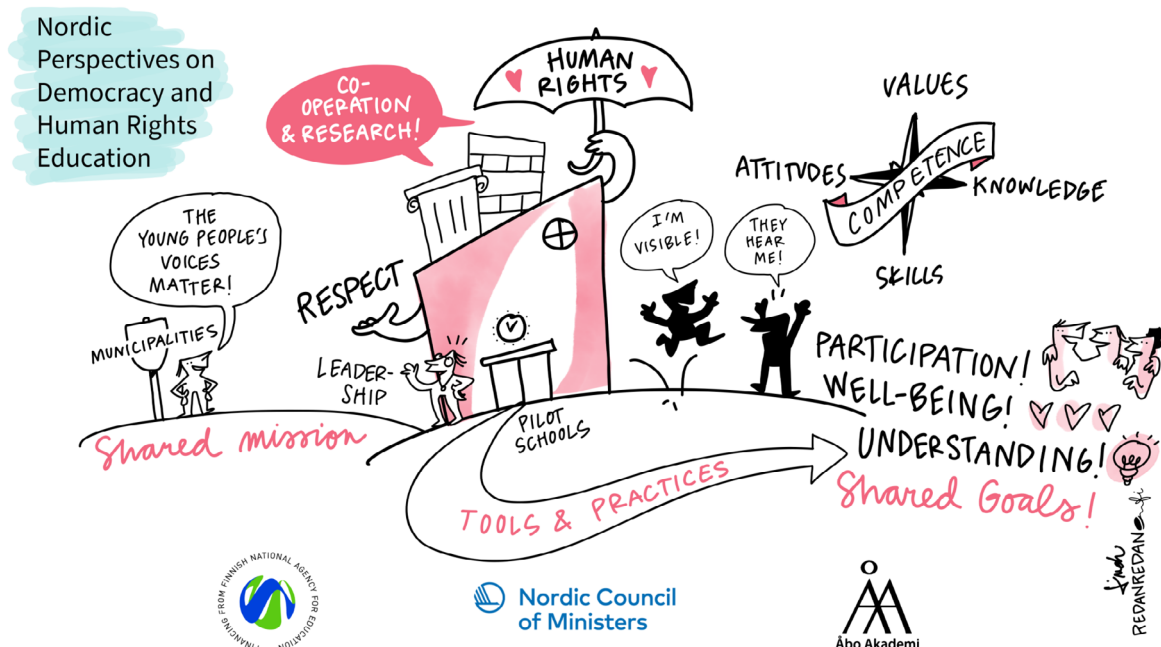
KUVA 2. VILKASTA KESKUSTELUA PYÖREÄN PÖYDÄN KESKUSTELUISSA DIOK-KOULUT-HANKKEEN AKTIVITEETEISTA

Kuva: Anders Franzén

Tunnin mittaista vuorovaikutusta seurasi yhteenveto ja pohdinta, jota johti yliopistonlehtori Matti Rautiainen Jyväskylän yliopistosta. Edellisessä kappaleessa mainittujen keskeisten käsitteiden lisäksi tässä voidaan korostaa sitä, miten tärkeää on, että johtajuus monella tasolla hyväksyy ja tukee ihmisoikeustekijöitä ja koulun demokratisoitumista. Yhteinen arvopohja, jossa korostetaan ei vain tietoa ja taitoja vaan myös asenteita ja arvoja, on erittäin tärkeä lasten ja nuorten voimaannuttamisen kannalta.

Ottaen huomioon sen, mitä nousi esiin historian- ja yhteiskuntaopettajien koetusta vastuusta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta, voitiin yleistää ja todeta, että kouluyhteisön osallistavia työkaluja ja menetelmiä on tarpeen edelleen kehittää nykyistä laajemmin. Tässä voidaan esimerkiksi verrata Peder Nustadin painotusta koulukulttuuriin, joka edistää

kuulumista, ymmärtämistä ja itsevaikuttamista (self-efficacy). DEMBRA-tiimin (demokraattinen valmius rasismia, antisemitismia ja demokratian vastaisia asenteita vastaan). metodologia perustuu useisiin periaatteisiin, kuten kulttuurienväliseen osaamiseen, osallistamiseen ja osallistumiseen sekä tietoon ja kriittiseen ajatteluun.

KUVA 3. AJATUKSIA PYÖREÄN PÖYDÄN KESKUSTELUJEN POHJALTA JA SEN JÄLKEISIÄ POHDINTOJA

Kuva: Linda Saukko-Rauta, Redanredan Oy

Loppureflektiot

Åbo Akademin Vaasan toimipisteen seminaaripäivät tarjosivat hedelmällisiä tapaamisia koulutuksessa aktiivisten mutta erilaisissa tehtävissä ja maakohtaisesti toimivien ihmisten kesken. Näkökulmien ja kokemusten jakamisen merkitystä valtion- ja organisaatorajat ylittävästi ei tule aliarvioida. Tällaiset tilaisuudet tarjoavat osallistujille ainutlaatuisen katsauksen eri todellisuuksiin. Se on jotain sellaista, joka vahvistaa ymmärrystä siitä, miten ammatillista identiteettiä voidaan kehittää vastaamaan ja käsittelemään paremmin pedagogiikan merkeissä toimivien henkilöiden ajankohtaisia ilmiöitä ja haasteita.

Synergiaa edistävä tilaisuus ei vaikuttanut vain tilannekohtaiseen oppimiseen ja kiinnostavaan mielipiteenvaihtoon. Jäljelle jäi myös kollektiivinen halu jatkaa näiden kysymysten käsittelyä tavalla tai toisella pohjoismaisessa yhteydessä. Esiin tulleista syistä on syytä pitää yhteyttä verkoston sisällä, jotta voidaan parhaiten hahmotella jatkoa tälle vuoden mittaiselle hankkeelle.

KOHTI MUUTOSVOIMAISTA DEMOKRATIA- JA IHMISOIKEUSKASVATUSTA VARHAISKASVATUKSESTA TOISELLE ASTEELLE

Anu Gretschel, erikoistutkija, Nuorisotutkimusseura ry

Kehittäjän muistilista

Teimme Nuorisotutkimusseuran, Jyväskylän yliopiston ja Haaga-Helia ammattikorkeakoulun kanssa tutkimusyhteistyötä Opetushallituksen Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihankkeen kanssa. Mukana pilotoijista olivat Nakkila ja Kemi. Lisäksi osallistuivat Oulu sekä yliopistolliset ja ammatilliset opettajankoulutuslaitokset ympäri Suomen. Tehtävänä oli selvittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamistavoitteiden saavuttamista käytännössä, toteutumista yhdenvertaisesti ja sitä, edistääkö toiminta lapsen oikeuksien sopimuksen mukaista osallistumisoikeuksien toteutumista (ks. YK:n lapsen oikeuksien sopimus 12 artikla).

Tutkimusta toteutettiin tekemällä haastatteluja, analysoimalla koulutuspoliittisia asiakirjoja kuten opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteita tai esimerkiksi opetusohjelmia, toteuttamalla työpajoja ja keskustelemalla päättäjien sekä kasvatus- ja opetushenkilöstön kanssa. Pääosassa kenttätöissä olivat lapset, oppilaat ja opiskelijat. Tutkimus toteutettiin vuosina 2022–2023 ja sitä rahoitti valtion selvitys- ja tutkimustoiminta (ks. Gretschel, Rautiainen, Vanhanen-Nuutinen & Tarvainen 2023).

Kuviossa 1 esitellään kuusi tutkimuksessa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukselle muodostettua tavoitetta varhaiskasvatukseen, perusopetukseen, lukio-opetukseen ja ammatilliselle toiselle asteelle. Tavoitteet syntyivät yhdistämällä Euroopan neuvoston nimeämät demokratiakulttuuriin tarvittavat osatekijät ja Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusjulkituksen elementit (Ihmisoikeuskeskus 2016, 5; United Nations Declaration on Human Rights Education and Training). Yksityiskohtaisempi taustoitus löytyy tutkimuksesta. Kuviossa tavoitteet esitellään kysymällä niihin liittyvä sparrauskysymys. Kuvio voi siten toimia muistilistana demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäjälle.

KUVIO 1. DEMOKRATIA- JA IHMISOIKEUSKASVATUKSEN TAVOITTEET SPARRAUSKYSYMYKSIKSI MUUTETTUNA

Onko tietoisesti sitouduttu kehittämään ihmisoikeustilannetta ja -kasvatusta?

Tutkimuksessa kävi ilmi, kuinka ihmisoikeudet olivat opettamisen kohteena ja kuinka toimintakulttuurissa moni asia kannatteli ihmisoikeuksien toteutumista. Puuttumaan sekä perusteista että käytänteistä jäi kuitenkin yhtenäinen tietoinen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen linja tavoiteloineen varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Samat teemat ja käsittelytavat helposti toistuivat. Epäkohtia samanarvoisuudessa ja ihmisoikeuksien toteutumisessa oli tiedossa, mutta asioita ei yritetty muuttaa. Monen oppilaan ja opiskelijan kokemus oli myös, ettei heitä huomioitu tasavertaisina keskustelukumppaneina arjessa, joten heidän oli vaikea kuvitella voivansa vaikuttaa ihmisoikeuksien ja samanarvoisuuden toteutumiseen koulu- tai oppilaitosyhteisössä, vaikka haluja olisi ollut.

Edistetäänkö yhdenvertaisuutta – myös koulun ulkopuolella?

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kytkös yhdenvertaisuuteen on tähän asti mielletty enemmän tietoisuuden herättämiseksi esimerkiksi vähemmistöistä niistä puhumalla kuin varsinaisesti ongelmallisiin väestösuhteisiin tarttumiseksi paikkakunnilla, alueilla ja maakunnissa. Oppikirjoissa saattoi esimerkiksi olla ”useampi kappale vähemmistöistä”, kuten eräs haastateltu toisen asteen opiskelija totesi. Samaan aikaan jäi puuttumaan kuitenkin se,

että tutustuttaisiin aktiivisesti muihin vähemmistöihin kuin niihin, joihin oli jo esimerkiksi muutoin tutustuttu, tai että yritettäisiin muuttaa paikkakunnalla tai maakunnassa esiintyvää rasistista käyttäytymistä. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksella voidaan aktiivisesti edistää yhdenvertaisuutta, jos niin tahdotaan. Toisaalta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ei nykyisellään toteudu itsessäänkään välttämättä alueellisesti yhdenvertaisesti, sillä opettajankoulutuslaitoksissa teemaa käsitellään opinnoissa hyvin eritasoisesti, kuten Rautiaisen ja Vanhanen-Nuutisen tutkimusosioissa osoitettiin. Lisäksi, kuten edellä jo mainittiin, toiminnan tavoitteita ja jatkuvaa etenemistä ei ole sanoitettu esimerkiksi tavoiteohjelmaksi.

Onko huomio myös vertaisyhteisössä?

Lasten ja nuorten välisten sosiaalisten suhteiden tila voi joko mahdollistaa tai estää demokratian ja ihmisoikeuksien toteutumista päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten arjen joka hetki. Esimerkiksi luokan porukkaan pitäisi jokaisen kuulua ja kokea kuuluvansa arvokkaana jäsenenä. Tietoisuus hyväksytyksi tulemisesta on edellytys ihmisarvon, ihmisoikeuksien, samanarvoisuuden, oman äänen ja mielipiteen ilmaisun toteutumiselle mutta myös onnistuneelle opetukselle ja oppimiselle. Lasten ja nuorten välisten vertaissuhteiden merkitys on tärkeää ymmärtää – sekä se, että myös niitä voidaan yhdessä kehittää. Vertaissuhteiden monimutkaisuutta, kehittämismahdollisuuksia ja merkitystä tulisi kirjoittaa enemmän auki myös opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin – ja muutoinkin kuin demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kannalta.

Hyödynnetäänkö tahtotilaa?

Työpajat ja päättäjakeskustelut toivat esiin lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden tahtotilan: tahdon toimia demokratian ja ihmisoikeuksien eteen nykyistä enemmän. He vaativat aikuisilta pysähtymistä kuuntelemaan, tarttumista esitettyihin ideoihin ja tarkempaa ihmisoikeuksien noudattamista. Myös itseltään he vaativat enemmän ja kannustivat toisiaan ”aletaan toimia”-henkisesti. Yksi ratkaisu toiminnallisuuden lisäämiselle olisivat nykyistä laajemmat ihmisoikeuksiin ja demokratiaan liittyvät, ajankohtaisiin tarpeisiin kiinnittyvät kaikille lapsille, oppilaille ja opiskelijoille suunnatut oppimiskokonaisuudet.

Kuka saa vaikuttaa ja vaikutetaanko oikeasti?

Tutkimuksessa kävi selvästi ilmi, kuinka vaikuttamismahdollisuudet kouluissa ja oppilaitoksissa näyttäytyivät oppilaille ja opiskelijoille lähinnä oppilas- ja opiskelijakuntatoimintana ja kuinka se heidän mielestään ei yksin riitä. Lisäksi oppijat kokivat, etteivät he voineet koulussa vaikuttaa opetukseen vaan kaikkeen muuhun, kuten välitunteihin ja tapahtumiin, mutta toisaalta eivät myöskään koulujen ja oppilaitosten ulkopuolelle. Enemmän mahdollisuuksia haluttiin kaikille ja kaikkialle.

Pitäisikö tämän paketin johtaminen resursoida uudella tavalla?

Tutkimuksessa annettiin kolme suositusta. Ensimmäinen niistä liittyi demokratia- ja ihmisoikeuskasvatussisältöjen olemassaolon varmistamiseen osana opettajankoulutusta. Toinen koski demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tavoiteohjelman kirjoittamisen tarvetta ja ohjelman mukaisen kehittämisen resursoimista paikalliselta kansalliselle taholle. Kolmas suosituksista koski lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden roolin kasvattamista niin demokratia- ja ihmisoikeustilanteen arvioinnissa kuin myös demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden mukaisen toteutumisen arvioinnissa. Pelkät kyselyt eivät riitä, tarvitaan vuorovaikutteisia kohtaamisia ja yhteistä arviointia. Vain lapset, oppilaat ja opiskelijat voivat arvioida omista näkökulmistaan. Jokainen arvioi omastaan. Kysymys kuuluu, olemmeko valmiit antamaan äänen kaikille.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa on tällä hetkellä vielä paljon käyttämätöntä kapasiteettia. Siitä voi tulla kaikille lapsille, oppilaille ja opiskelijoille se areena, jossa he tiedostavat omat ja muiden oikeudet ja oman sukupolvensa mahdollisuudet toimia ja vaikuttaa lähiyhteisöissä, yhteiskunnassa ja globaalisti yhteistyössä muiden sukupolvien kanssa. On hyvin todennäköistä, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus tulee eroamaan nykyisestä, jos – ja kun – kaikki kuusi tavoitetta otetaan huomioon. Kyse ei ole vain käytäntöön johtamisesta vaan myös johtamisesta *käytännössä*.

Lue lisää

- Gretscher, Anu & Rautiainen, Matti & Vanhanen-Nuutinen, Liisa & Tarvainen, Kai (2023) *Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus Suomessa. Tilannekuva ja suositukset 2023*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:24. [Julkaisut | Tieto käyttöön \(tietokayttoon.fi\)](#)
- Euroopan neuvosto (2016) [Demokratiakulttuurin edellyttämä osaaminen. Eläminen yhdessä tasavertaisina monikulttuurisissa demokraattisissa yhteiskunnissa. Tiivistelmä.](#)
- Ihmisoikeuskeskus (2016). [Mitä ihmisoikeuskasvatus on?](#) Toinen uudistettu painos.
- United Nations. [United Nations Declaration on Human Rights Education and Training \(A/RES/66/137, 19 December 2011\).](#)
- [Yleissopimus Lapsen oikeuksista 60/1991](#)

EDUSKUNNAN ROOLI KOULUJEN DEMOKRATIAKASVATUKSEN TUKEMISESSÄ

Mikko Tujula, demokratiakasvatuksen asiantuntija, eduskunnan kanslia

KUVA 1. KESÄINEN EDUSKUNTATALO

Kuva: Hanne Salonen

Demokratiakasvatus kuuluu myös eduskunnalle

Suomen tulevaisuuden kannalta on tärkeää, että jokainen sukupolvi oppii arvostamaan demokratiaa ja demokraattista yhteiskuntaa. Kansainvälisten ICCS-tutkimusten mukaan suomalaisilla nuorilla on hyvät yhteiskunnalliset tiedot, mutta kiinnostus yhteiskunnallista osallistumista kohtaan on laimeaa. Nuoret eivät myöskään usko omiin taitoihinsa yhteiskunnallisina vaikuttajina. Positiivista on se, että esimerkiksi vuoden 2018 Nuorisobarometrin mukaan nuorten kiinnostus politiikkaa kohtaan on ollut nousussa viime aikoina. Suomalaisen yhteiskunnan kannalta hienoa on myös se, että nuoret luottavat demokratiaan ja eduskuntaan. On kuitenkin tehtävä paljon töitä, että näin olisi jatkossakin.

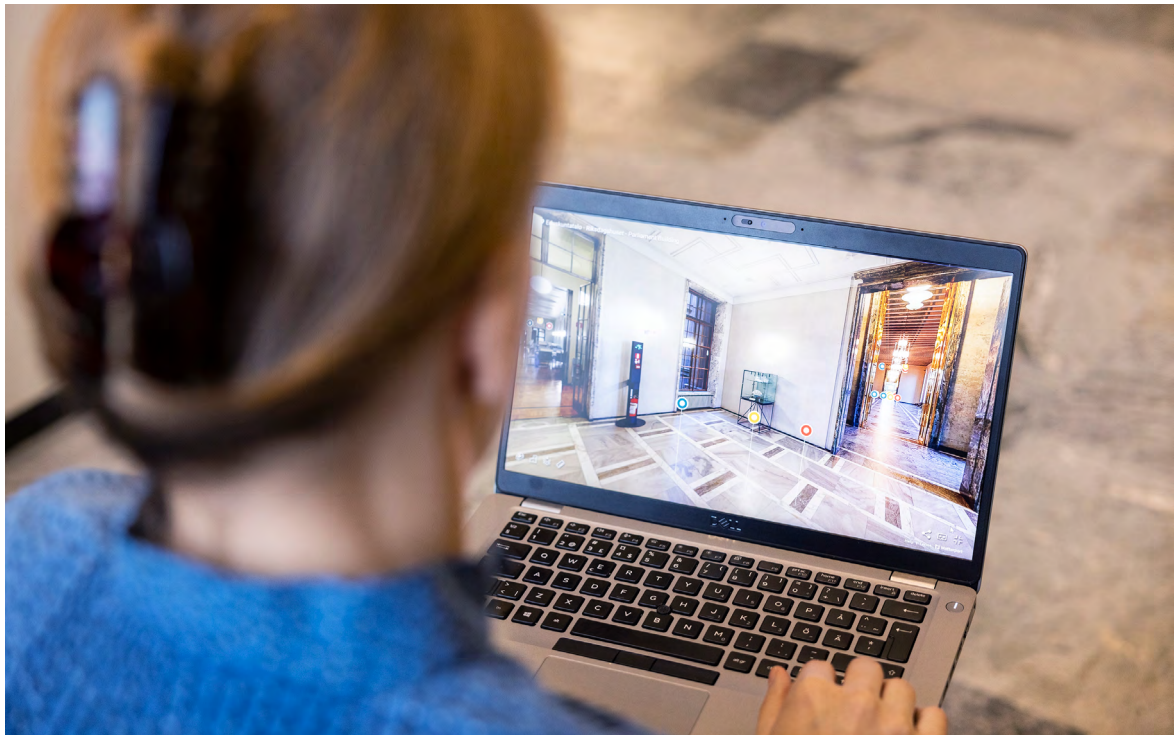
Demokratiakasvatusta tutkitaan yliopistoissa ja tuetaan ja kehitetään järjestöissä ja viranomaistahoissa. Käytännön toteutus on suurimmaksi osin koulujen vastuulla. Myös valtiolisilla instituutioilla on oma vastuunsa. Perustuslain mukaan valtiovalta kuuluu Suomessa

kansalle, jota valtiopäiville kokoontunut eduskunta edustaa. Onkin siis varsin luonnollista, että myös eduskunta tukee kouluja demokratiakasvatuksen toteuttamisessa.

Eduskunta on Suomen näkyvin demokratiainstituutio. Eduskunnan täysistunnoissa ja valiokunnissa kädyt keskustelut ja tehdyt päätökset vaikuttavat kaikkien suomalaisten elämään. Päätöksentekoon liittyy aina jännitteitä, ja eduskunnassa käyty keskustelu saattaa näyttää joidenkin silmiin riitelyltä, mutta todellisuudessa eduskunnan päätöksenteko on varsin yksimielistä. Suurin osa hallituksen esityksistä hyväksytään eduskunnassa yksimielisinä, eikä niistä äänestetä. Erimielisyydet myös kuuluvat demokratiaan, ja erilaiset mielipiteet vahvistavat lainsäädäntö- ja päätöksentekoprosessia. Myös demokratiakasvatuksen näkökulmasta on tärkeää, että kaikki erilaiset mielipiteet ja näkemykset tulevat kuulluiksi.

Demokratiakasvatusta pitää kohdistaa erityisesti lapsiin, nuoriin ja muihin kansalaisiin, jotka ovat syystä tai toisesta demokratian katvealueella. Mitä eduskunta voi tehdä, jotta lasten ja nuorten osallisuus ja kiinnostus demokratiaa kohtaan vahvistuisi? Seuraavaksi esittelen, miten eduskunta tukee kouluja ja oppilaitoksia demokratiakasvatuksessa ja millaisia tulevaisuudensuunnitelmia eduskunnalla on siihen liittyen.

Arkadianmäki tutuksi – vierailut Eduskuntataloon

KUVA 2. VIRTUAALIVIERAILU EDUSKUNTATALOON

Kuva: Hanne Salonen

Eduskuntatalo on suosittu vierailukohde, johon käy tutustumassa viikoittain noin 90 vierailijaryhmää. Vierailijaryhmistä noin kolmasosa on koululais- ja opiskelijaryhmiä, ikähaitarilla esikoululaisista yliopisto-opiskelijoihin. Syksyllä 2022 eduskunnassa vieraili yhteensä noin 6000 oppilasta ja opiskelijaa. Vierailut koostuvat noin 45 minuutin mittaisesta opastetusta

kierroksesta. Pääpaino on eduskunnan toiminnan esittelyssä. Demokratian ja päätöksenteon avoimuuden takia on todella tärkeää, että kansalaiset tutustuvat jo lapsina tai nuorina eduskunnan toimintaan ja päätöksentekoon. Parhaimmillaan vierailut herättävät kiinnostuksen demokratiaa kohtaan ja lähentävät kansalaisia ja kansanedustajia toisiinsa.

Eduskunnan toimintaan ja Eduskuntataloon on mahdollista tutustua myös etävierailujen avulla. Etävierailut kestävät noin tunnin, ja ne toteutetaan Teams-yhteydellä. Etävierailujen aikana oppaat esittelevät eduskunnan toimintaa kuvien ja videomateriaalien avulla. Opastettujen vierailujen ja etävierailujen lisäksi Eduskuntataloon on mahdollista tutustua omatoimisesti ja vapaasti eduskunnan internetsivuilta löytyvän 3D-kierroksen avulla. 3D-kierrokseen on upotettu tietoa eduskunnan toiminnasta, ja se sopii parhaiten yksittäisten oppijoiden käytettäväksi tietokoneella. 3D-kierros sopii hyvin peruskoulun ja toisen asteen yhteiskuntaopin oppitunneille tai läksytehtäväksi.

Eduskunnan tarjoamat demokratiakasvatusmateriaalit

Vierailujen lisäksi eduskunta tarjoaa kouluille ja oppilaitoksille monenlaista materiaalia demokratiakasvatuksen tueksi. Tarjolla on esimerkiksi esitteitä, videoita, tietopaketteja ja valiokuntasimulaatio. Eduskunnan internetsivuilta on ladattavissa eduskuntaan liittyviä esitteitä usealla eri kielellä, eduskunnan yleisesite myös selkosuomeksi. Esitteiden lisäksi tarjolla on videoita, joiden avulla voi perehtyä esimerkiksi lain syntymiseen, valiokuntien, kansanedustajan ja eduskuntaryhmän toimintaan, eduskunnan ja EU:n väliseen suhteeseen sekä edustuksellisen kansanvallan kehittymiseen Porvoon valtiopäivistä nykyaikaan.

Eduskunnan kirjaston asiantuntijat ovat koostaneet useita erilaisia tietopaketteja kansalaisten käyttöön. Tietopaketteja voi käyttää sekä opettajan taustamateriaalina että yläkoululaisien ja toisen asteen opiskelijoiden lähdemateriaalina. Tietopaketteja löytyy keskeisistä lainsäädäntöhankkeista, eduskunnan toiminnasta ja eduskuntahistoriasta sekä yhteiskuntaan liittyvistä teemoista. Tietopaketteihin on koottu kattavasti erilaista aineistoa ja niissä linkitetään virallisiin asiakirjoihin, kirjallisuuteen ja muille verkkosivuille. Tietopaketien tavoitteena on tarjota helppo tapa hahmottaa tietty aihe ja halutessaan syventyä siihen linkitetyn aineiston kautta.

Lakihankkeiden tietopaketit taustoittavat erilaisia ajankohtaisia lainsäädäntöhankkeita. Lakihankkeiden tietopaketteja päivitetään siihen asti, että hanketta koskeva säädös on annettu tai hanke raukeaa vaalikauden päättyessä. Yhteiskunnan toimintaan liittyvät tietopaketit käsittelevät esimerkiksi Suomea valtiona, hallituksen muodostamista, kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia, Euroopan unionia ja kansainvälisiä järjestöjä. Historiatietopaketit esittelevät Suomen poliittisen historian tärkeitä tapahtumia ja eduskunnan toimintaa historian avainkohdissa. Historiatietopaketeissa käsitellään esimerkiksi naisten äänioikeutta ja Suomen itsenäistymistä.

Valiokuntasimulaatiossa oppilaat harjoittelevat kansanedustajana toimimista. Simulaatio noudattaa löyhästi eduskunnan toimintaa ja pitää sisällään valiokuntatyöskentelyä ja täysistunnon. Tavoitteena on harjoitella yhteiskunnallista päätöksentekoa ja oman mielipiteen muodostamista sekä käsitellä yhdessä ajankohtaisia asioita. Lisäksi tavoitteena on saada nuoret vaikuttamaan omilla mielipiteillään ja kannustaa heitä osallistumaan yhteiseen päätöksentekoon. Valiokuntasimulaatio on suunniteltu yläkoululaisille, mutta materiaaleissa on

soveltamisohjeita alakoululaisia ja toisen asteen opiskelijoita varten. Aikaa valiokuntasimulaation toteuttamiseen voi varata 4–5 oppituntia, mutta käytetyn ajan määrää pystyy muokkaamaan haluamallaan tavalla.

Nuorten parlamentti

KUVA 3. NUORTEN PARLAMENTTI

Kuva: Kimmo Brandt, Compic

Nuorten parlamentti -toiminta on suunnattu erityisesti yhdeksäsluokkaisille oppilaille, ja sitä suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä Kehittämiskeskus Opinkirjon kanssa. Toiminta koostuu koulujen järjestämisestä parlamenttikerhoista, joka toinen vuosi Eduskuntatalossa järjestettävästä Nuorten parlamentin täysistuntopäivästä sekä erilaisista demokratiaan ja vaikuttamiseen liittyvistä tapahtumista. Koulujen järjestämät parlamenttikerhot toimivat esimerkiksi valinnaisaineena tai kerhotuntien avulla. Parlamenttikerhoissa käydään läpi esimerkiksi ajankohtaisia yhteiskunnallisia asioita ja politiikkaa.

Joka toinen vuosi Eduskuntatalossa pidettävä Nuorten parlamentin täysistuntopäivä kokoaa eduskuntaan oppilaita ja opettajia noin 150 koulusta. Täysistuntopäivänä 199 oppilasedustajaa kokoontuu istuntosaliin esittämään kysymyksiä ministereille eduskunnan puhemiehen johdolla. Lisäksi päivän aikana järjestetään kansanedustajatapaamisia ja muuta ohjelmaa toimittajaoppilaille sekä opettajille.

Täysistuntopäivien välivuosina järjestetään muuta teemaan liittyvää toimintaa lapsille ja nuorille. Välivuosien aikana on järjestetty esimerkiksi parlamenttikerhojen tapaamisia, lapsille

ja nuorille suunnattu puhemiehen kyselytunti sekä mediasta ja journalismista kiinnostuneille toisen asteen opiskelijoille suunnattu Nuorten media-akatemia.

Kaiken Nuorten parlamentti -toiminnan tavoitteena on saada nuoret kiinnostumaan yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, tuoda nuorten ajatukset poliitikkojen kuultavaksi ja tarjota nuorille kokemus eduskunnassa toimimisesta.

Demokratiakasvatusta kehitetään yhteistyöllä

Eduskunnassa on tehty jo pitkään työtä demokratiakasvatuksen eteen. Syksyllä 2022 tehtiin kuitenkin selkeä lisäpanostus ja eduskunnan kansliaan perustettiin demokratiakasvatuksen asiantuntijan virka ja aloitettiin aikaisempaa voimallisempi suunnittelutyö. Tulevina vuosina demokratiakasvatus tulee olemaan tärkeä kehittämisalue. Tavoitteena on, että eduskunta pystyisi jatkossa tarjoamaan nykyistä enemmän eri ikäluokille sopivaa demokratiakasvatusmateriaalia sekä toiminnallista oppimista. Jatkossa on tarkoitus huomioida vahvemmin myös opettajien täydennyskoulutustarpeet ja ammatillinen koulutus. Olisi myös hienoa, jos lapset ja nuoret pääsisivät nykyistä enemmän osallistumaan eduskunnan viralliseen päätöksentekoon. Tästä on saatu hyviä kokemuksia esimerkiksi silloin, kun sivistysvaliokunta kuuli oppilaita koulutuspoliittiseen selontekoon ja sivistysvaliokunta nuoria tulevaisuusselontekoon liittyen.

Eduskunta on mukana demokratiakasvatukseen liittyvissä verkostoissa tekemässä yhteistyötä esimerkiksi eri yliopistojen ja järjestöjen kanssa. Tavoitteena on myös vahvistaa yhteistyötä opettajankoulutuslaitosten kanssa ja osallistua demokratiakasvatuksen kansalliseen kehittämistyöhön. Demokratiakasvatuksen eteen ollaan eduskunnassa valmiita näkemään vaivaa. Eduskunnan kanslian viestintäyksikössä otetaan mielellään vastaan uusia ideoita myös suoraan kouluilta ja oppilaitoksilta, joten olkaa rohkeasti yhteydessä, jos haluatte esittää toiveita tai kehittämisideoita. Luotettava, avoin ja helposti lähestyttävä eduskunta on demokraattisen yhteiskunnan elinehto.

Lue lisää

- Eduskunnan oppimateriaalit ja vierailumahdollisuudet: www.eduskunta.fi/oppimateriaalit

DIGITAALISESTA SIVISTYKSESTÄ TULI KANSALAISTAITO

Tiina Härkönen ja Jukka Vahti, Sitra

Yhteiskuntamme digitalisoituu vauhdilla. Kyse ei ole vain siitä, että kännykät kehittyvät taskutietokoneiksi, tai tietoliikenneyhteyksien tiedonsiirtokapasiteetin kasvamisesta, vaan muutos ulottuu arkeemme syvällisemmin ja moniulotteisemmin kuin useimmiten tulemme ajatelleeksi.

Digitalisaatio vaikuttaa siihen, miten ja mistä saamme tietoa, miten muodostamme käsityksemme maailman menosta, mihin tai keihin luotamme ja miten ja missä olemme tekemisissä toistemme kanssa. Pidemmän päälle datan määrän kasvu ja dataan perustuva *digitaalinen valta* voivat vaikuttaa jopa siihen, miten yhteiskuntamme rakentuu. Yhteiskunnan lisäksi myös meidän jokaisen arjen tasolla muutos ja murros on ollut suuri viimeksi kuluneiden parinkymmenen vuoden aikana.

”Jos sanotaan, että kapitalismi valjasti luonnon, sosiaalinen media ihmisluonnon niin nyt Mark Zuckerberg yrittää valjastaa koko ihmisenä olemisen”, kirjoitti Helsingin Sanomien teknologiatoimittaja Niclas Storås kolumnissaan (HS 29.10.2021). Kolumni käsitteli Meta-alustayhtiön suunnitelmia laajentaa bisneksiään niin sanottuun metaversumiin eli virtuaalitodellisuuteen.

Onnistuipa Zuckerberg tavoitteessaan tai ei viime vuosikymmenien perusteella voimme olettaa, että teknologian kehityksen vaikutukset elämäämme ovat perustavanlaatuisia. Taitojen ja tietojen kartuttamisen näkökulmasta digitalisaatiokehitys on toistaiseksi tarkoittanut muun muassa erilaisten *digitaalisten* haltuun ottamista (miten nopeasti kehittyviä tietoteknisiä laitteita käytetään) tai *medialukutaitojen* näkökulmasta (miten osaamme navigoida tiedon valtiella ja miten tiedämme, mikä on totta ja mikä valetta).

Jokainen voi olla mediatoimija

Enää ATK-ajokortti tai mainoksen erottaminen uutisjutusta ei riitä. Muutoksen mittakaavan vuoksi nyt ja tulevaisuudessa tarvittavia taitoja ja tietoja tulee tarkastella laajemmin. Viime aikoina on alettu puhua *digitaalisesta sivistyksestä*, joka käsitteenä on vielä siinä määrin tuore, että sen määrittelytyö on tätä kirjoitettaessa keväällä 2023 vasta menossa.

Suomen kansallisessa digistrategiassa ja -visiossa 2030 eli kansallisessa digikompassissa digitaalinen sivistys on nähty yksilön ja yhteiskunnan henkisenä pääomana. Strategian mukaan digitaalinen sivistys edellyttää tietoja ja osaamista, osallistumismahdollisuuksia sekä valmiuksia toimia aktiivisesti. Digitaalisen sivistyksen piiriin kuuluu myös kykyä ilmaista itseään luovilla tavoilla ja turvallisesti digimaailmassa.

Digitaalisen sivistyksen kaltaisesta kattokäsitteestä askel kohti konkretiaa on ajatus *digitaalisesta informaatiolukutaidosta* (DIL), joka laajentaa perinteisiä käsityksiä medialukutaidosta.

Faktantarkistuspalvelu Faktabaarin syksyllä 2022 julkaisemassa *Digitaalisen informaatiolukutaidon oppaassa* taito määritellään näin:

*”Digitaalisella informaatiolukutaidolla tarkoitetaan kykyä löytää, saada käyttöönsä, tulkita, analysoida, hallita, ymmärtää, luoda ja levittää informaatiota turvallisesti ja asianmukaisesti sosiaalisessa mediassa digitaalitekniikan avulla. – Digitaalisessa informaatiolukutaidossa korostuu kriittisen ajattelun merkitys ja taito tehdä harkittuja arvioita kaikesta informaatios-
tiosta, jota löydämme ja käytämme.”*

Sekä digitaalisen sivistyksen että digitaalisen informaatiolukutaidon kohdalla korostuu tiedon hakemisen ja vastaanottamisen rinnalla yksilön aktiivinen toimijuus erilaisissa digitaalisissa ympäristöissä. Viime vuosisadan massamedian aikakauteen verrattuna jokainen meistä voi olla mediatoimija niin halutessaan. Tiiviisti verkottunut maailma on myös tuottanut uudenlaisia vallan muotoja, joita olisi ollut 20–30 vuotta sitten vaikea edes kuvitella: vaikutusvaltaisimmat some-vaikuttajat pystyvät heilauttelemaan maailman suurimpien yritysten pörssikursseja ja K-pop-musiikin faniarmeijat voivat halutessaan vaikuttaa vaalituloksiin eri puolilla maailmaa.

Kaikki edellä kirjoitettu alleviivaa sitä, että digitalisaatiota ja demokratiaa on nyt ja vastedes vaikeaa tai jopa mahdotonta tarkastella täysin erillään toisistaan. Mitä se tarkoittaa demokratiakasvatuksen kannalta?

Digitaalinen sivistys tuo turvaa ja toimijuutta

Digitaalisesti sivistynyt lapsi tai nuori navigoi ja toimii digiarjessa sujuvasti ja luottavaisesti. Se edellyttää kuitenkin ainakin kohtuullista perusymmärrystä *datatalouden* pelisäännöistä. Jotta voi ymmärtää, miksi jokin palvelu näyttää ilmaiselta, tulee esimerkiksi jonkin verran ymmärtää suurimpien ”teknologiayritysten” – sosiaalisten medioiden, pelien, hakukoneiden tai tekoälyfirmojen – liiketoimintamalleja. Samoin tulee ymmärtää vaikkapa se, mitä todellisuudessa tarkoitetaan, kun väitetään, että ihminen maksaa jostakin palvelusta datallaan, tai kun sanotaan, että jos et maksa palvelusta rahalla, olet itse tuote. Tänäpäin pitää ymmärtää jo sekin, että vaikka maksaisi tuotteesta euroina, maksaa silti myös datallaan, halusi tai ei.

Netin ja ”ilmaispalveluiden” näppärä käyttö sekä liiketoimintamallien ja teknologian vähintään pinnallinen ymmärrys ovat kuitenkin vain osa digitaalista sivistystä. Arvokkainta on kriittinen ajattelu. Koska pitkä horisontti ja syvälinen tulevaisuusajattelu vielä puuttuvat, on aikuisten velvollisuus, niin koulussa kuin muuallakin, saada lapset ja nuoret kurkistamaan kulman taakse; pysähtymään, kyseenalaistamaan ja tutkimaan.

Viime vuosina on herätty huomaamaan, ettei nk. diginatiivius sellaisenaan varusta lapsia ja nuoria kriittiseen ajatteluun. Näin ollen vähimmäisvaatimuksena digitaaliselle informaatiolukutaidolle tulisi olla, että lapset ja nuoret ymmärtäisivät kielen vivahteita sekä tekstien ja kuvien konteksteja ja osaisivat suhtautua kriittisesti esim. sosiaalisissa medioissa levitetävään informaatioon ja tarvittaessa tarkistaa sen oikeellisuuden. Kyky pysähtyä ja käyttää harkintaa tunnekuohuja herättävän sisällön äärellä puolestaan vaatii *tunnetaitoja*, jotka olisi hyvä nykyistä tiiviimmin kytkeä digitaaliseen informaatiolukutaitoon.

Taitoa pysähtyä ja harkita tarvitaan myös silloin, kun koulutehtävän määräaika lähenee ja tekoäly-chatbot tarjoaa nopean ulospääsyn tilanteesta, jossa se voi olla läksyjä tärkeämpää. Jos voimme jo varhain kouluissa varustaa lapset esimerkiksi tekoälyn järkevään ja kriittiseen käyttöön, autamme heitä paitsi hyödyntämään tehokkaasti uusia työkaluja myös ymmärtämään niiden rajoitukset ja, ennen kaikkea, oman vastuunsa.

Yksityisyys ei ole vain oma asia

Digitaaliseen sivistykseen kuuluu myös kollektiivisen haitan ja hyödyn hahmottaminen. Haittojen osalta erityisen tärkeää on oivaltaa, että tietosuoja ja oman yksityisyyden varjelu ovat olennainen osa yksilön henkilökohtaista vapautta ja että oma yksityisyys vaikuttaa suoraan myös muiden yksityisyyteen – siis muiden ihmisten perusoikeuksien toteutumiseen.

Lasten ja nuorten voi olla vaikea kiinnostua aiheesta, sillä se tulee riittävän lähelle vasta jonkin konkreettisen tapahtuman, kuten identiteettivarkauden tai verkkohäirinnän, kautta. Alaikäisten on vaikea hahmottaa yksityisyyden hitaan rapautumisen merkitystä pitkällä aikavälillä ja vielä vaikeampi ymmärtää sen vaikutusta makrotasolla oman maan demokratiakehitykseen ja ihmisoikeuksiin. Kouluilla on tässä ratkaiseva rooli, vaikkakin digitaalisen sivistyksen talkoisiin tarvitaan kaikkia lasten ja nuorten kanssa toimivia tahoja, kodit etunenässä.

Digitaalinen informaatiolukutaito varustaa lapsen ja nuoren parempaan toimijuuteen digitaalisesti toimivassa yhteiskunnassa. Toimijuus on olennaista, jotta lakkaamme olemasta pelkkiä datatalousjättäiläisten kohteita ja kykenemme kerryttämään taitoja, joilla rakennetaan uudenlaista digitaalista yhteiskuntaympäristöä ja uudenlaisia, paremmin omaan arvopohjaamme soveltuvia palveluita.

Lasten ja nuorten oppimisen kannalta tehokkainta saattaa olla käydä läpi arjessa eniten esiintyviä ja heille tärkeitä digiratkaisuja: TikTok, Snapchat, Youtube, Instagram, Minecraft jne. Ajattelun kehittämiseksi olisi hyvä pohtia, mistä yritykset palveluiden takana ovat kotoisin ja kuinka ne ansaitsevat rahansa. Mitä niiden käyttöehdot, tavoitettavuus ja tavat toimia kertovat yrityksestä?

Valtaosa suosituimmista palveluista on suunniteltu tuottamaan iloa, mutta samalla tutkitusti myös aiheuttamaan riippuvuutta. Keskustelu siitä, kuinka paljon sovelluksia kannattaa käyttää ja miten suojautua haitoilta, on paikallaan niin kotona kuin koulussa. On hyvä muistaa, että kansainvälisen jättiyrityksen hyöty ei juuri koskaan ole sama asia kuin lapsen tai nuoren etu.

Turvallinen ja luottamusta rakentava lapsuus ja nuoruus digiaikakaudella

Viime vuosina usein toisteltu väite on ollut, että yksityisyys on kuollut. Yksityisyys on välttämätöntä monien perusoikeuksien, kuten ihmisen itsemääräämisoikeuden ja vapauden, toteutumiselle. Jos yksityisyys todetaan menetetyksi, samalla tullaan siis väittäneeksi, että meillä ei ole edellytyksiä toimijuuteen ja osallisuuteen digitaalisissa ympäristöissä. Väite on valheellinen, luovuttamiseen ja passiivisuuteen ohjaava narratiivi, jonka levittäminen ajaa

joidenkin siitä hyötyvien tahojen etuja. Se, mitä päätämme ja kuinka toimimme tänään, vaikuttaa yhteiskuntaan huomenna.

Tarvitsemme paitsi uutta osaamista myös uutta asennetta ja uusia toimintatapoja. Myös koulujen on ajateltava asioita uusiksi niin lasten ja nuorten digitaalisen sivistyksen kuin digitaalisen turvallisuuden kannalta. Kouluilla on vastuu käyttämistään digitaalisista opetusympäristöistä ja -välineistä, eikä lapsilla ja nuorilla ole mahdollisuutta valita niitä tai tehdä harkittuja riskiarviointia niistä esimerkiksi yksityisyytensä suhteen. Digitaalisessakin hyvinvointivaltiossa turvallisuus ja toimijuus tulisi nähdä itseisarvoina eikä alisteisina vaikkapa yritysten kilpailukyvyille tai säästöohjelmille.

Suomessa on vaalittu ajatusta maailman mittakaavassa poikkeuksellisen turvallisesta lapsuudesta, paikasta, jossa lapset kulkevat pienestä pitäen itsenäisesti kouluun ja nauttivat turvallisuuden tuomasta vapaudesta ja toimijuudesta. Nyt haasteenamme on varmistaa yhtä turvallisen lapsuuden ja nuoruuden edellytykset myös digitaalisella aikakaudella. Siihen digitaalinen sivistys on yksi tehokkaimmista avaimista. Siksi digitaalisesta informaatiolukutaidosta on tehtävä uusi kansalaistaito, jota vaalitaan varhaiskasvatuksesta vanhuuteen.

Lue lisää

- Sitran muistio Data, valta ja demokratia: <https://www.sitra.fi/julkaisut/data-valta-ja-demokratia/>
- Englanninkielinen uutisartikkeli K-pop-fanien vaikutuksesta äänestystuloksiin: <https://www.technologyreview.com/2023/02/16/1067943/kpop-fans-shaping-elections-worldwide/>
- Valtioneuvoston selonteko kansallisesta digikompassista: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_10+2022.pdf

NUORTEN DIALOGITAIIDOISTA OSALLISUUTTA, DEMOKRATIAA JA YHTEISKUNNALLISTA RESILIENSSIÄ

Laura Arikka, toimitusjohtaja, Erätauko-säätiö

Suomessa pyritään vahvistamaan eri ikäisten ja eri taustoista tulevien ihmisten osallisuutta ja osallistumista päätöksentekoon niin eri yhteisöissä ja alueilla kuin kansallisesti. Ympäri maan on perustettu nuorisovaltuustoja, Suomen evankelis-luterilainen kirkko on laskenut seurakuntavaalien äänestysikärajaa 16 ikävuoteen, ja kaupungit ovat kannustaneet ihmisiä ja ihmisryhmiä osallistumaan deliberatiiviseen päätöksentekoon. Nuoret vastaavat säännöllisesti erilaisiin kyselyihin, joiden avulla kartoitetaan esimerkiksi heidän hyvinvointiaan.

Yksi osa toimivaa ja avointa demokratiaa on keskustelukulttuuri, joka vaikuttaa myös osallistumiseen ja osallisuuden kokemukseen. Keskustelukulttuuri on olemassa kaiken aikaa: perheissä, ystävien kesken, kouluissa, oppilaitoksissa, työpaikoilla ja yhteiskunnassa laajemmin. Se ei rajoitu vain päätöksenteon prosessiin tai vaaleihin, vaan vaikuttaa siihen,

- ketkä erilaisiin päätöksenteon prosesseihin osallistuvat
- keitä sellaisiin kutsutaan mukaan
- millä tavalla on mahdollista keskustella yhteiskunnallisesti tärkeistä aiheista.

Keskustelukulttuuri vaikuttaa luottamukseen ja uskoon siitä, että asiat voivat olla paremmin – ja keskustelujen ulkopuolelle jääminen taas siihen, haluaako enää osallistua lainkaan.

OECD:n luottamusarvioinnin mukaan (2021) korkeasta kansallisesta keskiarvosta huolimatta suomalaisten luottamus eri instituutioihin vaihtelee. Kyselyn mukaan kansalaisista 66 % luottaa valtionhallintoon, hallitukseen 61 %, eduskuntaan 53 % ja kuntahallintoon 52 %. Luottamuksessa on merkittäviä alueellisia ja väestöryhmien välisiä eroja. Luottamus julkisiin instituutioihin ja hallintoon on heikompaa maaseudulla, matalammin koulutetuilla ja alemman tulotason kotitalouksissa. Lisäksi kansalaisten luottamus omiin päätöksenteon vaikuttamismahdollisuuksiin on heikompaa. Tämä erottaa Suomen muista korkean luottamuksen maista ja saattaa näkyä esimerkiksi äänestysprosentteissa. OECD kannustaakin Suomea lisäämään sosiaalista vuoropuhelua – dialogia – ehkäistäkseen eriytymistä ja syrjäytymistä sekä vahvistamaan osallisuuden kokemusta.

Miten suomalainen keskustelukulttuuri sitten voi? Ylen kansalaiskyselyn mukaan enemmistö yli 15-vuotiaista kokee, että keskustelukulttuuri on muuttunut huonommaksi. Neljännes suomalaisista ei enää halua osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun, koska pelkää muiden reaktioita. Valtaosa kaipaa sosiaaliseen mediaan ja median keskusteluihin lisää kunnioitusta. Moni iäkkäämpi suomalainen kokee, että keskustelukulttuuri on mennyt Suomessa parempaan suuntaan, mikä on varmasti kokemuksena ja monilta osin totta. Nuoremmat ikäluokat eivät ole näin positiivisia. Nuoret kokevat myös usein, ettei heillä ole tarpeeksi asiantuntemusta tai tarpeeksi varmoja mielipiteitä, jotta he voisivat osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Osa haluaa voittaa käymänsä keskustelun. Silti valtaosa suomalaisista, myös nuorista, kertoo nauttivansa syvällisistä keskusteluista ja toivovansa lisää mahdollisuuksia käydä rauhallista keskustelua.

Erätauko-toimintamalli

Voisiko rakentava dialogi olla yksi tapa käsitellä vaikeita aiheita ja monimutkaisia ilmiöitä sekä mahdollisuus ehkäistä yhteiskunnallista polarisaatiota eli jakautumista? Sitrassa on kehitetty eri alojen asiantuntijoiden avulla Erätauko-toimintamalli, jota kehittää ja levittää edelleen perustettu Erätauko-säätiö. Kyse on puolirakenteellisesta dialogimenetelmästä, joka nojaa ajatukseen dialogista tapana ymmärtää paremmin itseä, muita ja erilaisia ilmiöitä. Keskustelu pyritään käymään mahdollisimman tasavertaisesti: kaikilla osallistujilla on mahdollisuus osallistua keskusteluun niin halutessaan. Tavoitteena ei ole ratkaista asioita eikä päätyä yksimielisyyteen. Keskustelun rakentavuutta ja kanssakeskustelijan kunnioittamista tuetaan rakentavan keskustelun pelisääntöjen avulla, joihin jokainen keskustelija sitoutuu keskustelun aluksi.

Erätaukoa hyödynnetään rakentavan ja kunnioittavan keskustelun tukemiseksi sekä ratkaisujen etsimisen ja päätösten tekemisen helpottamiseksi ja harjoittamiseksi. Kun dialogissa on saatu syvempää ymmärrystä, on usein helpompi tehdä kestävämpiä päätöksiä. Lisäksi se voi tukea kokemusta siitä, että omalla äänellä ja omilla kokemuksilla on ollut vaikutusta.

Erätauko-keskusteluissa pyritään painottamaan osallistujien moninaisuutta sekä sitä, että mukaan kutsuttaisiin erityisesti heitä, joita ei yleensä kutsuta mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Erätauossa ei tarvitse olla aiheen asiantuntijuutta eikä varmoja mielipiteitä. Tarkoituksena ei ole voittaa, väitellä tai tehdä vaikuttamistyötä. Riittää, että osallistuja on valmis kertomaan omia ajatuksiaan ja jakamaan omia kokemuksiaan keskustelun aiheeseen liittyen.

Kuka tahansa voi järjestää Erätauko-keskustelun, kun halutaan lisätä ja syventää ymmärrystä jostakin aiheesta tai tukea tasavertaisempaa keskustelua. Dialogi on kuitenkin vain yksi tapa tukea keskustelukulttuuria, eikä se sovi jokaiseen tilanteeseen. Sen vuoksi Erätaukoa on hyvä suunnitella huolella ja samalla pohtia jo etukäteen, mihin keskustelun avulla halutaan vaikuttaa. Mitä siis tapahtuu keskustelun jälkeen?

Erätauko nuorten kanssa

Osa ihmisistä on aktiivisia ja rohkeita keskustelijoita, osa hiljaisempia ja tarkkailevia. Osa innostuu ja puhuu toistensa päälle, toiset vievät enemmän tilaa. Jotkut ovat parempia kirjoittajia kuin puhujia. Joillekin sosiaaliset tilanteet ovat jännittäviä, toisille voimaannuttavia. Lisäksi keskustelutilanteeseen vaikuttaa moni muukin asia: keiden kanssa keskustelua käydään ja missä, mistä aiheesta puhutaan ja miten kauan, minkälaisessa elämäntilanteessa itse kukin on ja millä kielellä keskustelua käydään.

Dialogi ja yhteiset pelisäännöt antavat turvallisen ja rauhallisen mahdollisuuden opetella yksinkertaisia taitoja, jotka kuitenkin tuntuvat olevan meille vähän haastavia. Keskustelussa

- ollaan läsnä ilman kännyköitä
- keskitytään kuuntelemaan toinen toista ja annetaan jokaisen puhua loppuun
- puhutaan arkikieltä
- tuetaan kaikkien mahdollisuutta kertoa ajatuksistaan kysymällä heiltä, jotka eivät ole vielä osallistuneet keskusteluun
- rajataan tarvittaessa aktiivisia keskustelijoita, jotta kaikilla olisi mahdollisuus osallistua.

Nuoret oppivat Erätauko-menetelmän nopeasti ja usein kaipaavat sen mahdollistamaa rakennetta ja toistoa. Se tuntuu tuovan turvallisuutta. Vaikka nuorten ryhmä osaisi jo pelisäännöt, halutaan ne usein käydä läpi ja tehdä näkyväksi keskustelutilassa. Olemme Erätauko-säätiössä myös huomanneet ja oppineet, että nuoret itse ovat taitavia dialogin ohjaajia. Nuoria on koulutettu Erätauko-ohjaajiksi, ja he ovat ohjanneet omia keskustelujaan. Nuoret myös mielellään ehdottavat itse dialogin aiheita. Heidän valitsemansa aiheet ovat tärkeitä ja usein myös vaikeita. Opettajien ja ohjaajien on myös tärkeä pitää mielessä Erätauon joustavuus. Toiset keskustelevat parhaiten etänä tai kirjoittaen, toiset taas kaipaavat erityisen turvallista tilaa. Tärkeintä on, että keskustelu on kaikkien saavutettavissa.

Nuoret ovat opettaneet, että dialogi alkaa jo mukaan kutsumisesta, ennen kuin yhtään sanaa on sanottu. Osallisuuden kokemus on monisyistä, ja siihen tuntuu vaikuttavan pienet ja isot asiat. Se, että joku kutsuu mukaan. Se, että joku kysyy, jos ei ole vielä sanonut mitään. Se, että pääsee kuuntelemaan muiden ajatuksia. Se, että omat oivallukset käydystä keskustelusta luetaan ääneen ja kerrotaan eteenpäin jollekin, joka pystyy vaikuttamaan asioihin.

Dialogin helppous ja vaikeus

Dialogia ja dialogisuutta on ollut olemassa vuosituhansien ajan, ehkä niin pitkään kuin me ihmiset olemme olleet vuorovaikutuksessa toistemme kanssa. Silti dialogisuus on tuntunut jäävän vain harvojen herkuksi.

Erilaisiin Erätauko-keskusteluihin ja -sovelluksiin on osallistunut tähän mennessä yli sata-tuhatta suomalaista. Jotakin on tehty oikein. Menetelmä tuntuu olevan erinomainen ensimmäinen askel. Se rohkaisee kokeneita ja aloittelevia toimijoita järjestämään oman dialogin tai jopa dialogisarjan, ja kuten kansalaisyksiksen tuloksista huomataan, tarvetta dialogille tuntuu olevan.

Erätaukoa on hyödynnetty nuorten kanssa Yksittäistapaus-hankkeessa, jonka avulla oppilaitoksissa oli mahdollista keskustella sukupuolittuneesta vallasta. Tarve hankkeeseen nousi opettajilta itseltään. Lahden kaupunki on kehittänyt Erätauon pohjalta Skidialogit-konseptin, jonka avulla lapset ja nuoret vaikuttavat myös päätöksentekoon. Vanhempainliitto on hyödyntänyt Erätaukoa kodin ja koulun välisissä keskusteluissa. Erätauko-säätiö on koulut-tanut Suomen partiolaisten kanssa nuoria Erätauko-ohjaajiksi. Oulun seudulla lukioissa on keskusteltu Erätauon avulla ilmastonmuutokseen liittyvistä teemoista ja ilmiöistä. Suomen nuorisoseurat ovat yhdistäneet kulttuurin ja dialogin yhdessä nuorten kanssa. Allianssin politiikkaviikolla on kouluissa keskusteltu Erätauon avulla nuorten osallisuudesta.

Nuoret ovat osallistuneet, ja heitä on kutsuttu myös suurempiin dialogikokonaisuuksiin: Tampereen seudun liikkumista koskeviin Erätauko-keskusteluihin, valtioneuvoston kanslian tulevaisuusdialogeihin osana tulevaisuusselontekotyötä sekä Poikkeusajan dialogit -kokonai-suuteen pandemian aikana.

Dialogin tai dialogisarjan järjestäminen vaatii työtä ja toimeen tarttumista, mutta se on hel-poin tapa vahvistaa keskustelukulttuuria: lähteä liikkeelle omasta itsestä ja omasta yhteisöstä. Ensimmäinen kysymys on: mistä meidän pitäisi puhua?

Lue lisää

- Erätauko-säätiö: <https://www.eratauko.fi/>
- Erätauko-säätiön Diablogit: <https://www.eratauko.fi/kategoria/diablogit/>
- Ylen juttu Hyvin sanottu -tutkimuksesta: <https://yle.fi/aihe/s/10003516>
- Valtioneuvoston tiivistelmä OECD:n luottamusarvioinnista: <https://valtioneuvosto.fi/-/10623/oecd-n-luottamusarviointi-antaa-suomelle-suosituksia-toimista-joilla-voidaan-vahvistaa-kansalaisten-luottamusta-hallintoon-ja-julkisiin-instituutioihin>

Verkkójulkaisu
ISBN 978-952-13-6889-9
ISSN 1798-8926